

1/2018

ročník 3

FORENZNÍ VĚDY PRÁVO KRIMINALISTIKA

VĚDECKÉ STATE SCIENTIFIC ARTICLES

- **Viktor PORADA:**
Teorie a metodologie vědeckého poznání
v kriminalistice ve světle idejí prof. R. S. Bělkina
Theory and Methodology of Scientific Knowledge
In Criminalistics In the Light of the Ideas of Prof. R. S. Belkin
- **Peter POLAK:**
Svedok v trestnom konaní v plynutí času
A Witness in Criminal Proceedings in the Passage of Time
- **Jiří JONÁK, Jiří STRAUS:**
Určení výšky postavy ze záběrů bezpečnostních kamer
Stature's Height Calculation due to Images of CCTV

VYSOKÁ ŠKOLA FINANČNÍ A SPRÁVNÍ
UNIVERSITY OF FINANCE AND ADMINISTRATION

VYDAVATEL / PUBLISHER:

Vysoká škola finanční a správní, a.s. (University of Finance and Administration)

Milan Kašík – ředitel redakcí / Managing editor

REDAKCE / EDITORIAL STAFF:

e-mail: jméno.příjmení@vsfs.cz

internet: http://www.vsfs.cz

VŠFS, Estonská 500, 101 00 Praha 10

Eduard Bruna – šéfredaktor / Editor in Chief

Viktor Porada – zástupce šéfredaktora a výkonný redaktor / Deputy Editor in Chief and Executive Editor

Jiří Straus – vědecký redaktor / Scientific Editor

Petr Mach – vydavatelský redaktor / Publishing Editor

Josef Tuček – tajemník / Secretary (josef.tucek@vsfs.cz; tel.: +420 210 088 733)

REDAKČNÍ VĚDECKÁ RADA / EDITORIAL SCIENTIFIC BOARD:

předsedkyně / Chairman:

Bohuslava Šenkýřová – Vysoká škola finanční a správní

místopředseda / Vice-Chairman:

Eduard Bruna – Vysoká škola finanční a správní

členové / Members:

Jan Chmelík – Vysoká škola finanční a správní (jan.chmelik@mail.vsfs.cz)

Jaroslav Ivor – Paneurópska vysoká škola, Bratislava (dekan.fp@paneurouni.com)

Martin Janků – Vysoká škola finanční a správní (28295@mail.vsfs.cz)

Jiří Jelínek – Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha (jelinek@prf.cuni.cz)

Karel Klíma – Metropolitní univerzita, Praha (karel.klima@mup.cz)

Leoš Klímt – EQUITA Consulting (klimt@equita.cz)

Leszek Korzienenowski – European Association of Security (lfc@pp.com.pl)

Bronislav Kováčik – Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica (bronislav.kovacik@umb.sk)

Karel Lacina – Vysoká škola finanční a správní (kar.lacina@seznam.cz)

Karel Marek – Vysoká škola finanční a správní (k.marek@centrum.cz)

Vladimír R. Matas – Universität Heidelberg (matas@ari.uni-heidelberg.de)

Pavel Mates – Vysoká škola finanční a správní (pmates@mail.vsfs.cz)

Marián Mesároš – Vysoká škola bezpečnostního manažerstva, Košice (vsbm@vsbm.sk)

Viktor Porada – Vysoká škola finanční a správní (viktor.porada@mail.vsfs.cz)

Roman Rak – Vysoká škola finanční a správní (rak.roman@seznam.cz)

Zdeněk Sadílek – Vysoká škola finanční a správní (31004@mail.vsfs.cz)

Miloš Sokol – Ústřední vojenská nemocnice Praha – Střešovice (milos.sokol@uvn.cz)

Lyubomyr Ivanovych Sopilnyk – Lviv University of Business and Law (sopilnyk01@gmail.com)

Jiří Straus – Vysoká škola finanční a správní (straus@mail.vsfs.cz)

Aleš Vémola – Ústav soudního inženýrství VUT, Brno (ales.vemola@usi.vutbr.cz)

Margerita Vysokajová – Vysoká škola finanční a správní (30587@mail.vsfs.cz)

Vladimír Zoubek – Vysoká škola finanční a správní (vladimir@zoubkovi.net)

Přebírání materiálů je povoleno s prokazatelným souhlasem autora a vydavatele.

Taking over materials is permitted only with demonstrable author's and publisher's agreement.

Za jazykovou správnost příspěvku zodpovídá autor. Příspěvky nejsou redigovány.

Author is responsible for correctness of language. Articles are not edited.

Časopis je zařazen do seznamu publikací o bezpečnosti European Association for Security.

Prepress:	Radix, spol. s r. o.
Print:	Česká digitální tiskárna s.r.o.
Evidence number:	MK ČR E 22509
ISSN:	ISSN 2533-4387
ISSN elektronické verze:	ISSN 2533-4395 (www.vsfs.cz/pravo)
Periodicita:	2x ročně
Distribuce:	Vysoká škola finanční a správní, a.s.
Ročník 3, číslo 1	
Vyšlo:	15. 6. 2018

POKYNY PRO AUTORY/INSTRUCTIONS FOR AUTHORS:

Pokyny pro autory:**FORENZNÍ VĚDY, PRÁVO, KRIMINALISTIKA,**

recenzovaný vědecký časopis, se zaměřením na právní vědu a praxi, kriminalistiku, vybrané forenzní disciplíny a bezpečnostní vědy. Jeho posláním je zveřejňovat výsledky vědecké, odborné a vědeckovýzkumné práce v uvedených oborech. V časopise budou uveřejňovány původní, aktuální a zajímavá témata, odrážející stav bádání v těchto oblastech vědy a praxe, splňující metodologické a normativní zásady vědeckých a odborných příspěvků, které mohou být předkládány v ČJ, SJ, AJ, RJ ve standardní struktuře. Vydavatel tím otevírá prostor k prezentování výsledků teoretické a výzkumné práce širokému okruhu domácích i zahraničních autorů.

Téma a obsah příspěvků posuzuje redakční rada a o jejich konečném zařazení rozhoduje šéfredaktor. Statě jsou uveřejněny výhradně na základě výsledků nezávislého recenzního řízení, přičemž do konečné verze statí jsou připomínky recenzentů zapracovány.

Autor předložením příspěvku vydavateli bezplatně poskytuje právo k jejich publikování v tištěné i elektronické podobě. Zároveň stvrzuje, že příspěvek vytvořil vlastní tvůrčí činností, neexistují k němu autorská práva třetích osob. Otisk povolen s písemným souhlasem vydavatele a při zachování autorských práv. Za původnost a pravdivost článků odpovídá autor.

Informace autorům**Rozsah příspěvku:** 10 – 15 normostran včetně příloh.**Úprava textu:** Příspěvek standardně členěný s úvodem, závěrem a literaturou, strany nečíslovat**Formát textu:** doc., docx.**Typ písma:** Times New Roman**Řádkování:** jednoduché**Okraje:** 2,5 cm**Zarovnání textu příspěvku:** do bloku**Poznámky pod čarou:** velikost 10, zarovnání vlevo, řádkování jednoduché**Označení tabulek, grafů, obrázků:**

Tab. číslo Název tabulky – popis nad tabulkou, zarovnání vlevo

Graf. číslo Název grafu – popis pod grafem, zarovnání na střed

Obr. číslo Název obrázku – popis pod obrázkem, zarovnání na střed

Název příspěvku: velikost 14, tučné, zarovnání na střed**Jméno a příjmení autora (autorů):** bez titulů, velikost 12, tučné, zarovnání na střed**Abstrakt:** velikost 12, normál, rozsah max. 10 řádků**Klíčová slova:** max. 8**Text příspěvku:** velikost 12, normál, odstavce začínat tabulátorem**Nadpisy jednotlivých částí:** velikost písma 12, tučné, psát od levého okraje. Od prvního řádku oddělit prázdným řádkem.**V závěru příspěvku uvést kontaktní adresu:** jméno a příjmení autora (autorů) včetně titulů, vědecko-pedagogických hodností, názvu a adresy pracoviště, e-mailové adresy**Citování dle normy ČSN ISO 690: 2011**

V příspěvku doporučujeme citovat formou **průběžných poznámek**, nebo **formou jméno-datum (harvardský systém)**. V případě průběžných poznámek na bibliografické citace odkazujeme pořadovým číslem poznámky. Číslo musíme odlišit od vlastního textu použitím horního indexu. Seznam bibliografických odkazů je řazen podle abecedy a musí obsahovat všechny povinné součásti.

Poznámky pod čarou vždy vkládat pomocí funkce: Vložit – poznámku pod čarou.**Harvardský systém**

V příspěvku lze rovněž citovat formou jméno a datum (harvardský systém). Odkaz na zdroj v textu: (Příjmení autora rok, příp. strana) - (Novák 2001), (Novák 2001, s. 11). Je-li jméno autora uvedeno přímo v textu, stačí do závorky uvést rok a stranu: (2001, s. 31). V případě, že dva nebo více informačních pramenů jednoho autora má stejný rok, odlišují se malými písmeny, které následují za rokem: (Novák 2004a, s. 120). Seznam bibliografických odkazů je řazen podle abecedy.

Pokyny najdete na webové stránce www.vsfs.cz/pravo

VĚDECKÉ STATĚ / SCIENTIFIC ARTICLES

JOZEF ZÁHORA: | 4 |

Právo na právní pomoc pre podozrivé, obvinené a vyžiadané osoby
v Európskej únii

Right to Legal Aid for Suspects, Accused Persons and Requested Persons
in the European Union

VIKTOR PORADA: | 13 |

Teorie a metodologie vědeckého poznání v kriminalistice
ve světle idejí prof. R. S. Bělkina

Theory and Methodology of Scientific Knowledge in Criminalistics
in the Light of the Ideas of Prof. R. S. Belkin

PETER POLÁK: | 31 |

Svedok v trestnom konaní v plynutí času

A Witness in Criminal Proceedings in the Passage of Time

JIŘÍ JONÁK, JIŘÍ STRAUS: | 42 |

Určení výšky postavy ze záběrů bezpečnostních kamer

Stature's Height Calculation due to Images of CCTV

JOZEF STIERANKA, MIRIAM CHAMULOVÁ: | 53 |

Právne možnosti odnímania majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti
v Slovenskej republike

Legal Possibilities of the Deprivation of Property Gained from Criminal Activity
in the Slovak Republic

ALENA KLIKOVÁ, PETR PRŮCHA: | 67 |

Závazná stanoviska a jejich přezkum po nejnovějších změnách stavebního zákona

Binding Opinions and their Review after Newest Changes in Building Law

SERGEJ ROMŽA: | 79 |

Koncepcia postavenia poškodeného a obete trestného činu v Slovenskej republike

Concept of the Injured Party and Victim of the Crime in the Slovak Republic

RECENZE / REVIEW

EDUARD BRUNA: | 90 |

Fenomén terorismus: česká perspektiva

Právo na právnu pomoc pre podozrivé, obvinené a vyžiadané osoby v Európskej únii¹

Right to Legal Aid for Suspects, Accused Persons and Requested Persons in the European Union

JOZEF ZÁHORA²

Abstrakt

Právo na osobnú slobodu patrí najzákladnejším ľudským právam. V zmysle Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd majú mať podozrivé a obvinené osoby, ktoré nemajú dostatočné prostriedky na zaplatenie právnej pomoci, právo na bezplatnú právnu pomoc, ak to vyžadujú záujmy spravodlivosti. Prijatím smernice o právnej pomoci sa zavŕšilo napĺňanie plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Aspekty právnej pomoci v trestnom konaní, ktorými sa zaoberá smernica o právnej pomoci, boli označené ako veľmi dôležité na doplnenie a zaistenie účinného uplatňovania práv v smernici o prístupe k obhajcovi a na zlepšenie vzájomnej dôvery medzi systémami trestného súdnictva.

Kľúčové slová

právna pomoc, podozrivý, obvinený, právo na obhajobu, európsky zatýkací rozkaz

Abstract

The right to liberty belongs to the most fundamental human rights. In the light of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, suspects and accused persons, which do not have sufficient means to pay for legal assistance, should have the right to free legal aid, if it is required by the interests of justice. The adoption of the Directive on legal aid has completed the implementation of the roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings. The aspects of the legal aid in criminal proceedings, dealt with in the Directive on legal aid, have been identified as very important to complement the effective implementation of the directive and to ensure the rights of access to a lawyer and to improve mutual trust between the systems of criminal justice.

Key words

legal aid, suspect, accused, right of defence, European arrest warrant

1 Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12.
2 prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD., Paneurópska vysoká škola, Bratislava, SK,
e-mail: jozef.zahora@paneurouni.com.

Úvod

Ako každé spoločenstvo aj Európska únia je založená na určitých hodnotách. Európska únia rešpektuje základné hodnoty, ktoré sa historicky vyvinuli predovšetkým na území Európy resp. na území Európy boli akceptované. Základné hodnoty Európskej únie sú vyjadrené predovšetkým v ZEÚ.³ V úvodných ustanoveniach (čl. 2) ZEÚ zdôrazňuje, že „*Únia je založená na **hodnotách** úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a **rešpektovania ľudských práv** vrátane práv osôb patriacich k menšinám.*“

Medzi nosné hodnoty Európskej únie patrí aj rešpektovanie ľudských práv. Účinnosťou Lisabonskej zmluvy⁴ sa v zmysle čl. 6 ZEÚ prameňom práva Európskej únie stala aj Charta základných práv Európskej únie.⁵ Uvedený čl. 6 ZEÚ upravuje tzv. trojitú garanciu ľudských práv:

- a) Charta základných práva EÚ má rovnakú právnu silu ako zmluvy (ods. 1).
- b) Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ods. 2).
- c) Ústavné tradície spoločné členským štátom v oblasti základných práv a slobôd (ods. 3).⁶

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁷ (ďalej len „Európsky dohovor“) predstavuje v Európskej únii spoločný základ pre ochranu práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, ktoré na účely tohto uznesenia zahŕňa predsúdne a súdne konania.

Právo na osobnú slobodu patrí najzákladnejším ľudským právam. Pod osobnou slobodou sa rozumie voľný, ničím neobmedzený pohyb človeka, ktorý sa môže podľa vlastného rozhodnutia zdržiavať na určitom mieste alebo slobodne z tohto miesta odísť.⁸ Najzrozsiahlejšie je právo na osobnú slobodu upravené v čl. 5 Európskeho dohovoru. Spomínaný čl. 5 striktné a taxatívne stanovuje prípady do možných zásahov ale aj stanovuje pomerne široké procesné záruky legálnosti konania štátu obmedzujúceho osobnú slobodu.⁹

3 Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znenie), Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 1–45.

4 Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007, Ú. v. EÚ C 306, 17.12.2007, s. 1–229.

5 Charta základných práv Európskej únie, Ú. v. EÚ C 202, 7.6.2016, s. 389–405.

6 Bližšie ZÁHORA, J. Európske hodnoty trestného práva a ich zobrazenie v slovenskom trestnom práve. In: *Hodnoty trestného práva v teórii a praxi*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012. s. 23 a nasl.

7 Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich, Oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení oznámení č. 102/1999 Z. z., 143/2001 Z. z., 480/2005 Z. z., 208/2010 Z. z.

8 Porovnaj napr. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 204/02 z 22. januára 2004.

9 „2. Každý, kto je zatknutý, musí byť oboznámený bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, s dôvodmi svojho zatknutia a s každým obvinením proti nemu.

3. Každý, kto je zatknutý alebo inak pozbavený slobody v súlade s ustanoveniami odseku 1 písm. c) tohto článku, musí byť ihneď predvedený pred sudcu alebo inú úradnú osobu splnomocnenú zákonom na výkon súdnej právomoci a má právo byť súdený v primeranej lehote alebo prepustený počas konania. Prepustenia sa môže podmieniť zárukou, že sa dotknutá osoba ustanoví na pojednávanie.

Právo na právnu pomoc v trestnom konaní je zakotvené predovšetkým v článku 47 ods. 3 Charty základných práva EÚ a v článku 6 ods. 3 písm. c) Európskeho dohovoru. Toto právo sa uznáva aj v článku 14 ods. 3 písm. d) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.¹⁰ V súlade s článkom 6 ods. 3 písm. c) Európskeho dohovoru majú mať podozrivé a obvinené osoby, ktoré nemajú dostatočné prostriedky na zaplatenie právnej pomoci, právo na bezplatnú právnu pomoc, ak to vyžadujú záujmy spravodlivosti.

1 Všeobecne k posilňovaniu procesných práv podozrivých a obvinených

Európska únia vytvorila priestor slobody pohybu a pobytu, z ktorého majú občania prínos vo forme voľného pohybu za účelom cestovania, štúdia alebo práce v rámci iných krajín Európskej únie. Odstránenie vnútorných hraníc a uplatňovanie práva na voľný pohyb a pobyt však viedlo k nárastu počtu osôb podieľajúcich sa na trestnej činnosti v inom členskom štáte ako štáte ich pobytu. V týchto prípadoch je otázka procesných práv podozrivých a obvinených osôb zvlášť dôležitá, keďže je potrebné zaručiť právo na spravodlivé konanie. Preto Rada Európskej únie dňa 30. novembra 2009 prijala uznesenie o **pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní**¹¹ (*Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings*). V pláne sa uplatňuje prístup založený na postupných krokoch a vyzýva sa v ňom na prijatie opatrení týkajúcich sa práva na **preklad a tlmočenie** (opatrenie A), práva na poučenie o **právach a informovaní o obvinení** (opatrenie B), práva na **právne poradenstvo a právnu pomoc** (opatrenie C), **práva na komunikáciu** s príbuznými, zamestnávateľmi a konzulárnymi orgánmi (opatrenie D) a osobitných záruk pre podozrivé alebo obvinené osoby, **ktoré sú zraniteľné** (opatrenie E).¹²

Komisia okrem toho 14. júna 2011 uverejnila zelenú knihu o uplatňovaní trestnoprávných predpisov Európskej únie v **oblasti pozbavenia osobnej slobody**,¹³ aby zväžila spôsoby posilnenia vzájomnej dôvery a uplatňovanie zásady vzájomného uznávania v tejto oblasti na základe a v rámci právomocí Európskej únie. Účelom všetkých týchto opatrení v rámci agendy Komisie v oblasti procesných práv je zabezpečiť v Európskej únii právo na spravodlivé súdne konanie.

4. Každý, kto bol pozbavený slobody zatknutím alebo iným spôsobom, má právo podať návrh na konanie, v ktorom by súd urýchlene rozhodol o zákonnosti jeho pozbavenia slobody a nariadil prepustenie, ak je pozbavenie slobody nezákonné.“

10 Vyhláška MZC č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.

11 Uznesenie Rady z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Ú. v. EÚ C 295, 4.12.2009, s. 1.

12 Bližšie ZÁHORA, J. Medzinárodná justičná spolupráca v prípravnom konaní trestnom. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Prípravné konanie – možnosti a perspektivy: zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016*. Praha: Leges, 2016, s. 332 a nasl.

13 *Strengthening mutual trust in the European judicial area – A Green Paper on the application of EU criminal justice legislation in the field of detention*.

Po zlepšenie garancií práv podozrivých alebo obvinených osôb, bol predložený návrh smernice pre posilnenie práv osôb, najmä **práva na tlmočníka**.¹⁴ V októbri 2010 bola táto smernica 2010/64/EÚ o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní schválená.¹⁵ Predmetná smernica stanovuje pravidlá týkajúce sa práva na tlmočenie a preklad v trestnom konaní a konaní týkajúcom sa výkonu európskeho zatýkacieho rozkazu.¹⁶ **Cieľom** tejto smernice zabezpečiť právo podozrivých alebo obvinených osôb na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, aby sa zaručilo ich právo na spravodlivý proces. Smernica sa vzťahuje na osoby od chvíle, keď sa od príslušných orgánov členského štátu úradným oznámením alebo inak dozvedia, že sú podozrivé alebo obvinené zo spáchania trestného činu, až do ukončenia konania, čo znamená konečné rozhodnutie o otázke, či podozrivé alebo obvinené osoby spáchali trestný čin, pričom sa v prípade potreby vzťahuje aj na odsúdenie a rozhodnutie o každom opravnom prostriedku.¹⁷

Oblasť **práva na informácie** v trestnom konaní upravuje smernica 2012/13/EÚ o práve na informácie v trestnom konaní.¹⁸ Táto smernica ustanovuje minimálne pravidlá týkajúce sa informovania o právach podozrivých alebo obvinených osôb. Smernica taktiež stanovuje pravidlá týkajúce sa práva na informácie o právach osôb zatknutých v súvislosti s vykonaním európskeho zatýkacieho rozkazu. Cieľom tejto smernice je najmä podpora práva na slobodu, práva na spravodlivý proces a práva na obhajobu.

Za účelom posilnenia práva na obhajobu bola prijatá smernica o **prístupe k obhajcovi**.¹⁹ Touto smernicou sa ustanovujú minimálne pravidlá týkajúce sa práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a konaní o vykonávaní európskeho zatýkacieho rozkazu a práva na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody v trestnom konaní a práva na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody. Smernica reaguje aj na aktuálnu judikatúru Súdneho dvora v ktorej sa okrem iného zdôrazňuje, že spravodlivosť konania si vyžaduje, aby podozrivá alebo obvinená

14 *Iniciatíva Belgického kráľovstva, Spolkovej republiky Nemecko, Estónskej republiky, Španielskeho kráľovstva, Francúzskej republiky, Talianskej republiky, Luxemburského veľkovoľvodstva, Maďarskej republiky, Rakúskej republiky, Portugalskej republiky, Rumunska, Fínskej republiky a Švédskeho kráľovstva na účely prijatia smernice Európskeho parlamentu a Rady o právach na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, Ú. v. EÚ C 69, 18.3.2010, s. 1–4.*

15 *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, Ú. v. EÚ L 280, 26.10.2010, s. 1–7.*

16 *Porovnaj KLIMEK, L. Právo na tlmočenie a preklad v trestnom konaní EÚ: nové opatrenie na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb. In: Časopis pro právní vědu a praxi, č. 2/2012, s. 132 a nasl., KLIMEK, L. Právo na tlmočenie a preklad v konaní o európskom zatýkacom rozkaze. In: Justičná revue: časopis pre právnu prax. Roč. 63, č. 2/2011, s. 262–269.*

17 *bližšie KLIMEK, L. European Arrest Warrant. Springer, Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London. 2015, s. 348 a nasl.*

18 *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní, Ú. v. EÚ L 142, 1.6.2012, s. 1–10.*

19 *Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykači a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody, Ú. v. EÚ L 294, 6.11.2013, s. 1–12.*

osoba mala možnosť prístupu k celej škále služieb súvisiacich s právnou pomocou. V tejto súvislosti by obhajcovia podozrivých alebo obvinených osôb mali mať možnosť zabezpečiť bez obmedzenia základné aspekty obhajoby.²⁰

Zásada prezumpcie nevinoty spolu s právami, ktoré s ňou súvisia, prispieva k zabezpečeniu práva na spravodlivé súdne konanie. V prípade pretrvávajúceho porušovania zásady prezumpcie nevinoty v členských štátoch nebude možné v plnej miere dosiahnuť ciele agendy v oblasti procesných práv. Z tohto dôvodu Európska rada v Štokholmskom programe²¹ Komisiu výslovne vyzvala, aby sa zaoberala otázkou prezumpcie nevinoty. Výsledkom tohto procesu je prijatie Smernice o **posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty** a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.²² Účelom tejto smernice je posilniť právo na spravodlivý proces v trestnom konaní, a to stanovením spoločných minimálnych pravidiel týkajúcich sa určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na súdnom konaní.

Osobitou skupinou zraniteľných osôb sú deti. Na základe citovaného uznesenia Rady z roku 2009 bola prijatá smernica o **procesných zárukách pre deti**, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní.²³ Účelom tejto smernice je zaviesť procesné záruky na zaistenie toho, aby deti, teda osoby mladšie ako 18 rokov, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, boli schopné pochopiť a sledovať toto konanie a uplatniť svoje právo na spravodlivý proces a aby sa predišlo tomu, že deti budú opätovne páchať trestné činy, a posilnila sa ich sociálna integrácia. Zavedením spoločných minimálnych pravidiel ochrany procesných práv detí, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami, si táto smernica kladie za cieľ posilniť vzájomnú dôveru členských štátov v svoje systémy trestného súdnictva, a tým pomôcť zlepšiť vzájomné uznávanie rozhodnutí v trestných veciach.

Posledným prijatým legislatívnym nástrojom vyplývajúcim z plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní z roku 2009 je Smernica (EÚ) 2016/1919 o **právnej pomoci** pre podozrivé a obvinené osoby v trestnom konaní²⁴ (ďalej len „smernica o právnej pomoci“). Táto smernica sa týka druhej časti opatrenia C plánu procesných práv – právnej pomoci. Prijatím smernice o právnej pomoci

20 Bližšie KLIMEK, L. *Posilnenie práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní ako požiadavka Smernice 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní*. In: *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, č. 3 /2015, s. 37–40, č. 4 /2015, s. 34–40.

21 Štokholmský program – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich, Ú. v., C 115/1, 4. 5. 2010.

22 Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní, Ú. v. EÚ L 65, 11.3.2016, s. 1–11.

23 Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, Ú. v. EÚ L 132, 21.5.2016, s. 1–20

24 Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/1919 z 26. októbra 2016 o právnej pomoci pre podozrivé a obvinené osoby v trestnom konaní a pre vyžiadané osoby v konaní o európskom zatykači, Ú. v. EÚ L 297, 4.11.2016, s. 1–8.

sa zavŕšilo naplňanie plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní z roku 2009.

2 Smernica o právnej pomoci

Právny základ smernice o právnej pomoci tvorí čl. 82 ods. 2 ZFEÚ, v zmysle ktorého Európsky parlament a Rada môžu v súlade s riadnym legislatívnym postupom prostredníctvom smerníc ustanoviť minimálne pravidlá s cieľom uľahčiť v potrebnom rozsahu vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí, ako aj policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach, ktoré majú cezhraničný rozmer. Tieto minimálne pravidlá sa môžu týkať vzájomnej prípustnosti dôkazov medzi členskými štátmi; **práv jednotlivcov v trestnom konaní**... Prijatie minimálnych pravidiel uvedených v tomto odseku nebráni členským štátom zachovať alebo zaviesť vyššiu úroveň ochrany pre jednotlivcov.

Smernica o právnej pomoci úzko súvisí so smernicou 2013/48/EÚ o **práve na prístup k obhajcovi** a jej cieľom je prispieť k účinnému výkonu práva na prístup k obhajcovi, ktoré sa stanovuje v uvedenej smernici, v začiatkovej fáze konania pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a zaistiť, aby mali vyžiadané osoby v konaní o európskom zatykači prístup k právnej pomoci a právo na prístup k obhajcovi vo vykonávajúcim aj vo vydávajúcim členskom štáte („právo na dvojité obhajobu“). Aspekty právnej pomoci v trestnom konaní, ktorými sa zaoberá smernica o právnej pomoci, boli označené ako veľmi dôležité na doplnenie a zaistenie účinného uplatňovania práv v smernici o prístupe k obhajcovi a na zlepšenie vzájomnej dôvery medzi systémami trestného súdnictva. Týka sa to predovšetkým začiatkovej fázy konania, najmä v prípade pozbavenia osobnej slobody, kedy sú podozrivé alebo obvinené osoby najviac zraniteľné a najviac potrebujú právnu pomoc zo strany obhajcu.²⁵

Účelom tejto smernice je zabezpečiť účinný výkon práva na prístup k obhajcovi, ako ho stanovuje smernica 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi, tým, že podozrivým a obvineným osobám v trestnom konaní a vyžiadaným osobám, ktoré sú predmetom konania o európskom zatykači podľa rámcového rozhodnutia Rady 2002/584/SVV²⁶ sprístupňuje pomoc obhajcu, ktorú hradia členské štáty. Právna pomoc by mala pokryť náklady obhajoby podozrivých, obvinených a vyžiadaných osôb. Pri poskytovaní právnej pomoci by príslušné orgány členských štátov mali mať možnosť vyžadovať, aby podozrivé, obvinené alebo vyžiadané osoby znášali časť týchto nákladov, v závislosti od svojich finančných možností.

25 *Návrh Smernice Európskeho parlamentu a Rady o predbežnej právnej pomoci pre podozrivé alebo obvinené osoby pozbavené osobnej slobody a o právnej pomoci v konaní o európskom zatykači, /* COM/2013/0824 final - 2013/0409 (COD) */.*

26 *Rámcové rozhodnutie Rady z 13. júna 2002 o európskom zatykači a postupoch odovzdávania osôb medzi členskými štátmi, Ú. v. ES L 190, 18.7.2002, s. 1–20.*

Právnou pomocou v zmysle tejto smernice sa rozumie **financovanie pomoci** obhajcu členským štátom, ktoré umožňuje výkon práva na prístup k obhajcovi (čl. 3 smernice o právnej pomoci).

Smernica o právnej pomoci sa vzťahuje na podozrivé alebo obvinené osoby, ktoré sú pozbavené osobnej slobody. Uplatňuje sa od pozbavenia osobnej slobody, t. j. od momentu zadržania alebo podobného aktu pozbavenia osobnej slobody, čo zahŕňa aj obdobie pred formálnym obvinením a zatknutím. Zohľadňuje sa tým judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva podľa článku 5 ods. 1. Smernica sa za rovnakých podmienok vzťahuje aj na osoby, ktoré pôvodne neboli podozrivými alebo obvinenými osobami, ale ktoré sa stali podozrivými alebo obvinenými osobami počas výsluchu políciou alebo iným orgánom.

Smernica o právnej pomoci upravuje dve základne oblasti právnej pomoci:

- a) právna pomoc v trestnom konaní,
- b) právna pomoc v konaní o európskom zatýkacom rozkaze.

Ad a) Právna pomoc sa poskytuje iba na účely trestného konania, v ktorom je dotknutá osoba podozrivá alebo obvinená zo spáchania trestného činu. Smernica o právnej pomoci (čl. 4 ods. 1) garantuje podozrivým a obvineným osobám v trestnom konaní **právo na právnu pomoc** za predpokladu, že to vyžadujú záujmy spravodlivosti zabezpečuje a tieto osoby nemajú dostatok prostriedkov na zaplatenie pomoci obhajcu.

Pri rozhodovaní o poskytnutí právnej pomoci smernica o právnej pomoci umožňuje príslušným orgánom členských štátov skúmať majetkové pomery (**means test**) a skutkové okolnosti (**merits test**).

Pri preskúmaní **majetkových pomerov** členský štát zohľadňuje všetky relevantné a objektívne faktory, ako je príjem, kapitál a rodinná situácia príslušnej osoby, náklady na pomoc obhajcu a životná úroveň v uvedenom členskom štáte, s cieľom stanoviť, či podozrivá alebo obvinená osoba nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie pomoci obhajcu v súlade s kritériami uplatniteľnými v uvedenom členskom štáte.

Pri preskúmaní **skutkových okolností** členský štát zohľadňuje závažnosť trestného činu, zložitosť prípadu a prísnosť možnej sankcie, aby tak rozhodli, či záujmy spravodlivosti vyžadujú poskytnutie právnej pomoci. V každom prípade sú predpoklady na preskúmanie skutkových okolností splnené v prípade rozhodovania o väzbe a počas trvania väzby (čl. 4 ods. 4 smernice o právnej pomoci).

Právna pomoc je potrebné poskytnúť bez zbytočného odkladu, najneskôr však pred výsluchom políciou, iným orgánom presadzovania práva alebo justičným orgánom, alebo pred vykonaním vyšetrovacích úkonov alebo úkonov spojených so zhromažďovaním dôkazov.

Ad b) Smernica o právnej pomoci v čl. 5 zavádza nové právo – právo na právnu pomoc v konaní na základe európskeho zatýkacieho rozkazu jednak vo vydávajúcom štáte ale aj vo vykonávajúcom štáte. Vyžiadané osoby majú v zmysle čl. 5 smernice o právnej pomoci

právo na prístup k právnej pomoci po zadržaní na základe európskeho zatykáacieho rozkazu až do odovzdania alebo do nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o ich neodovzdaní.

Vydávajúci členský štát zabezpečí, aby mali vyžiadané osoby, ktoré sú predmetom konania o európskom zatykáči na účely trestného stíhania a ktoré využijú svoje právo zvoliť si obhajcu vo vydávajúcom členskom štáte v súlade s článkom 10 ods. 4 a 5 smernice 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi, právo na právnu pomoc vo vydávajúcom členskom štáte na účel takéhoto konania vo vykonávajúcom členskom štáte, pokiaľ je právna pomoc nevyhnutná na zabezpečenie účinného prístupu k spravodlivosti (čl. 5 ods. 2 smernice o právnej pomoci).

Právo na právnu pomoc vo vykonávajúcom a vydávajúcom členskom štáte je možné podmieniť posúdením prostriedkov vyžiadanej osoby a/alebo skutočnosti, či je poskytnutie právnej pomoci v záujme spravodlivosti. Posúdenie sa vykoná na základe príslušných kritérií oprávnenosti v príslušnom vykonávajúcom alebo vydávajúcom členskom štáte.

Smernica o právnej pomoci stanovuje pravidlo, že rozhodnutia o tom, či sa poskytne alebo neposkytne právna pomoc a o ustanovení obhajcov prijme príslušný orgán **bezodkladne**. Dotknutá osoba musí byť písomne informovaná o tom, či ich žiadosť o právnu pomoc bola zamietnutá úplne alebo čiastočne.

Členské štáty v zmysle čl. 7 smernice o právnej pomoci majú povinnosť prijať potrebné opatrenia, a to aj v súvislosti s financovaním, s cieľom zabezpečiť existenciu účinného a dostatočne **kvalitného systému právnej pomoci** a právnych služieb v kvalite postačujúcej na zabezpečenie spravodlivého konania, s náležitým ohľadom na nezávislosť právnického povolania.

Európska únia pri harmonizácii procesných práv osôb pokračuje v tradícii²⁷ a v čl. 11 smernice uvádza tzv. doložku „**zákazu zníženia úrovne ochrany**“ (*Non-regression*), v zmysle ktorej žiadne ustanovenie tejto smernice sa nesmie vykladať ako obmedzovanie alebo odchýlka od akýchkoľvek práv a procesných záruk, ktoré sú zaručené podľa charty, Európskeho dohovoru alebo iných relevantných ustanovení medzinárodného práva alebo práva ktoréhokoľvek z členských štátov, ktorý poskytuje vyššiu úroveň ochrany.

Seznam bibliografických odkazů:

IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina : Eurokódex, 2013.

27 Pozri napr. čl. 8 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2010/64/EÚ z 20. októbra 2010 o práve na tlmočenie a preklad v trestnom konaní, Ú. v. EÚ L 280/1, 26.10.2010; čl. 10 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/13/EÚ z 22. mája 2012 o práve na informácie v trestnom konaní, Ú. v. EÚ L 142/1, 1.6.2012; čl. 14 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/48/EÚ z 22. októbra 2013 o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní a v konaní o európskom zatykáči a o práve na informovanie tretej osoby po pozbavení osobnej slobody a na komunikáciu s tretími osobami a s konzulárnymi úradmi po pozbavení osobnej slobody, Ú. v. EÚ L 294/1, 6.11.2013.

KLIMEK, L. *Právo na tlmočenie a preklad v konaní o európskom zatýkacom rozkaze*. In: *Justičná revue: časopis pre právnu prax*. Roč. 63, č. 2 /2011, s. 262–269.

KLIMEK, L. *Právo na tlmočenie a preklad v trestnom konaní EÚ: nové opatrenie na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, č. 2 /2012, s. 132–137.

KLIMEK, L. *Posilnenie práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní ako požiadavka Smernice 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní*. In: *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, č. 3 /2015, s. 37–40.

KLIMEK, L. *Posilnenie práva na prístup k obhajcovi v trestnom konaní ako požiadavka Smernice 2013/48/EÚ o práve na prístup k obhajcovi v trestnom konaní*. In: *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, č. 4 /2015, s. 34–40.

KLIMEK, L. *European Arrest Warrant*. Springer, Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London, 2015.

ZÁHORA, J. *Európske hodnoty trestného práva a ich zobrazenie v slovenskom trestnom práve*. In: *Hodnoty trestného práva v teórii a praxi*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012. s. 7–30.

ZÁHORA, J. *Medzinárodná justičná spolupráca v prípravnom konaní trestnom*. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy: zborník príspevkov z celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 21. apríla 2016*. Praha: Leges, 2016, s. 303–363.

Recenzenti:

doc. JUDr. Jan Chmelík, Ph.D., Vysoká škola finanční a správní, Praha,
e-mail: diserta@seznam.cz

prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc., Univerzita Karlova, Praha, Katedra trestního práva,
e-mail: jelinek@prf.cuni.cz

Teorie a metodologie vědeckého poznání v kriminalistice ve světle idejí prof. R. S. Bělkina

Theory and Methodology of Scientific Knowledge in Criminalistics in the Light of the Ideas of Prof. R. S. Belkin

VIKTOR PORADA¹

Abstrakt

Kriminalistiku lze definovat jako samostatný vědní obor, který zkoumá a objasňuje zákonitosti vzniku, zániku, vyhledávání, zajišťování, zkoumání a využívání kriminalistických stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných informací, a na tomto základě vypracovává metody, postupy, prostředky, operace a doporučení pro proces poznání kriminalisticky relevantních událostí v podmínkách trestního řízení. Kriminalistická věda, je rovněž složitý myšlenkový systém, v němž můžeme analyticky rozlišit tři aspekty: teorii, metodologii a získané poznatky. Profesionální sdělení prezentuje vývoj názorů na teorii, metodologii a systém metod vědeckého poznání v kriminalistice a obecné charakteristiky současného stavu vývoje kriminalistické vědy a praxe se zaměřením na potřeby a transfer vědeckých poznatků v podmínkách forenzní a právní praxe.

Klíčová slova

Kriminalistika – definice; kriminalistika – věda, praxe; teorie, metody, vědecké poznatky; potřeba a transfer vědeckých poznatků

Abstract

Criminalistics is defined as a separate branch of science that explores and explains the regularities of the emergence, disappearance, search, exploration and use of forensic traces, other judicial evidence and the criminalistic important information and that develops, on this basis, the methods, procedures, means, operations, and recommendations for the process of criminal proceedings. Criminalistic science is also a complex conceptual system in which we can analytically distinguish between three aspects: theory, methodology and the scientific knowledge of the lessons learned. Professional communication presents the development of views on the theory, methodology and system of methods of scientific knowledge in criminalistics and the general characteristics of the current state of development of criminalistic science and practice focusing on the needs and transferring the knowledge of criminalistics to forensic and legal practice.

Key words

criminalistics – definition; criminalistics – science, practice; theory, methods, methodology, system, scientific knowledge; the need for, and the transfer of scientific knowledge

¹ prof. JUDr. Ing. Viktor Porada, DrSc., dr. h. c. mult., Vysoká škola finanční a správní, Praha, email: viktor.porada@mail.vsfs.cz

Úvod

Před 95 lety se narodil profesor právních věd Rafael Samuilovič Bělkin, vynikající vědec, pedagog a publicista, který svou vědeckou práci v oblasti teorie a metodologie kriminalistiky, kriminalisticko-bezpečnostních oborů a trestního práva procesního založil svými ideami moderní pojetí kriminalistické vědy a expertizní činnosti a ovlivnil celé generace vědců v oblasti dokazování trestné činnosti, kriminalistiky a forenzních věd nejen v Rusku, ale i v jiných státech, ve kterých pedagogicky působil.

Prof. Rafael Samuilovič Bělkin, Dr.Sc., zasloužilý pracovník vědy SSSR při přátelském „kriminalistickém“ rozhovoru s autorem sdělení na zasedání Ústavu kriminalistiky VŠ ZNB v Bratislavě v roce 1983.

Ve dnech 22. – 23. listopadu loňského roku se v Moskvě na Moskevské státní právnické univerzitě O. E. Kutafina, Institutu soudních expertiz, ve spolupráci s právnickou fakultou Moskevské státní univerzity M. B. Lomonosova, uskutečnila na jeho počest mezinárodní vědecko-praktická konference na téma: „Současný rozvoj kriminalistiky a soudní expertizy, jako realizace idejí R. S. Bělkina, k 95. výročí narození vědce, pedagoga a publicisty“, která byla zaměřena na tyto problémové okruhy:

1. Vědecké dědictví profesora R. S. Bělkina a moderní problémy kriminalistiky.
2. Kriminalistika a dokazování trestní činnosti.
3. R. S. Bělkin a současné problémy teorie a praxe v oblasti soudního expertizního zkoumání.

Při zkoumání těchto problémů nelze alespoň stručně uvést nejdůležitější vědecké poznatky, které vytvořila ruská škola kriminalistiky, v čele se snad největším kriminalistickým teoretikem všech dob prof. R. S. Bělkinem (Charvátová, Víchová 2014, s. 82). Svědčí o tom řada jeho publikačních výstupů, ale i přednášek a vystoupení na konferencích, vysokých

školách právního a bezpečnostního zaměření. Prof. R. S. Bělkin zpracováním teoretických a metodologických základů kriminalistiky obohatil nejenom ruskou kriminalistickou školu, kterou považují za nejlepší ve světě, ale obohatil teorii a metodologii kriminalistiky a forenzních věd každého státu, který navštívil, a vytvořil též základy pro další důležitou etapu integrace národních kriminalistik, sblížení vysokoškolských učebních programů při přípravě specialistů v oboru kriminalistiky a vyšetřování a dokazování trestné činnosti. V podmínkách Československé a nyní České i Slovenské republiky navíc ve spojení s dalším velikánem té doby, prof. Jánem Pješčakem vytvořili synergický efekt a nesmazatelně se vepsali do dějin naší, ale i světové kriminalistické vědy. Studujeme-li vědecký odkaz a ideje profesora R. S. Bělkina, jeho zásluhy za rozvoj a konstituování kriminalistické vědy a teorie a praxe forenzního zkoumání a dokazování trestné činnosti, jsme hluboce přesvědčeni, že jeho přístup a přínos může být zdrojem inspirace nejen pro nás, ale i pro řadu mladších nastupujících kriminalistických a forenzních teoretiků.

1 Vývoj názorů na teorii, metodologii a systém metod kriminalistiky

Kriminalistiku můžeme definovat jako samostatný vědní obor, který zkoumá a objasňuje zákonitosti vzniku, zániku, vyhledávání, zajišťování, zkoumání a využívání kriminalistických stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných informací, a na tomto základě vypracovává metody, postupy, prostředky, operace a doporučení pro proces poznání kriminalisticky relevantních událostí v podmínkách trestního řízení (např. Musil, Konrád, Suchánek 2004, Porada 2001 aj.). Kriminalistická věda, je rovněž složitý myšlenkový systém, v němž můžeme analyticky rozlišit tři aspekty: teorii, metodologii a získané poznatky (Možný a Rabušic 1985, s. 7).

Teorie, jak můžeme říci v předběžném vymezení, je pokusem o vysvětlení příčin stavu a příčin změn pozorovaného jevu, metodologie je soustavou pravidel, stanovujících postupy, jimiž lze k vysvětlení dojít nebo je ověřit, poznatky jsou pak sumou zjištění, jež už byla učiněna. Říkáme-li že v myšlenkovém systému vědy lze její základní složky rozlišit, poukazujeme na to, že ve skutečnosti jsou všechny zmíněné aspekty natolik vzájemně prostoupeny, že kterýkoli z nich implikuje (zahrnuje v sobě) i oba dva zbývající: teorii nelze budovat než na faktech; co je vůbec fakt a jak na nich budovat teorii, je vymezováno metodologií; a metodologie sama je vlastně teorií organizace pozorování a z nich získaných poznatků v klasifikační systémy, které označujeme za vědecké.

O vědě se také hovoří, že je aplikovanou logikou, protože její pravidla pohybu myšlenky lze aplikovat na přesně určený předmět. Z této situace především vyplývá, že věda je „logicky organizovaný systém teorií“. Zvláště v této souvislosti teorií a předmětem spočívá zvláštnost vědy jako systému poznání. Systém není nikdy samoučelný, ale prostředkem řešení určitých úkolů. Ve vědě se vytváří proto, aby byly dosažené výsledky poznání zjištěny v úplnosti a využity pro dosažení dalších nových výsledků, dalších nových poznatků (Porada 1981). Rozvoj každé konkrétní vědy, tedy i kriminalistiky, je do jisté míry určován představami o jejím místě v systému vědeckého poznání.

V historii kriminalistiky až po dnešek platí, že řešení této otázky mělo a má podstatný význam jak pro určení její společenské funkce a úlohy v trestním řízení, tak i pro objasnění zdrojů těch poznatků, jejichž využitím roste potenciál kriminalistických prostředků a metod kontroly trestné činnosti. Týká se to jak systémů kriminalistických teorií, tak systému a struktury kriminalistické metodologie. K tomu, aby mohl být správně určen předmět kriminalistiky, je třeba v činnosti související s odhalováním a vyšetřováním trestných činů vyčlenit ten její aspekt, elementy, jejichž zkoumání může být zabezpečeno metodami kriminalistiky a není předmětem zkoumání jiných věd. Máme podloženo za prokázané, že jde o takový druh „činnosti“, které vedou k efektivnímu a objektivnímu odhalování a vyšetřování trestného činu, kriminalisticky relevantní události.

Z toho vyplývá, že:

- 1) základním objektem kriminalistického zkoumání je lidská činnost, z jedné strany chování pachatele (především jako objektu poznání), z druhé strany činnost kriminalisty (jako objektu řízení a optimalizace),
- 2) vyčleněným aspektem je „informačně poznávací struktura činnosti prováděné při odhalování, vyšetřování a prevenci trestných činů (Koldin 1987, s. 11–13).

Elementy této struktury jsou:

1. trestně relevantní událost, procesy, fakta,
2. mechanismus jejich odrazu v okolním prostředí,
3. procesy odhalení, vyčlenění, fixace, předání a zkoumání trestně relevantní informace, mající vztah k vyšetřované události.

Trestně relevantní události, procesy a fakta (mechanismus trestného činu, jeho způsob a jejich elementy) jsou zkoumány jako předmět poznání. Mechanismus odrazu těchto událostí a procesů v okolním prostředí je zkoumán jako nosič informace, podmiňující formování poznatků o zkoumaných procesech. Procesy vyčlenění, fixace, předání a zkoumání trestně relevantní informace jsou zkoumány jako objekty řízení s cílem optimalizovat tyto procesy (Koldin 1987, s. 11). Správná vědecká metoda, ale ve svém souhrnu metodologie kriminalistiky v podstatě vyplývá pouze z věrohodné teorie, která odráží objektivní zákony a zvláštnosti předmětu zkoumání.

Metodologické problémy kriminalistiky nejsou zdaleka vyčerpány, a to jak z hlediska gnoseologické podstaty jejich metod, tak z hlediska jejich zvláštností. Domníváme se, že nemohly být vyčerpány v minulosti, současnosti a nemohou být beze zbytku vyčerpány ani v budoucnosti. V objektivní realitě, tedy i v průběhu, přípravy, páchání, odhalování, vyšetřování a prevence trestné činnosti lze zaznamenat nové a nové aspekty, stránky, úkoly, situace, které je nutno řešit stávajícími, a průběžně nově vznikajícími metodami, prostředky a postupy. Jinak řečeno, stávající a nově vznikající potřeby kriminalistické praxe si vyžadají nové vědecké poznatky, které bude nutno v mnoha případech získávat novými kriminalistickými metodami, novou vědeckou metodologií kriminalistiky.

Posuzujeme-li metody a metodologii kriminalistiky, je především nutné rozlišovat metody vědeckých kriminalistických zkoumání v rámci předmětu kriminalistické vědy a metody kriminalistické praxe v procesu odhalování a vyšetřování trestného činu – viz např. Bělkin (1978, 1979a, 1987), Musil a kol. (2001), Straus, Němec a kol. (2009), ale též Pješčak,

Protivinský, Prerad, Heřmánek, Konrád, Porada, Straus, Suchánek, Šimovček, Hlava, aj. Jedním ze stále a nadále aktuálních metodologických problémů je vyjasnění vztahu teoretické a empirické úrovně metodologie kriminalistiky, a to zejména při posuzování úkolů teoretického a praktického kriminalistického zkoumání. Kriminalistická teorie zkoumá podstatné zákonité souvislosti kriminalistických objektů a procesů. Kriminalistická praxe zkoumá proces odrazu a poznání jednotlivých událostí a objektů. Podstatný rozdíl mezi teoretickým a praktickým poznáním existuje i v tom případě, kdy jsou využívány z gnoseologického hlediska stejné metody: pozorování, analýza, hypotéza, indukce, dedukce, modelování aj. Tento rozdíl je podmíněn povahou objektů a také podmínkami poznávací činnosti subjektu (vědecká – odhalování a vyšetřovací činnost).

Z uvedeného rovněž vyplývá, že kriminalistická praxe představuje empirickou úroveň metodologie kriminalistické vědy (např. získání empirického materiálu pozorováním, jeho kvalitativní analýza a statistické zpracování) a kriminalistická teorie přiměřeně představuje teoretickou úroveň metodologie kriminalistické vědy (např. použití metod, metodik, prostředků a postupů v podmínkách odhalování a vyšetřování konkrétního případu). Je třeba zdůraznit, že zákonitosti, které jsou předmětem kriminalistické teorie, jsou použitelné jen v hromadných událostech a jevech. K jejich zjištění je proto třeba využít jak obecných kriminalistických metod, tak specifických kriminalistických metod: hromadných pozorování, vytyčování hypotéz, statistických zobecnění, a také speciálního přizpůsobení a využití metod jiných věd: matematiky, fyziky, chemie, kybernetiky, biologie, medicíny, psychologie, praxeologie aj.

Úkoly praktického kriminalistického zkoumání spočívají ve zjištění pravdy v konkrétní trestní věci, tj. pravdy týkající se jednotlivého faktu. Přitom se využívají zákonitosti, zjištěné kriminalistickou teorií, a metody, které byly na jejich základě vypracovány, ale cílem zůstává zjištění jednotlivého faktu. To nemůže nemít vliv na metody, které se v procesu zjišťování této pravdy používají. Např. metodou vědeckého zkoumání příčinného vztahu je hypotéza, která se v praktickém poznávání transformuje na metodu vyšetřovacích a expertizních verzí, úzce spjatých s metodou plánování vyšetřování. Vědecká metoda systémové strukturální analýzy a klasifikace se využívá v kriminalistické vědě při zkoumání abstraktních objektů, ale také jejich rodových, druhových a skupinových vztahů, např. při analýze struktury typové vyšetřovací situace, klasifikaci trestných činů, klasifikaci objektů identifikace a identifikačních znaků.

V praktickém kriminalistickém poznání se tato metoda využívá při analýze struktury jednotlivých materiálních objektů a jevů: spáchání trestného činu, konkrétní vyšetřovací situace, struktury a vlastnosti objektů a vzájemných souvislostí apod. S postupným rozvojem teorií kriminalistiky vzniká potřeba systemizace teoretických základů kriminalistiky. Podle úrovně obecnosti rozeznáváme:

1. teorie jednotlivých věcných odvětví kriminalistiky: písmoznalectví, trasologie, biologie, ohledání, výslechu apod.,
2. teorie jednotlivých částí kriminalistiky: techniky, taktiky, metodiky,
3. obecnou teorii vědy: otázky předmětu, metod a systému kriminalistiky (Koldin 1987, s. 13–22).

V řadě publikací však lze zaznamenat i jiné členění kriminalistických teorií, nastává přesun některých teorií do vyšších pozic obecnosti, např. do obecné teorie vědy je zařazována teorie kriminalistické identifikace, problém pravděpodobnostně informačního modelování a učení o kriminalistických (vyšetřovacích) verzích. Tak např. Koldin (1987, s. 22) v této souvislosti uvádí, že zda se nesprávným, že v jednotlivých, speciálních částech kriminalistiky se zkoumají takové její obecné pojmy jako je pojem verze, modelu, identifikace, způsobu jednání pachatele, situace, negativních okolností, algoritmických a heuristických metod atp. Postupně tak vznikala u různých autorů jiná struktura kriminalistických teorií, se snahou vyčlenit tak obecnou teorii kriminalistiky do samostatné části.

Československé a nyní české a slovenské pojetí kriminalistiky systemizaci kriminalistických teorií do roku 1990 a v následujících létech neprovádělo, což bylo kritizováno, např. v učebnici *Kriminalistika* (Musil a kol. 1990). To následně muselo mít negativní důsledek. Vycházíme z toho, že správná (vědecká) teorie má vždy metodologický význam. Z hlediska rozvoje kriminalistiky má zásadní význam přednostní rozvoj teorie, která zabezpečuje nezbytný teoretický základ pro experimentální a technická rozpracování vytyčených úkolů, cílevědomost vědeckého zaměření, správnou systemizaci a hodnocení shromážděného faktického materiálu, efektivnost vědeckých doporučení, tj. praktických postupů, metod, prostředků a operací shromažďování, fixace a zkoumání informace o trestně právních a kriminalistických relevantních skutečnostech.

Teprve Musil, přes skutečnost, že se problematikou kriminalistických teorií, vztahem mezi nimi, metodologií a vědeckým poznatkem v obecné poloze nezabývá, tedy ani neprovádí jejich klasifikaci, provádí jejich moderní systemizaci, která je patrná z logické struktury jednotlivých problematik na úrovni obecné teorie vědy (např. kriminalistická charakteristika trestného činu, způsob páchaní trestného činu, kriminalistické učení o pachateli a oběti, kriminalistická stopa, problematika poznání trestného činu, vyšetřovací situace, kriminalistická identifikace a kriminalistická metodologie – Musil a kol. 1994, 1999, 2004).

Při obecné charakteristice metod kriminalistiky Bělkin (1987, s. 85) konstatuje, že poznání je procesem přechodu od neznalosti k neúplné znalosti a od ní k znalosti úplnější. Je to způsobeno řadou příčin, které jsou zahrnuty v zvláštnostech procesu poznání kriminalisticky relevantní události. Tyto zvláštnosti a některé další faktory procesu poznání trestného činu mohou do určité míry ztěžovat získání pravdivého obrazu o poznávaném trestném činu nebo jeho komponentech. Kriminalistickým zkoumáním se rozumí jak smyslové, tak racionální poznávání. Postupy, pravidla a doporučení ke zkoumání objektů jsou zevšeobecněným výrazem praxe těchto zkoumání, stejně jako teoretické postuláty aprobované praxi.

Musil a kol. (1994, s. 153) podtrhuje, že se v tomto případě, při přechodu našich poznatků o události z neznalosti ke znalosti, jedná o obtíž praktického (nikoliv gnoseologického charakteru), a proto je lze překonat, např. využitím stop jiného druhu než zničených nebo znehodnocených stop, volbou jiných metod zkoumání apod. Při pojednání o metodách kriminalistických vědeckých bádání Bělkin (1987, s. 83–84) uvádí, že základem systému metodologie kriminalistiky jsou:

- a) obecné vědecké metody,
- b) speciální metody vědy.

Současně zdůvodňuje, že je nutné rozlišovat (1) metody kriminalistiky jako vědy a (2) metody kriminalistické praxe v procesu odhalování a vyšetřování trestných činů (Bělkin 1987, s. 91).

2 Metody kriminalistické vědy

Obecné vědecké metody kriminalistiky jsou: pozorování, měření, popisování, srovnávání, experiment, modelování a matematické metody zkoumání. Tyto obecné metody v systému kriminalistických metod se svou gnoseologickou podstatou neliší od obecných metod jiných věd, vyznačují se však určitými zvláštnostmi, které závisí na zákonitostech, které tvoří předmět kriminalistické vědy.

Speciální metody kriminalistické vědy jsou takové metody, jejichž oblast poznání je ohraničená pouze na zákonitosti konkrétní vědy, tedy v případě kriminalistiky na předmět kriminalistické vědy. Dále uvádí, že speciální metody kriminalistiky se rozdělují na ty, které jsou výlučným produktem kriminalistiky pro zkoumání jejích vlastních objektů objektivní reality (událost trestného činu, její mechanismus, jednotlivé druhy stop apod.), a na speciální metody jiných věd, využívaných kriminalistikou. Rozeznáváme tedy (a) vlastní kriminalistické metody a (b) speciální metody jiných věd.

a) Vlastní kriminalistické metody jsou tvořeny:

- skupinou technických metod kriminalistiky (různé metody vyhledávání, fixace, dokumentace a zkoumání kriminalistických stop jednotlivých druhů trestných činů), které jsou tvůrčí kriminalistickou aplikací speciálních metod jiných vědních oborů,
- strukturálními kriminalistickými metodami, jimiž se vytvářejí určité funkční systémy, s konkrétní mírou celistvosti, např. systém plánování vyšetřování, systém taktických postupů při pátrání po horké stopě, systémy sběru, shromažďování a hodnocení informací o trestném činu, způsobu páčání a jeho komponentách, pro formulaci a prověrku vyšetřovacích verzí apod.

b) Speciální metody jiných věd:

- nejčastěji se v kriminalistické vědě využívají metody fyzikální, chemické, biologické, sociologické, statistické, antropologické, a některé novodobé metody: biomechanické, kybernetické aj.

Pro potřeby rozvoje poznatkového potenciálu kriminalistické vědy je nezbytné taky zkoumat možnosti rozvoje její metodologie (metod, metodik, prostředků, postupů a operací). Uvádí, že rozvoj kriminalistiky je doprovázen zdokonalováním všech jejích metod, zejména však jejích speciálních metod (vlastních i jiných vědních oborů). Lze uvést tyto směry rozpracování těchto metod:

1. na základě již existujících metod kriminalistiky nebo jiných věd, které jsou kriminalistickou tvořivě aplikovány,
2. na základě analýzy procesu zkoumání, který vedl k novým poznatkům,
3. na základě stanoveného cíle, kterého není možno dosáhnout stávajícím systémem kriminalistických metod (Bělkin, 1987, s. 89).

3 Metody kriminalistické praxe

V první řadě Bělkin uvádí, že je nutné rozlišovat metody kriminalistické vědy a metody praxe odhalování a vyšetřování trestných činů. Důvodem je skutečnost, že praktická činnost orgánů činných v trestním řízení, soudce, znalců a znaleckých institucí, se liší svým obsahem, cíli, prostředky, podmínkami a objekty od vědeckého bádání v rámci kriminalistické vědy. V obou případech, tedy ve vědě i praxi se však mohou používat metody poznání, jejichž gnoseologická podstata je stejná, nezávislá na podmínkách aplikace této metody. Největší rozdíl mezi těmito metodami vědy a praxe lze zaznamenat u speciálních kriminalistických metod poznání. Tyto rozdíly jsou způsobeny formou aplikace těchto metod, postavením subjektu, který je používá, podmínkami a zvláštnosti procesu poznávání a charakterem objektů poznání. V naznačených souvislostech jsou uváděná obecná kriminalistická a trestně procesní kritéria hodnocení existujících a nově vznikajících metod kriminalistické vědy (pořadí podle významnosti kritérií):

- a) přípustnost metody (v kriminalistické vědě, ale zejména v oblasti kriminalistické praktické činnosti),
- b) vědeckost metody,
- c) jednoduchost a spolehlivost (v stanovených mezích získání vědeckého poznatku),
- d) bezpečnost metody,
- e) efektivnost a ekonomičnost metody (Bělkin, 1987, s. 90–91).

Kriminalistické metody musí zejména z procesního hlediska vyhovovat komplexu velmi náročných požadavků. Některé tyto požadavky, mají podle Musila a kol. (1994, s. 177–182) metodologický charakter a platí i pro metody užívané v jiných oborech lidské činnosti, jiné jsou specifické a vyplývají z podmínek procesu poznání trestného činu a kontroly kriminality. Tyto požadavky:

- a) musí respektovat obecné principy, na nichž je vybudována činnost státních orgánů v demokratickém právním státě (které jsou tvořeny systémem těchto zásad: humanismus, respektování lidských práv, demokratický a právní charakter činnosti spojených s aplikací kriminalistické metody),
- b) musí vést k poznání a dokázání pravdy (s využitím zásad: aktivity, objektivnosti a rychlosti),
- c) musí být v souladu se zákonem (v případě jejich aplikace do sféry občanských práv a svobod občanů). Tento požadavek je s ohledem na konkrétní podmínky trestného činu komplikovaná: kriminalistická činnost je velice různorodá, k dispozici je pouze platná právní úprava. Aplikace některých metod vyžaduje výslovně právní úpravu, některé metody nemusí být zařazeny do právní úpravy (neobsahují kolizní prvek, tj. nezasahují do občanských práv a svobod), některé metody v současné době ještě nejsou schopny poskytnout věrohodné vědecké poznatky.

Z tohoto důvodu je nutné hledisko přípustnosti kriminalistických metod dále konkretizovat rozpracováním dalších kritérií a formulovat další nutné požadavky, které:

- respektují základní zásady trestního řízení,
- nejsou právními předpisy výslovně zakázány,
- vycházejí ze zásad stanovených trestním řádem, pro provádění podobných, výslovně upravených metod,
- jsou způsobilé vést ke zjištění pravdy,

- mají přísně vědecký charakter (jsou dostatečně citlivé, spolehlivé, průkazné – viz obecná kritéria pro nově vznikající metody kriminalistické vědy a praxe (Musil a kol. 1994, s. 181).

Koldin a Schurich (1987, s. 132–149) v rámci systémově strukturního a komplexního přístupu v kriminalistických zkoumáních uvádí, že tento přístup má podstatný význam pro řešení nejdůležitějších a nejobtížnějších vědeckých a praktických problémů kriminalistiky, např. při zkoumání systému a struktury kriminalistiky, systému metod a úrovní metodologie kriminalistiky, při klasifikaci nejvýznamnějších kriminalistických objektů, při analýze struktury základních pojmů vědy, při systemizaci vlastností a znaků jednotlivých objektů a při systemizaci kriminalistické informace. Nikoli na každý objekt lze nahlížet jako na systém, mající svou strukturu a prvky (elementy) ve vzájemných vazbách. Na tomto základě zdůvodňují, že pro metodologii kriminalistiky lze vyvodit principy a úkoly systémově strukturního přístupu:

1. charakteristika systému jako celistvého objektu,
2. rozdělení systému na elementy, podsystémy,
3. rozpracování hierarchie struktur podsystémů v tomto systému,
4. možnost přechodu ze systému na jednotlivé podsystémy,
5. možnost vyčlenění prvků, souvislosti a vztahů mezi podsystémy a systémem,
6. možnost vyčlenění struktur jednotlivých systémů, definováním jejich analogickými vlastnostmi,
7. analýza funkcí systému a v případě potřeby zkoumání predikce vývoje (Koldin, Schurich 1987, s. 132).

Systémy – objekty (událost trestného činu, pachatel, použité nástroje a prostředky trestného činu, kriminalistické stopy, srovnávací vzorky (viz např. teorie kriminalistické identifikace) apod. se studují a popisují z hlediska reálných souvislosti existujících v těchto objektech a z hlediska objektivních zákonitostí, které se v nich uplatňují (viz např. již uváděná teorie kriminalistických stop). Podle Koldina a Schuricha, již v klasifikaci Ejsmana (1967, 1971) se uvádějí tyto typy objektivních souvislosti v kriminalistických systémech:

1. genetická souvislost, která existuje mezi příčinou a následkem,
2. funkcionální souvislost mezi vzájemně závislými procesy,
3. objemová souvislost mezi objekty, patřícími do jedné skupiny, třídy,
4. substancionální souvislost mezi vlastnostmi objektu a objektem samotným,
5. souvislost přetváření, transformace mezi originálem a kopií,
6. prostorově (lokační) a časové (chronologické) souvislosti (Chmyrov 1979),
7. smíšená souvislost, jako výsledek různých kombinací předchozích souvislosti (Porada 1987).

Jako příklady je možné uvést např. genetickou souvislost mezi způsobem páchaní trestného činu a vznikem kriminalistických stop, funkcionální souvislost např. při zkoumání funkčních a dynamických znaků člověka, objemová souvislost jako výsledek interakce objekt – prostředí při vzniku objemové stopy, kdy hloubka vtisku po mechanickém působení objektů identifikace, je výsledkem relace působící síly a tvrdosti materiálu, který stopu přijímá, souvislost přetváření, transformace mezi identifikačními vlastnostmi a jejich odrazy ve stopě a samozřejmě možná kombinace uváděných příkladů, např. genetické souvislosti a souvislosti přetváření, transformace mezi originálem a kopií,

apod. (Porada 1987). Uvedené typy souvislosti a zákonitostí se zkoumají obecnými i speciálními kriminalistickými metodami, tedy pozorováním, měřením, srovnáváním, experimentováním, instrumentálně analytickými, statistickými a jinými kvalitativními a kvantitativními metodami zkoumání.

Systémy – metody (logické struktury, modely algoritmy, data) jsou kriminalistickými systémy gnoseologického typu, které jsou podřízené logickým zákonitostem. Při zkoumání a popisu těchto systémů se užívají obecné metody abstrakce, formalizace, systemizace, formální a dialektické logiky, matematiky a kybernetiky (viz např. klasifikace, systemizace a formalizace kriminalistických stop a problémů kriminalistické identifikace – Porada 1987, Porada a Straus 2012). Systémy výchozích faktických údajů, verze, modely aj. fakta vyšetřované události jsou nejdůležitějšími kriminalistickými objekty, které si vyžádaly rozpracování adekvátního metodologického instrumentária, které je v kriminalistice průběžně obohacováno, např. formou identifikace systémů a biometrickou identifikací v kriminalistice.

V tomto směru jsou však největším vkladem práce Ejsmana (1967, 1971), který prozkoumal různé typy logických struktur v kriminalistice, ale i práce Selivanova (1974, 1982), Polevoje (1982) aj. Jejich principy klasifikace a rozpracování kriminalistických systémů mají, jak uvádí Koldin a Schurich (1987, s. 138) podstatný metodologický význam a umožňují řešit řadu sporných problémů teorie, objasnit podstatu nových systémových pojmů, k nimž v první řadě patří pojem kriminalistická charakteristika trestného činu a vyšetřovací situace, které zaujaly pozornost mnoha kriminalistických teoretiků (např. Musil 1994, Konrád 1994, Hlava 1998, Porada a Požár 1999, 2001).

Základní teze zní, že teoretická analýza kriminalistických struktur je předpokladem a prostředkem rozpracování kriminalistických metodik proto, že struktura objektivních souvislostí a zákonitostí objektu je materiální strukturou hledané kriminalistické informace. Na styku těchto přístupů, jak uvádí Koldin a Schurich (1987, s. 141) se vytváří prostor pro rozkódování, přijetí a systémové interpretace kriminalistické informace. Posuzování z tohoto hlediska zahrnuje systémově strukturní analýza: zkoumání struktury kriminalistických objektů, např. v procesu systémové kriminalistické identifikace (přesněji identifikace systémů v kriminalistice a biometrické identifikaci – Porada (1987) nebo systémovém přístupu při vytváření teorie kriminalistických stop Porada (1987), Porada a Straus (2012), ale též např. v kriminalistické situaci (Hlava 1998).

Systémově strukturní analýza za pomoci vyčlenění podsystémů je významný prostředek kriminalistického zkoumání za účelem získání relevantní informace. V případě, že je zaměřena na detailizaci struktury poskytuje:

1. zkoumání struktury a podsystémů kriminalistických objektů,
2. určení nositelů informací,
3. zkoumání obsahu a významu elementů struktury systému,
4. studium typové struktury a algoritmů jeho zkoumání,
5. studium systému vyšetřovací situace.

Proces konstituování a rozvoje policejních (bezpečnostních věd) na základě metodologie praktických věd a metodologie „kriminalistiky chápané rovněž jako praktické, aplikované

vědy, povolaneé uspokojovat potřeby praxe“ (Bělkin 1987, s. 94), např. v oblasti kriminalistických činnosti v praxi orgánů činných v trestním řízení, kriminalistických expertizách, apod. umožňuje nově zkoumat strukturu, logiku a formy vědeckého poznání v kriminalistice a zohlednit i nové poznatky metodologie praktických věd pro potřeby poznání předmětu vědy i objektů zkoumání v kriminalistické praxi.

Při klasifikaci metod kriminalistické vědy lze zaznamenat mezi autory různé přístupy ve srovnání s uvedenou koncepcí Bělkina (1978, s. 88–89). Jde jednak o souhlasnou koncepci, např. Vakarelski (1978, s. 35–36), ale i zcela rozdílnou koncepci vlastních specifických metod kriminalistické vědy, kterou předkládá Pješčak a kol. (1982, 1986; Pješčak, Bělkin a kol. (1984, kteří pokládají za vlastní kriminalistické metody: 1. zevšeobecnění (generalizace) poznatků z policejní, vyšetřovací a soudní praxe a 2. tvůrčí přizpůsobování a přetváření poznatků a metod jiných věd a kterou přebírá celá československá a nyní česká a slovenská kriminalistická škola. Tuto klasifikaci precizuje zejména (Musil a kol., 1990, 1994, 1999), Musil, Konrád, Suchánek (2001, 2004), a až do roku 2011 jí přebírají i jiní autoři, např. Porada a kol. (2001, 2007), Šimovček (2000), Straus a kol. (2004, 2012) aj.

V navržené klasifikaci již považujeme uváděné metody pouze za přístupy, způsoby realizace kriminalistických výzkumů, jež jsou vlastní všem aplikovaným vědám, které se při zkoumání svého předmětu musí 1. nejen opírat o generalizované poznatky praxe a 2. přizpůsobovat a přetvářet poznatky a metody jiných věd, ale ve funkčním vztahu metodologie, metoda, teorie, vědecký poznatek, zcela běžně orientovat a pomocí těchto metod získávat nové poznatky, které pak i v případě kriminalistické vědy slouží rozvoji nových kriminalistických teorií ale i metod zkoumání k získání nových vědeckých poznatků uspokojujících současné, ale zejména nové a nové potřeby odhalování a vyšetřování trestné činnosti.

V české a slovenské kriminalistice se v současné době rozlišují metody kriminalistického vědeckého poznání a kriminalistické metody určené na odhalování a vyšetřování kriminalistické relevantní události. Metody kriminalistického vědeckého poznání slouží na zkoumání předmětu kriminalistiky, na tvorbu kriminalistických teorií obsahujících vědecké poznatky, které jsou určené jednak k rozvoji samotné teorie, jež není samoučelná, ale stává se obsahem vědeckých metod a metodik, které jsou určené pro jejich aplikaci v procesu odhalování a vyšetřování trestné činnosti i kriminalistické relevantní události. Kriminalistická věda svými metodami zkoumá předmět svého poznání a podává jeho výklad. Výsledky zkoumání získané pomocí metod kriminalistického vědeckého poznávání vytvářejí doporučené metody, prostředky, postupy a operace, které jsou určené pro kriminalistickou praxi (Šimovček 2000, s. 118).

Metody kriminalistického vědeckého poznání se v literatuře označují jako metody používané kriminalistickou vědou, resp. metody kriminalistické vědy (např. Musil a kol. 1994b, s. 14). Kriminalistické metody odhalování a vyšetřování kriminalisticky relevantní události se v starší, ale i současné české kriminalistické literatuře označují jako metody kriminalistické praktické činnosti (Šimovček 2000, s. 118). Je však třeba zdůraznit, že některé metody jsou aplikovatelné jak ve vědě, tak i praxi společně, tedy jsou určeny jak pro vědecké zkoumání svého předmětu, tak pro kriminalistické odhalování a vyšetřování trestné činnosti.

Přístup některých teoretiků, kteří nesprávně zaměňují kriminalistickou vědeckou činnost a praktickou aplikaci jej výsledků v procesu odhalování a vyšetřování kriminalisticky relevantních událostí, zcela správně kritizuje Šimovček (2000, s. 118, 127), který rovněž uvádí, že současné chápání kriminalistických metod vyžaduje vyčlenit jeden systém složený z dvou podsystémů: 1. metody kriminalistického vědeckého poznávání, 2. kriminalistické metody objasňování kriminalistické relevantní události. Dále prezentuje, že kriminalistické metody objasňování není správně členit na kriminalisticko-technické a kriminalisticko-taktické metody a zdůvodňuje, že existují jenom kriminalistické metody, které se odlišují převažujícím charakterem postupů, použitých prostředků a dílčích operací. Tyto mohou být více technické, anebo více strukturálně-taktické.

Podle tohoto kritéria se v literatuře vyskytuje i členění na metody kriminalisticko-technického charakteru a metody kriminalisticko-taktického charakteru. Zastáváme toto členění, ale z pragmatických důvodů, budeme po objasnění našeho přístupu v metodologii a metodách kriminalistiky rozvádět stanovisko stejné jako Musil a kol. (1994, s. 14, 66), nebo též Šimovček (2000, s. 127–128):

1. kriminalistické metody technického charakteru, které se využívají především při zkoumání a poznávání kriminalisticky relevantních objektů materiální povahy. Jejich aplikace v procesu kriminalistického objasňování vyžaduje příslušnou úzkou specializaci, a proto se využívají zejména v rámci kriminalistických expertíz a kriminalistickými technikami,
2. kriminalistické metody taktického charakteru, nazývané často jako strukturálně-kriminalistické metody nebo strategické metody, na rozdíl od předcházejících metod technického charakteru, je schopen aplikovat oprávněný subjekt kriminalistického objasňování. Tyto metody mají svou typickou strukturu, obsah a postupnost specifických činností subjektů při zjišťování, analýze a vyhodnocování kriminalistické relevantních informací s cílem řešení jednotlivých kriminalistických situací (Porada a kol. 2014, Konrád, Porada, Straus, Suchánek 2014).

Samostatnou pozornost zasluhuje přípustnost metod kriminalisticko-praktické činnosti. Tyto metody musí vyhovovat celému komplexu velice náročných požadavků, které mají jednak metodologický charakter, ale současně musí respektovat obecné principy, na nichž je vybudována činnost státních orgánů (např. humanismus, respektování lidských práv a svobod občanů, respektování zásad trestního řízení, které nejsou právními předpisy výslovně zakázány, jsou způsobilé vést k zjištění pravdy a mají přísně vědecký charakter.

4 Současné přístupy na pojetí kriminalistické teorie, metody a metodologii

Nové kriminalistické teorie a metody vznikají a rozvíjejí se tvůrčí aplikací nebo zkvalitňováním, modifikací či oddělením určitých postupů od některých již používaných metod v souvislosti s rozvojem v kriminalistické vědě i praxi. Tento proces je podmíněn zejména výraznou diferenciací a systematizací vědeckého poznání různých vědních oborů, ale i v kriminalistice. Tím dochází k postupnému nahromadění nových vědeckých poznatků (faktů, teorií, metod) a jejich třídění do příslušných systémů a podsystémů. V průběhu

technického rozvoje společnosti a aplikace výpočetní techniky se tento proces zrychluje a vyžaduje důslednou kontrolu ze strany kriminalistických teoretiků, ale i subjektů transformace, které jsou odpovědné za identifikaci potřeb praxe a transfer nových vědeckých poznatků (teorií, metod, prostředků, postupů a operací) do kriminalistické a právní praxe.

Tímto způsobem uvedené postupy získaly novou kvalitu v podobě současných kriminalistických metod. Poznávání zvláštností a aplikačních možností jednotlivých kriminalistických metod má teoretický i praktický význam. Vzhledem k souhrnnému odrazu kriminalisticky relevantní událostí ve stopách závisí úspěšnost aplikace té které metody na druhu a možnostech dekódování kriminalisticky relevantní informace ze stop a jiných zdrojů těchto informací, které mají kriminalistický, nebo kriminalistický a právní význam. Daný vztah závislosti determinuje nejenom volbu určité metody, ale i taktiku jejího použití. S tím souvisí nejenom způsobitelnost použití metody na dekódování jen určitých informací ze sdruženého informačního obsahu, ale i efektivnost a účelnost jejich použití v příslušném kontextu (Šimovček 2000, s. 132, Zavalidroga 1997, s. 45–48).

Proces konstituování a rozvoje policejních věd na základě metodologie praktických věd a metodologie kriminalistiky rovněž jako praktické vědy, vědy aplikované, povolání uspokojovat potřeby praxe (Bélkin 1987, s. 94), např. v oblasti kriminalistických činností v praxi orgánů činných v trestním řízení, kriminalistických expertiz, apod. umožňuje nově zkoumat strukturu, logiku a formy vědeckého poznání v kriminalistice a zohlednit i nové poznatky metodologie praktických věd pro potřeby poznání předmětu vědy i objektů zkoumání v kriminalistické praxi.

Proto na závěr diskuse o vývoji názorů a přístupů na pojetí teorie, metodologie a systému metod kriminalistiky uvádíme vlastní klasifikaci metod kriminalistické vědy a kriminalistické praxe v souladu s metodologií policejních (bezpečnostních) věd, které stejně jako kriminalistiku považujeme za vědy praktické. Předběžně navrhuje a zdůvodňujeme toto dělení (Porada, Holcr a kol. 2011, Holcr, Porada a kol 2011, aj.):

Neobyčejně různorodá povaha předmětu kriminalistiky jako vědního oboru a neméně různorodé praktické činnosti kriminalistů ovlivňují v rozhodující míře systém její metodologie, jakož i systém používaných metod. Bylo již řečeno, že předmětem zájmu kriminalistiky jsou kriminalisticky relevantní fenomény přírodní, technické, humanitní, společenské jakož i jejich vzájemné kombinace, což vysvětluje různorodost prezentovaných přístupů k výstavbě kriminalistického metodologického instrumentária, týkajícího se problematiky metodologie vědeckého poznání.

a) Metody kriminalistiky jako vědního oboru

Jedním z obligatorních komponentů kriminalistiky jako plnohodnotného vědního oboru je systém metodologie a metod, které používá při zkoumání svého předmětu. Přičemž různorodost fenoménů zkoumaných kriminalistikou předpokládá využívání metodologie (a systému metod) věd fundamentálních, ale také věd praktických. Zvolíme-li za kritérium klasifikace metod kriminalistiky odpověď na otázku „co je prioritním cílem zkoumání“, potom můžeme její metody rozřadit na:

- 1) metody věd fundamentálních, používané při získávání nových teoretických a aplikovaných poznatků, při budování vědeckých teorií;
- 2) metody věd praktických, používaných při získávání nových praktických poznatků, nových pravidel praktické činnosti a optimalizaci již existujících, jakož i vyvíjení nových typových projektů (metodik), resp. optimalizování již existujících).

Metody kriminalistiky jako vědního oboru jsou tedy používány při získávání nových poznatků teoretických (jako komponentů teorií, jejich principů, zákonitostí apod.), aplikovaných (např. metod aplikovaných v procesu kriminalistické identifikace) a praktických (např. nových metodik odhalování, vyšetřování a prevence kriminality). Posláním metod kriminalistiky jako vědního oboru je získat vědecké poznatky.

b) Metody kriminalistické praxe

Metodami kriminalistické praxe rozumíme metody (postupy), které používají kriminalisté ve své každodenní práci. Jejich posláním tedy není získávání vědeckých poznatků, ale naopak využívání těchto poznatků při řešení konkrétních praktických úkolů.

Metody kriminalistické praxe:

- 1) chápeme jako postupy, které používají pracovníci kriminalistické a právní praxe, v průběhu činnosti policie, orgánů činných v trestním řízení a znalců při realizaci procesu odhalování a vyšetřování trestných činů a při zkoumání stop.
- 2) jsou využívány v procesu realizace procesu odhalování a vyšetřování trestných činů, v procesu kriminalistické identifikace a v procesu vyhledávání, shromažďování, zkoumání a využívání stop. Pro další činnost jiných orgánů činných v trestním řízení, popřípadě pro postup jiných osob a orgánů v tomto řízení a institucí jsou potom poskytovány výsledky této praktické činnosti.

Metody kriminalistické praxe neslouží primárně vědeckému poznání, ale řešení konkrétních úloh kriminalistické praxe (odhalování, identifikace, zkoumání a využívání stop). Vědecké poznání je zde jenom prostředkem, nikoliv jeho cílem. Produktem (výstupem) kriminalistické praxe jsou konkrétní poznatky o předmětném trestném činu nebo o jiné konkrétní kriminalisticky relevantní události. Produkt má konkrétní charakter, je řešením konkrétní (jedinečné) praktické úlohy.

Naše pojetí metodologického instrumentária kriminalistiky jako vědního oboru a kriminalistické praxe tedy jednak navazuje na koncepce vzpomenuté výše, které současně rozšiřuje o metody používané ve vědách praktických, tedy vědách o projektování činností. Pojetím kriminalistiky jako vědy praktické se také posilňuje její vztah ke konstituujícím se vědám policejním či bezpečnostním (Porada, Holcr, a kol. 2011, Holcr, Porada a kol. 2011).

5 Charakteristika současného stavu rozvoje kriminalistické vědy

Nastíníme-li stručnou charakteristiku současného stavu rozvoje kriminalistické vědy, můžeme bez hlubšího zdůvodnění následujících tezí konstatovat, že se zvyšuje potřeba nových vědeckých poznatků, jak v oblasti teorie, tak kriminalistické praxe. Nové dimenze kriminalistické praxe vyžadují efektivní transfer vědeckých poznatků.

Transfer je aktualizovaný a dynamizovaný zejména těmito potřebami:

- potřeba adekvátně a včas reagovat na měnící se podmínky ve vývoji kriminalistické (vyšetřovací) situace,
- potřeba v reálném čase identifikovat a řešit rozpory mezi dynamicky se měnící kriminalistickou situací a relativně stabilními přístupy jejího řešení,
- potřeba rychleji a důsledněji překonávat gnoseologické, metodologické, personální, sociální, kriminalisticko-policejní a jiné odborné překážky, které vznikají v transferu vědeckých poznatků.

Transfer vědeckých poznatků je ovlivňován:

- úrovní současného stavu a rozvoje kriminalistiky na národní a mezinárodní úrovni,
- úrovní a stupněm institucionálního, tj. materiálního, personálního a finančního zabezpečení kriminalistiky,
- připraveností vědeckého společenství kriminalistiky poskytovat praxi využitelné vědecké poznatky,
- připraveností subjektů kriminalistické, znalecké a soudní praxe využívat vědecké poznatky v procesu odhalování a vyšetřování trestné činnosti.

Uvedené konstatování umocňuje význam teoretiků, ale i subjektů transformace, kterých je podle našeho názoru v současné době nedostatek, nebo nemají své kvality, často ani žádoucí profesionální úroveň. V současné době jsme svědky, že kriminalistická praxe v mnoha směrech předbíhá kriminalistickou teorii (až na výjimky, kterými jsou oba Kriminalistické ústavy v Praze a Bratislavě), teorií, která zaostává a dostává se tak do pozice, že je teorií o praxi a ne pro praxi, což může být chybou, jak kriminalistických teoretiků, ale i chybou subjektů odpovídajících za identifikaci potřeb a transfer vědeckých poznatků do praxe. Nebo může dojít i ke kumulaci těchto chyb. Z pohledu funkce kriminalistických teorií můžeme podtrhnout, zdůraznit, že vědecké teorie nejsou samoúčelné, ale stávají se obsahem vědeckých metod, které slouží rozvoji samotné teorie, ale jsou i konceptuálním rámcem rozvoje řešení problémů kriminalistické praxe.

Závěr

Shrneme-li výše uvedené, můžeme konstatovat, že kriminalistická věda, stejně jako jiné vědní obory, je v zasetí svých teorií, své metodologie, svých vědeckých poznatků, které je schopna poskytnout k svému vlastnímu rozvoji a k plnění své společenské funkce. Na tomto základu můžeme formulovat tyto závěry:

- Rozvoj kriminalistických teorií a jejich využití v kriminalistické a právní praxi není myslitelný bez vědeckého společenství, tedy vysoce kvalifikovaných odborníků aktivně působících na kriminalistických postech v policii, jiných bezpečnostních sborech a na vysokých školách právního, ale již delší dobu i technického zaměření.
- V této souvislosti lze konstatovat, že v současných podmínkách se v ČR nepodařilo:
 - 1) Vytvořit centrum excelence pro kriminalistiku a příbuzné forenzní obory na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, která byla dlouhou dobu, a předpokládali jsme, že bude v současné době i v budoucnosti určitou baštou kriminalistiky, ani na dalších právnických fakultách, dokonce ani na Policejní akademii ČR.
 - 2) Rovněž se nepodařilo ani obhájit či udržet dříve vydobytou pozici kriminalistiky jako povinného předmětu v rámci toho kterého modelu přípravy vědeckého společenství na právnických fakultách, na rozdíl od některých soukromých vysokých škol s kriminalistickým zaměřením (např. VŠKV, VŠFS, aj.).

Oproti tomu na některých vysokých školách právního zaměření v SR, např. na FP PVŠ v Bratislavě, ale i na některých vysokých školách technického zaměření v ČR a SR, se přípravě vědeckého společenství v oboru kriminalistiky věnují a v řadě případů velice úspěšně se podílejí na řešení složitých kriminalistických problémů v rámci kriminalisticko-forenzního zkoumání a probíhá tam i čilá pedagogická a vědecko-výzkumná činnost a vydávání studijních pomůcek a odborných a vědeckých monografií z kriminalistiky a forenzních disciplín. To lze považovat za systémovou chybu, která může mít vážné důsledky v přípravě kriminalistických specialistů, ale i pracovníků státního zastupitelství (prokuratury) a soudů.

Seznam bibliografických odkazů

BĚLKIN, R. S. (1987) Metodologie vědeckého kriminalistického bádání. In: *Kriminalistika socialistických zemí*. Praha: UK.

BĚLKIN, R. S. (1978, 1979) *Kurs sovětskoj kriminalistiky, t. I–III*. Moskva: Akademiya MVD.

ČERNÍK, V., J. VICENÍK a E. VIŠNOVSKÝ (2000) *Praktické usudzovanie, konanie a humanitná interpretácia*. Bratislava: Iris. ISBN 80-967225-4-9.

EJSMAN, A. A. (1967) Zaključenije experta. *Struktura i naučnoe obosnovanie*. Moskva: Jurid. lit.

EJSMAN, A. A. (1971) *Logika dokazyvanija*. Moskva: Jurid. lit.

HEŘMÁNEK, J. (1973) *Ohledání místa činu*. Praha: Kriminalistická knihovna.

HLAVA, J. (1998) *Kriminalistická situácia*. Bratislava: A PZ.

HOLCR, K., V. PORADA a kol. (2011) *Policajnė vėdy – úvod do teórie a metodológie*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-329-2.

CHARVÁTOVÁ, I. a H. VÍCHOVÁ (2014) Vystoupení jubilanta (V. Porady) na Mezinárodní vědecké konferenci „Trestní právo, kriminalistika, bezpečnostní vědy a forenzní disciplíny v kontextu kontroly kriminality“ (Pocta Viktorovi Poradovi k 70. narozeninám). *Karlovarská právní revue*, č. 1/2014, s. 82.

CHMYROV, A. A. (1979) *Kosvennyje dokazatělstva*. Moskva: Jur. lit.

- KOL. AUTORŮ (1987) *Kriminalistika socialistických zemí*. Praha: UK.
- KOLDIN, V. J. (1987) Předmět, metoda a systém kriminalistiky. In *Kriminalistika socialistických zemí*. Praha: UK.
- KOLDIN, V. J. a F. SCHURICH (1987) Systémově strukturní a komplexní přístup v kriminalistických zkoumáních. In: *Kriminalistika socialistických zemí*. Praha: UK.
- KONRÁD, Z. (1994) Zamyšlení nad problémy zkoumání vyšetřovacích situací. In: *Kriminalistika a její význam pro rozvoj bezpečnostních disciplín*. Bratislava: A PZ.
- KONRÁD, Z., V. PORADA, J. STRAUS a J. SUCHÁNEK (2014) *Teorie, metodologie a metody kriminalistické techniky*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-535-7.
- MOŽNÝ, I. a L. RABUŠÍČ (1985) *Vybrané kapitoly z úvodu do metodologie vědy pro sociology*. Brno: UJEP.
- MUSIL, J. (1994) Vyšetřovací situace. In MUSIL, J. a kol. *Úvod do kriminalistiky*. Praha: PA ČR.
- MUSIL, J. a kol. (1990, 1994) *Úvod do kriminalistiky*. 2. a 3. vydání. Praha: PA ČR.
- MUSIL, J., Z. KONRÁD a J. SUCHÁNEK (2004) *Kriminalistika*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-878-9.
- MUSIL, J. a kol. (2001) *Kriminalistika, vybrané problémy teorie a metodologie*. Praha: PA ČR. ISBN 80-7251-080-0.
- PJEŠČAK, J. a kol. (1982, 1986) *Kriminalistika*. Praha: Naše vojsko.
- PJEŠČAK, J., R. S. BĚLKIN a kol. (1984) *Kriminalistika I*. Praha: FMV.
- POLEVOJ, N. S. (1982) *Kriminalističeskaja kibernetika*. Moskva: Jur. lit.
- PORADA, V. (1987) *Teorie kriminalistických stop a identifikace*. Praha: Academie.
- PORADA, V. (1981) *Měření v kriminalistice*. Praha: VŠ SNB.
- PORADA, V. a kol. (2007) *Kriminalistika (úvod, technika, taktika)*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-038-3.
- PORADA, V. a kol. (2001) *Kriminalistika*. Brno: CERM. ISBN 80-7204-194-0.
- PORADA, V. a kol. (2014) *Kriminalistika*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-490-9.
- PORADA, V., K. HOLCR a kol. (2011) *Policejní vědy*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-314-8.
- PORADA, V. a J. POŽÁR (1999) Policejní informace, bezpečnostní situace a identifikace policejních činností. *Sborník mezinárodní konference: Výzkum vzdělávání policistů pro 21. století*. Praha: PA ČR.
- PORADA, V. a J. POŽÁR (2001) Pojem, podstata a význam bezpečnostní situace. *Bezpečnostní teorie a praxe*. Praha: PA ČR. ISSN 1211-2461.
- PORADA, V. a J. STRAUS (2012) *Kriminalistické stopy. Teorie, metodologie, praxe*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-396-4.
- PRERAD, V. (1983) Teorie modelování a vyšetřovací verze. In: KOL. AUTORŮ. *Aktuální otázky současného vývoje kriminalistických metod*. Praha: Univerzita Karlova.
- PROTIVINSKÝ, M. (1976) *Kriminalistická stopa (studie o metodologických základech kriminalistické nauky o stopách)*. AUC Iuridica. Praha: UK.
- SELIVANOV, N. A. (1974) *Matematické metody v sobiranii i issledovanii dokazatelstv*. Moskva: Jur. lit.
- SELIVANOV, N. A. (1982) *Sovetskaja kriminalistika. Sistema poňjatij*. Moskva: Jur. lit.

STRAUS, J. a kol. (2012) *Úvod do kriminalistiky*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-367-4.
STRAUS, J. a M. NĚMEC a kol. (2009) *Teorie a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: A. Čeněk. ISBN 978-80-7380-214-1.
ŠIMOVČEK, I. (2000) *Teória kriminalistiky*. Bratislava: Iura Edition. ISBN 80-88715-90-3.
VAKARELSKI, I. (1978) *Kriminalistika*. Sofia: Nauka i izkustvo.
ZAVALIDROGA, Š. (1997) Metódy kriminalistického objasňovania. In ŠIMOVČEK, I. a kol. *Kriminalistika*. Bratislava: A PZ.

Recenzenti:

prof. Ing. Roman Rak, Ph.D., Iris ident, s.r.o.,
e-mail: rak.roman@seznam.cz

doc. JUDr. Sergej Romža, PhD., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Košice,
e-mail: sergej.romza@upjs.sk

Svedok v trestnom konaní v plynutí času¹

A Witness in Criminal Proceedings in the Passage of Time

PETER POLÁK²

Abstrakt

S využitím výsluchu svedka ako dôkazného prostriedku sa môžeme v konaní o deliktach stretnúť od najstarších čias ľudstva. Pravidlá upravujúce postavenie svedka v takýchto konaniach sa postupne vyvíjali v závislosti od dobového charakteru a potrieb ľudskej spoločnosti. Dôkazom toho je relevantný obsah procesno-právnych ale aj iných prameňov od staroveku až po súčasnosť, ktorých prehľad príspevok prináša.

Kľúčové slová

postavenie svedka v trestnom konaní, pravidlá postavenia svedka, vývoj pravidiel upravujúcich postavenie svedka, pramene pravidiel upravujúcich postavenie svedka

Abstract

Hearing of witness, as an evidence, can be seen in the proceeding of delicts since the oldest times of humanity. Rules adjusting the status of witness in this proceedings have gradually evolved, depending on the period character and needs of the human society. Proof of this is relevant content of process-legal and other sources from the antiquity to the present. This article brings brief overview of this sources.

Key words

the status of witness in criminal proceeding, rules of the status of witness, the development of rules adjusting the status of witness, the sources adjusting the status of witness

Úvod

Napriek tomu, že ide o zjednodušenie, možno povedať, že dejiny ľudstva sú dejinami sporov medzi ľuďmi. Ako náhle sa ľudská spoločnosť začala členiť a deliť na rôzne väčšinou voči sebe antagonistické skupiny, na vládnucich a ovládaných, na majetných a nemajetných, na kmene a národy, bolo treba vzťahy medzi týmito skupinami upraviť pravidlami. Aby boli tieto pravidlá dodržiavané bolo treba tých čo ich porušia sankcionovať. No, a aby mohla príslušná autorita o sankcii rozhodnúť, musel prebehnúť nejaký proces, úlohou ktorého bolo zistiť kto a ako pravidlo porušil. Porušenie pravidla bolo treba odjakživa dokazovať. Už od týchto najstarších čias sa na dokazovanie používali výpovede svedkov.

1 *Inauguračná prednáška prednesená pred Vedeckou radou Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy v Bratislave, dňa 25.10.2017.*

2 *doc. JUDr. Peter Polák, PhD., vedúci ústavu Verejného práva, Paneurópska vysoká škola v Bratislave, e-mail: peter.polak@paneurouni.com.*

V tejto súvislosti treba uviesť, že pravidlá upravujúce postavenie a úlohy svedkov pri riešení porušovania pravidiel správania, teda deliktov, sa odvíjali od charakteru konania, v rámci ktorého boli svedecké výpovede ako dôkazy využívané. Zároveň treba zdôrazniť, že vo vývoji pravidiel upravujúcich postavenie svedka od najstarších čias až po dnešok sa odrážajú požiadavky a charakter doby, v ktorej tieto pravidlá vznikali.

1 Vývoj pravidiel upravujúcich postavenia svedka podľa historických prameňov od najstarších čias po súčasnosť

S prvými pravidlami upravujúcimi postavenie a význam svedka sa môžeme stretnúť už v starovekých právnych a iných relevantných dochovaných prameňoch. Najstarším písomne dochovaným prameňom sú takzvané Urnamové zákony (autor sumerský vladár Uru, cca 2093 pred našim letopočtom), v ktorých sa v čl. 25 a 26 uvádza „Ak niekto vystúpil ako svedok a bol usvedčený ako krivoprísahník zaplatí 15 šekelov striebra“. „Ak niekto vystúpil ako svedok, avšak odmietol svedčiť pod prísahou, odvedie zbožie, o koľko šlo v tomto procese“.³

Podobné pravidlá možno nájsť aj v ustanoveniach Chammurapiho zákonníka (babylonský vladár, 1792 až 1750 p. n. l.) Konkrétne v jeho prvom až štvrtom článku možno nájsť takýto text: „Ak niekto vystúpil na súde s krivým svedectvom a výpoveď, ktorú urobil nepreukázal, ak ide o hrdelný spor bude potrestaný smrťou. Ak vystúpil so svedectvom v spore o obilie alebo o peniaze, dostane trest v hodnote sporu.“⁴

V obidvoch prípadoch ide o pravidlá vzťahujúce sa na svedka trestného činu, z ktorých vyplýva, ako sa naložilo so svedkom, ktorý nehovoril pravdu. Inak treba upozorniť aj na to, že vlastne v texte Urnamových zákonov máme doloženú aj existenciu prísahy svedka.

Rozvinutý právny systém mal aj starý Egypt faraónov. Aj keď nie sú literárne právne pramene veľmi dochované a sú skôr kusé, možno poukázať na takzvané ponaučenia uvedené v „Náuke Amenemopovej“, čo je text na papyruse pochádzajúci z obdobia 16. až 14. storočia p. n. l., z ktorého vyplýva: „Nenavádzaj pisára na porušenie listiny. Je to ohavné Bohu. Nesvedč krivo. A neurážaj blížneho svojim jazykom“.⁵ Aj v tomto prípade ide o pravidlá smerujúce k potrebe zamedziť krivú svedeckú výpoveď.

K literárnym prameňom takéhoto charakteru môžeme zaradiť aj Bibliu – Písmo Sväté. V knihe Exodus starého zákona sa môžeme nájsť znenie známeho Desatora Božích prikázaní, pričom v deviatom sa môžeme dočítať: „Nepretriekneš krivého svedectva proti blížnemu svojmu“.⁶ Tieto slová nepotrebujú komentár, pretože ich zmysel je jednoznačný.

3 Beňa, J.: *Pramene k dejinám práva. Starovek. Bratislava: 2006, s. 21 a 22.*

4 Beňa, J.: *Pramene k dejinám práva. Starovek. Bratislava: 2006, s. 36.*

5 Tyldesley, J.: *Jak soudili faraóni. Praha: Metafora s.r.o.. s. 13 až 18.*

6 *Sväté písmo. Starý zákon. I. zväzok. Cirkevné nakladateľstvo Bratislava, 1990, s. 240.*

Pravidiel vzťahujúcich sa na svedka možno v textoch Starého a Nového zákona nájsť pomerne veľa. Napríklad v starozákonnej knihe Deuteronomium sa vo verši 15 uvádza: „Jeden svedok nebude nič platný pri nejakej vine alebo zločine, ktorého sa niekto dopustil, lež na výpovedi dvoch alebo troch svedkov bude závisieť rozhodnutie.“ Ide o jednoznačné pravidlo, ktoré sa uplatňuje dodnes a môžeme ho vyjadriť ako základ takzvanej zákonnej dôkaznej teórie, respektíve pravidlo „Jeden svedok, žiaden svedok“.⁷ Známý je aj príbeh o mladej peknej Zuzane a dvoch starcoch zo starozákonnej knihy Danielovej, podľa ktorého dvaja starci obvinili Zuzanu, že ako vydatá žena mala pomer s milencom v záhrade svojho domu. Dôvodom ich krivého obvinenia bola skutočnosť, že Zuzana odmietla ich sexuálne návrhy. Prorok Daniel ako sudca však oddelene položil obidvom starcom tú istú otázku, a to „pod akým stromom sa Zuzana oddávala milencovi“. Jeden odpovedal „pod lentyškom“ a druhý „pod dubom“.⁸ Tým sa starci usvedčili z krivej výpovede. Tento procesný postup, teda postup oddeleného výsluchu sa pri výsluchu svedkov používa dodnes. Aj v textoch Nového zákona sa možno stretnúť s pravidlami vzťahujúcimi sa na svedka alebo svedectvo. Napríklad v prvom liste apoštola Pavla Timotejovi sa píše: „Proti staršiemu neprijímaj žalobu, iba ak by ju potvrdili dvaja alebo traja svedkovia.“⁹

Zmienky o pravidlách využitia svedkov v súdnom procese (civilnom aj trestnom) možno nájsť v klasickom prameni rímskeho práva v Zákone dvanástich tabúl ale najmä v známej poklasickej rímskej právnej zbierke Digesta, konkrétne v 22 knihe, v piatom titule, ktorý má názov O svedkoch (De testibus). V tomto prameni je celkom pregnantne vyjadrených dvadsaťpäť konkrétnych pravidiel vyjadrujúcich význam svedeckej výpovede, potrebu skúmania dôveryhodnosti svedkov, kto môže a kto nemôže byť svedkom, a šťastí aj pravidlá hodnotenia svedeckej výpovede.¹⁰

V jednej z najstarších právnych literárnych pamiatok viazucich sa k nášmu územie z obdobia Veľkej Moravy, známej pod názvom Zákon sudnyj ľjudem (Súdny zákonník pre ľud), nájdeme aj takéto právne pravidlá: „Nad všetkými previnilcami má knieža a sudca pri každom spore so všetkou starostlivosťou a trpezlivosťou konať vyšetrovanie a neodsudzovať bez svedkov. Ani v jednom spore sa nemajú prijímať za svedkov tí, ktorých niekedy usvedčili, že klamú alebo prestupujú zákon Boží, alebo vedú zvrátený život, alebo ktorí sa ako nespôsobilí vylučujú z prísahy.“¹¹

Medzi najvýznamnejšie stredoveké právne pramene patrí zaiste „Magna charta libertatum“ prijatá anglickým kráľom Jánom Bezzemkom na nátlak šľachty v roku 1215. V nej je okrem iných zakotvená aj zásada, že „žiadny trest nebude uložený inakšie ako na základe prísahných svedectiev čestných ľudí spomedzi žalobcov.“¹²

7 Sväté písmo. Starý zákon. I. zväzok. Cirkevné nakladateľstvo Bratislava, 1990, s. 521 až 525.

8 Sväté písmo. Starý zákon. III. zväzok. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1990, s. 837.

9 Sväté písmo. Nový zákon. Cirkevné nakladateľstvo Bratislava, s. 574.

10 Pozri Blaho, P., Vaňková, J.: Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus I. Žilina: Eurokódex, 2008, s. 481 až 489.

11 Kolárik, J.: Právne dejiny Slovenska. Žilina: Poradca podnikateľa, s.r.o., 2008, s. 9 a 10.

12 Beňa, J.: Pramene k dejinám práva. Stredovek. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Práv.F UK v Bratislave., 2007, s. 130.

Dalšou právnou pamiatkou, ktorá inšpirujúco pôsobí až podnes patrí „Corpus iuris canonici“, teda zbierka kanonického (cirkevného) práva, ktorá postupne vznikala v dvanástom až pätnástom storočí. Súčasťou tejto zbierky je aj takzvaný Gratiánov spis, v ktorom sa nachádzajú aj nasledovné slová: „Sudca rozhodujúci trestnú záležitosť, nech nevynesie rozsudok skôr, ako sa žalovaný buď prizná sám, alebo bude usvedčený nezavadnými svedkami. Nikto nemôže byť súčasne žalobcom, svedkom alebo sudcom.“ Na inom mieste možno v Gratiánovom spise nájsť aj takéto slová: „Kacír môže žalovať kacíra a proti nemu svedčiť“. Ak by sme toto pravidlo parafrázovali v reči našej súčasnosti, tak by mohli znieť aj takto: „Obvinený môže svedčiť proti inému obvinenému.“¹³

Zaujímavé právne pravidlá vzťahujúce sa na svedka obsahuje známe Werböczyho Tripartitum, čo je vlastne zbierka obyčajového uhorského práva vytvorená začiatkom šesnásteho storočia, ktorá nemala charakter zákona, ale bola súdnymi orgánmi rešpektovaná. Aj keď Tripartitum prevažne upravuje majetkové (vlastnícke a záväzkové) práva, postavenie jednotlivých subjektov práva a predovšetkým postupy riešenia sporov, viaceré jej procesné ustanovenia uplatňovalo aj trestné súdnictvo. Konkrétne čl. 27 upravuje takzvaný „spoločný výsluch svedkov“, pod ktorým sa rozumie „vysvetlenie pochybností vyplývajúcich z výrokov účastníkov konania učinенých pred sudcom na základe svedeckých výpovedí“. Z ďalších častí ustanovenia čl. 27 vyplýva, že predpokladom správneho a zákonného uskutočnenia spoločného výsluchu svedkov je naplnenie nasledovných piatich kritérií:

- Každý svedok má podávať svedectvo slobodne, dobrovoľne, bez strachu a násilného donútenia.
- Každý svedok má byť takého veku, aby mu umožňoval veci vnímať a spomínať si na tie minulé veci, ohľadom ktorých je vypočúvaný.
- Každý svedok by mal o veci, na ktorú sú zamerané otázky, vypovedať jasne a jednoznačne.
- Pri posudzovaní významu výpovede treba mať na zreteli aj osobný stav svedkov, teda či o nejakej skutočnosti podáva svedectvo šľachtic alebo roľník. Svedectvo roľníka proti šľachticovi nemá žiaden význam.
- K spoločnému výsluchu svedkov sa požaduje aj zloženie prísahy.¹⁴

Medzi najzaujímavejšie stredoveké právne pamiatky patrí „Constitutio criminalis Carolina“ (prijatá cisárom Karolom V. v roku 1534), známa aj pod skratkou „Carolina“. Išlo o súhrn trestnoprávných pravidiel, hmotnoprávneho a aj procesného charakteru. „Carolina“ zaviedla takzvanú zákonnú dôkaznú teóriu (napr. svedectvo muža má prednosť pred svedectvom ženy, svedectvo šľachtica pred svedectvom roľníka, preukázanie určitej skutočnosti vyžaduje stanovený počet svedkov, a pod.) a zaviedla aj pojem dôkaz. A aj keď je stále za „corona probationem“ (najvýznamnejší dôkaz) považované priznanie obvineného, vrátane priznania dosiahnutého použitím tortúry, je už v „Caroline“ uvedené nasledovné pravidlo: „Aby udanie bolo uznané za dostatočné pre použitie výsluchu s útrpným právom, musí byť dokázané dvomi dobrými svedkami.“

¹³ Beňa, J.: *Pramene k dejinám práva. Stredovek*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Práv.F UK v Bratislave., 2007, s. 198 až 200.

¹⁴ Štenpien, E.: *Tripartitum*. Žilina: Eurokódex s.r.o., 2008, s. 204 a 207.

Na inom mieste možno nájsť v texte „Caroliny“ pravidlá upravujúce podmienky vzťahujúce sa na osobu svedka, ako aj upravujúce spôsob a kritériá hodnotenia svedeckých výpovedí, a ktoré majú nasledovný obsah: „Svedkovia majú poskytovať údaje na základe osobného poznania pravdy, uvádzajúc zdôvodnené dôkazy svojho poznania. Náležitými svedkami sú tí, ktorí nie sú znevážení a nepodliehajú odmietnutiu na žiadnom právnom základe. Ak je nejaký trestný čin preukázaný prinajmenšom dvomi alebo tromi hodnovernými svedkami, ktorí poskytujú údaje na základe poznania pravdy, vtedy má byť trestné konanie zavŕšené vynesением náležitého rozsudku. Svedkovia, ktorých usvedčia a odhalia v tom, že oni cestou lživých a zlomyselných svedeckých výpovedí priviedli alebo sa pokúšali priviesť nevinného na trestnoprávny postih, majú byť podrobení tomu trestu, ktorí oni chceli navliecť svojimi výpovedami na nevinného.“¹⁵

Trestné konanie a dokazovanie, vrátane postavenia svedkov v dokazovaní, sa začalo v našich územných podmienkach v priebehu 18. a prvej polovice 19. storočia pomaly meniť tým smerom, ako tieto inštitúty chápeme dnes. Pôvodný akuzačný proces sa postupne menil na proces inkvizičný, respektíve na kombinovaný inkvizično-akuzačný proces. Vyplýva to z ustanovení Constitutio Criminalis Theresiana z roku 1768, zo Všeobecného zákona o zločinoch a ich trestaní Jozefa II. z roku 1788, ako aj z Trestného zákonníka Františka II. z roku 1803, ktorý obsahoval tak hmotnoprávne ako aj procesné normy. Okrem toho, že v priebehu trestného konania začali prevládať prvky inkvizično-akuzačného procesu, zmeny nastali aj v samotnom chápaní dokazovania, keď sa odstránila z vykonávania výsluchov tortúra a väčší dôraz sa začal kladť na dokazovanie inými dôkazmi, ako len samotným priznaním obvineného. Posilnil sa tak význam dôkazov v podobe výpovede svedkov. Skutočné zmeny v úprave postavenia svedkov v trestnom konaní však nastali až prijatím moderných a pomerne pokrokových procesných kódexov v obidvoch častiach už rozdelenej Rakúsko-Uhorskej monarchie v druhej polovici 19. storočia.¹⁶

V rakúskej časti monarchie bol v roku 1873 prijatý Trestný poriadok – zákon č. 119 Ríšskeho zákonníka, ktorý v § 150 až 172 upravoval základné ustanovenia týkajúce sa svedka a v ustanoveniach § 246 až 254 upravoval výsluch svedka na hlavnom pojednávaní. Táto úprava obsahovala nasledovné ustanovenia:

- Kto je to svedok – osoba, ktorá má pred súdom na základe jeho výzvy vypovedať o skutkových okolnostiach predmetu vyšetrovania, o ktorých nadobudla vedomosti vlastným vnímaním.
- O osobách, ktoré bolo zakázané vypočúvať ako svedkov (duchovných, štátni úradníci o štát. tajomstve, osoby vzhľadom na vek a duševnú poruchu nespôsobilé vypovedať).
- O práve svedka nevypovedať, ak bol k obvinenému v príbuzenskom pomere.
- O práve svedka nevypovedať, ak by svojou výpoveďou spôsobil sebe majetkovú ujmu, alebo ak by výpoveď narušila jeho dobré meno alebo dobré meno príbuzných.
- O priebehu výsluchu, o zákaze kladenia sugestívnych otázok.

15 Beňa, J.: *Pramene k dejinám práva. Stredovek*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Práv.F UK v Bratislave, 2007, s. 399.

16 Porovnaj Polák, P.: *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 41 až 46.

- O priebehu výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní (prísaha pred alebo po výsluchu, o jednotlivom a postupnom výsluchu v prítomnosti obvineného, o možnosti klásť svedkovi otázky stranami, o možnosti odmietnuť položenú otázku, o pravidle, aby svedok nebol vypočúvaný v prítomnosti ešte nevypočutého svedka, o podmienkach možnosti čítať výpoveď svedka, ktorú urobil pri výsluchu v prípravnom konaní).¹⁷

V uhorskej časti monarchie bol pokrokový Trestný poriadok prijatý až v roku 1896, ako zákon o trestnom konaní – zákonný článok XXXIII. V porovnaní s rakúskym Trestným poriadkom bol uhorský Trestný poriadok modernejší a pokrokovejší. Aj tento predpis ucelene upravoval práva a povinnosti svedka, ako aj postup pri jeho výsluchu (§ 192 až 224). Osobitná úprava sa vzťahovala na priebeh výsluchu svedka na súde (§ 306 až 313).

Táto úprava obsahovala nasledovné ustanovenia:

- O povinnosti dostaviť sa k výsluchu na základe predvolania a poskytnúť svedectvo o skutočnosti dôležitej pre trestné konanie, ktorú svedok priamo vnímal (ak sa svedok bez riadneho ospravedlnenia nedostavil, mohla mu byť uložená poriadková pokuta, uložená náhrada nákladov spôsobených nedostavením sa, alebo mohol byť zatknutý, ba dokonca vzatý do väzby).
- O dvoch výnimkách z povinnosti svedčiť:
 - a) **zákaz výsluchu** duchovných, obhajcov a osôb vykonávajúcich verejnú službu – úradné alebo služobné tajomstvo
 - b) **právo svedka odoprieť výpoveď** – príbuzní obvineného, ale aj advokát, lekár, ráhojič, lekárnik, pôrodná baba o tom, čo im bolo zverené po uznávanou **povinnosťou mlčanlivosti** v súvislosti s ich povaním.
- O dodržiavaní pravidla vypočúvať svedkov oddelene.
- O priebehu výsluchu svedka – poučenie svedka o predmete výsluchu a o jeho právach a povinnostiach, najprv monológ a potom dialóg, prísaha svedka náboženská alebo občianska po ukončení výsluchu (taxatívne vymedzené skutočnosti kedy nesmel byť svedok vzatý do prísahy), svedok **mohol odoprieť výpoveď**, alebo odpovedať na otázky, **ak by výpoveďou spôsobil značnú škodu sebe alebo príbuzným, alebo ujmu na cti** (príčina odopretia mohla byť preverená).
- O priebehu výsluchu svedka na hlavnom pojednávaní (výsluch vykonával sudca, otázky mohli klásť aj strany, sudca mohol nepovolit otázku, vykonanie konfrontácie – ak sa výpovede svedkov medzi sebou, alebo svedka a obžalovaného rozchádzali, mohla byť vykonaná konfrontácia, o podmienkach, kedy mohla byť na súde prečítaná zápisnica o skoršom výsluchu svedka, o zákaze kladenia navádzacích a úskočných otázok).
- **O možnosti vykonať na súde krížový výsluch svedka, kedy svedka nevypočúval súd, ale prokurátor a obhajca (prípadne aj obžalovaný ak nemal obhajcu)**, sudca však mohol do výsluchu vstúpiť, prípadne zastaviť výsluch, ak strany viedli výsluch v rozpore s právnou úpravou.

¹⁷ Porovnaj Vlček, E.: *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Právnická fakulta Masarykovi univerzity, 2004, s. 56 a 57.

Táto posledná úprava bola vlastne prejavom čiastočnej akceptácie inštitútu sporového konania, a to napriek tomu, že trestné konanie podľa uhorského Trestného poriadku bolo typicky akuzačno-inkvizičné.¹⁸

Okrem toho možno úpravu postavenia svedka podľa obidvoch procesných predpisov hodnotiť v podstate ako zodpovedajúcu vyváženému postaveniu svedka v trestnom konaní, rešpektujúcu jeho práva a povinnosti v rovine porovnateľnej so súčasnými uplatňovanými kritériami. Obidva tieto procesné predpisy platili na území Československej republiky s určitými modifikáciami od jej vzniku v roku 1918 v podstate až do prijatia Trestného poriadku z roku 1950. Tým aj postavenie svedkov sa dochovalo v podstate v tej podobe, ako boli týmito predpismi pôvodne upravené.

Trestný poriadok z roku 1950 (zákon č. 87/1950 Zb.) bol objektívne poplatný dobe, v ktorej bol prijatý, ale napriek tomu ustanovenia upravujúce postavenie svedka v trestnom konaní možno považovať za vhodné aj podľa dnešných kritérií. Táto úprava obsahovala nasledovné ustanovenia (§§ 109 až 114):

- O všeobecnej svedeckej povinnosti, ktorá spočívala v povinnosti dostaviť sa na predvolanie a v povinnosti vypovedať ako svedok.
- O vyňatí osôb podliehajúcich právu exteritoriality alebo osobnému oslobodeniu z povinnosti svedčiť.
- O výnimke na povinnosť svedčiť, ktorá sa vzťahovala aj na osoby:
 - a) na ktoré sa vzťahoval **zákaz výsluchu** – verejný činiteľ nesmel byť vypočúvaný na o skutočnostiach, ktoré bol povinný zachovať v tajnosti,
 - b) ktoré mali právo **odoprieť výpoveď** – **osoby** v blízkom vzťahu s obvineným a **osoby**, ktoré by výpoveďou porušili uloženú alebo uznanú povinnosť mlčanlivosti, ale aj **poslanci Národ. zhromaždenia a SNR** o veciach, ktoré im boli zverené pri výkone mandátu.
- O priebehu výsluchu svedka v prípravnom konaní, ktorý bol zverený prokurátorovi, pričom tento mal povinnosť pred výsluchom svedka poučiť o jeho právach a povinnostiach (napr. vypovedať pravdu).
- O možnosti nariadenia vyšetrenia duševného stavu svedka v prípade pochybnosti o jeho duševnom stave (schopnosť správne vnímať alebo vypovedať) znalcom psychiatrom.
- **O zrušení prísahy svedka.**

Ďalší predel v úprave postavenia svedka je spojený s **Trestným poriadkom z roku 1956** (zákon o trestnom konaní súdnom č. 64/1956 Zb.), ktorý v ustanoveniach §§ 106 až 111 upravil postavenie svedka podobne, ale s niektorými zmenami. Konkrétne išlo o tieto zmeny:

- Rozšíril sa okruh osôb na ktoré sa vzťahoval **zákaz výsluchu**, tak, že **okrem verejných činiteľov** sa zákaz vzťahoval aj **osoby**, ktoré by výpoveďou porušili povinnosť zachovať štátne alebo hospodárske tajomstvo, ako aj osoby ktoré by svojou výpoveďou porušili štátom uloženú alebo uznanú povinnosť mlčanlivosti (predtým mali právo odmietnuť výpoveď).

¹⁸ Pozri Kačík, E.: *Dokazovanie vo vývoji trestného zákonodarstva*. Bratislava: Akadémia PZ, s. 38.

- **Odmietnuť výpoveď mohol nielen svedok, ktorý bol v blízkom (príbuzenskom) vzťahu s obvineným, ale aj osoba, ktorá by svojou výpoveďou spôsobila možnosť trestného stíhania seba alebo blízkej osobe.**
- V prípade pochybností o spôsobilosti svedka správne vnímať skutočnosti alebo vypovedať o nich, **musel byť** vyšetrený jeho duševný stav.

Spomínané oprávnenie svedka odmietnuť výpoveď v prípade, ak by svojou výpoveďou spôsobil možnosť trestného stíhania seba alebo blízkej osobe, sa v takejto podobe dostalo do právneho poriadku po prvý krát.

Ako podstatná sa pre vývoj úpravy postavenia svedka do súčasnej podoby javí úprava **Trestného poriadku podľa zákona č. 141/1961 Zb.** Vzhľadom na zásadné spoločensko-politické zmeny, ktoré sa udiali počas účinnosti tohto Trestného poriadku, došlo objektívne postupne aj k zásadným zmenám v úprave práv a povinností svedka. Ustanovenia týkajúce sa úpravy postavenia svedka boli pri začatí jeho účinnosti v podstate totožné s ustanoveniami predchádzajúceho Trestného poriadku. V porovnaní s predchádzajúcou úpravou však Trestný poriadok z roku 1961 na viac upravoval v § 102 inštitút osobitného postupu pri výsluchu svedka mladšieho ako pätnásť rokov (ohľaduplnosť, zásada neopakovania výsluchu, priberanie i pedagóga alebo osoby majúcej skúsenosti s výchovou mládeže).

Po roku 1990 došlo u nás nielen k zásadným spoločensko-politickým zmenám ale aj k súvisiacim zmenám v charaktere kriminality (napr. organizovaná kriminalita, cezhraničná kriminalita), čo si vzhľadom na potreby aplikačnej praxe postupne vyžiadalo zavedenie nových inštitútov súvisiacich so svedkom. Tieto procesné inštitúty však už boli prijímané v nových štátoprávnych podmienkach, keďže pôvodné Československo nahradili dňom 1. 1. 1993 dva samostatné štáty – Slovenská republika a Česká republika. Konkrétne išlo o tieto procesné inštitúty:

- Agent v postavení svedka – svedok-agent mohol pri výsluchu použiť krycie údaje (z. č. 247/1994 Z.z.).
- Ochrana svedka – namiesto bydliska mohol svedok uviesť pracovisko, v prípade väčšieho ohrozenia neboli uvedené v protokole žiadne identifikačné údaje (**utajený svedok**) a pri výsluchu takéhoto svedka na súde bola vylúčená verejnosť (z. č. 247/1994 Z.z.).
- Svedok, ktorého údaje totožnosti sa neuvádzali mohol byť vypočúvaný pomocou technického zariadenia na prenos obrazu a zvuku (z. č. 173/2000 Z.z.).
- Svedok mal právo na informáciu, že obvinený bol prepustený z väzby, alebo prepustený z výkonu trestu odňatia slobody, alebo že ušiel (z. č. 403/2004 Z.z.) – (**informovaný svedok**).
- Ochrana svedka aj na základe osobitného zákona – zákon o ochrane svedka č. 256/1998 Z.z.) – (**chránený svedok**).

2 Pravidlá upravujúce postavenia svedka podľa platných právnych prameňov a súvisiace teoreticko-aplikačné problémy

V roku 2005 bol s účinnosťou od 1.1.2006 prijatý **Trestný poriadok zákon č. 301/2005 Z.z.** Čo sa týka právnej úpravy postavenia svedka do tohto Trestného poriadku bola prevzatá úprava z predchádzajúceho Trestného poriadku v znení ku dňu ukončenia jeho účinnosti (31.12.2005). Do platného Trestného poriadku boli na viac začlenené nové ustanovenia o inštitúte prísahy svedka na hlavnom pojednávaní (§ 265 až 267) a o inštitúte zabezpečenia svedka (§ 88). V tejto súvislosti možno urobiť jednoznačný záver, že platná úprava postavenia svedka je výsledkom vývoja legislatívnych úprav od staroveku až po súčasnosť. Konkrétne to možno demonštrovať na ustanoveniach §§ 127 až 140, ako aj §§ 261 až 267 platného Trestného poriadku. Jej súčasťou sú:

- ustanovenia upravujúce povinnosť svedka dostaviť sa na predvolanie a svedčiť,
- ustanovenia o zákaze výsluchu svedka (o okolnostiach, ktoré tvoria utajovanú skutočnosť, ak by svedok porušil zákonom alebo medzinárodnou zmluvou uloženú alebo uznanú povinnosť mlčanlivosti),
- ustanovenie o práve svedka odoprieť výpoveď (príbuzný obvineného, alebo ak by svedok spôsobil možnosť trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe, ako aj ak by svedok porušil svedobné tajomstvo alebo povinnosť mlčanlivosti o ústne zverenej informácii ako osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou),
- ustanovenia o postupe a priebehu výsluchu svedka,
- ustanovenia o priebehu výsluchu svedka, mladšieho ako osemnásť rokov,
- ustanovenia o možnostiach zabezpečenia anonymity svedka (neuvádzanie bydliska, neuvádzanie identifikačných údajov, zmena vzhľadu a hlasu svedka, výsluch pomocou technického zariadenia na prenos obrazu a zvuku, použitie legendy u svedka),
- ustanovenia o práve svedka na informácie o pobyte obvineného alebo odsúdeného na slobode,
- ustanovenia o svedočnom,
- ustanovenia o priebehu výsluchu na hlavnom pojednávaní (§ 261 TP),
- ustanovenie o osobitnom postupe pri zabezpečení anonymity svedka na hlavnom pojednávaní (§ 262 TP),
- ustanovenie o možnosti čítať zápisnicu o výsluchu svedka z prípravného konania (§ 263 a 264),
- ustanovenia o zložení prísahy svedkom (§ 265 až 267),
- ustanovenia o zabezpečení svedka (§ 88 TP).

Aj keď zákonodarcu prejavil veľkú snahu, aby súčasná úprava postavenia svedka v trestnom konaní zodpovedala požiadavkám na zabezpečenie spravodlivého a efektívneho trestného konania, predsa možno hovoriť v tejto súvislosti o viacerých teoreticko-aplikačných problémoch. Spomenúť možno najmä tieto parciálne problémy:

- teoretický problém, kto je to vlastne svedok,
- problém možnosti použitia dôkazov získaných výsluchom svedka v prípravnom konaní v konaní na súde, najmä pokiaľ ide o dôkazy získané výsluchom svedka pred vnesením obvinenia, alebo ktoré neboli vykonané kontradiktórnym spôsobom,

- problém využitia dôkazov získaných výsluchom anonymného svedka v trestnom konaní,
- problém, ako sa pravidlo „ešte nevypočutý svedok nemá byť prítomný pri výsluchu obžalovaného a iných svedkov“ sa vzťahuje na poškodeného-svedka,
- problém súvisiaci s vysvetlením dôvodu uplatnenia práva svedka odmietnuť výpoveď, ak by ňou spôsobil možnosť trestného stíhania sebe alebo blízkym osobám,
- problém či má orgán činný v trestnom konaní vo vyzrození obhajcu o výsluchu svedka uvádzať aj meno vypočúvaného svedka,
- problém, ako postupovať ak svedok na hlavnom pojednávaní odmietne zložiť prísahu.

Záver

Vývoj pravidiel upravujúcich postavenie svedka v konaniach, v ktorých sa rozhodovalo o trestných deliktach, od najstarších čias ľudstva až po súčasnosť nasvedčuje tomu, že tieto boli a sú podmienené charakterom procesného postupu, v rámci ktorého boli svedecké výpovede ako dôkazy využívané. Zároveň treba zdôrazniť, že vo vývoji pravidiel upravujúcich postavenie svedka sa taktiež odrážali požiadavky a charakter doby, v ktorej tieto pravidlá vznikali. Na základe charakteru týchto pravidiel, tak ako sa v plynutí času vyvíjali, možno taktiež tvrdiť, že sa nemení podstata človeka v roli svedka, menili sa a menia sa len podmienky, v ktorých človek ako svedok funguje. Pokiaľ ide o súčasnosť ľudstva, táto je v legislatívnej oblasti spojená s vyspelou právnou kultúrou a moderným legislatívnym procesom. No aj tak sú prijímané právne úpravy často nedokonalé a prinášajú tak teoretické ako aj aplikačné problémy. Príkladom toho sú aj naznačené problémy týkajúce sa svedka v trestnom konaní. Napriek týmto problémom možno konštatovať, že súčasná úprava vytvára predpoklady pre efektívne a zákonné využívanie dôkazného prostriedku výsluchu svedka v trestnom konaní.

Bibliografické odkazy

BEŇA, J. (2006) *Pramene k dejinám práva. Starovek*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Práv. F UK v Bratislave. ISBN 80-7160-095-4, 376 s.

BEŇA, J. (2007) *Pramene k dejinám práva. Stredovek*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Práv. F UK v Bratislave. ISBN 978-80-7160-236-1, 455 s.

BLAHO, P. a J. VAŇKOVÁ (2008) *Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus I.* Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-89363-07-0, 528 s.

KAČÍK, E. (1997) *Dokazovanie vo vývoji trestného zákonodarstva*. Bratislava: Akadémia PZ.

KOLÁRIK, J. (2008) *Právne dejiny Slovenska*. Žilina: Poradca podnikateľa. ISBN 978-80-88931-79-9, 162 s.

POLÁK, P. (2011) *Svedok v trestnom konaní*. Bratislava: Eurokódex. ISBN 978-80-89447-49-7, 296 s.

Sväté písmo. Starý zákon. I. zväzok. Cirkevné nakladateľstvo Bratislava, 1990. ISBN 80-85128-05-5, 736 s.

Sväté písmo. Starý zákon. III. zväzok. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1991. ISBN 80-85128-30-6, 784 s.

Sväté písmo. Nový zákon. Spolok sv. Vojtecha. Cirkevné nakladateľstvo Bratislava, 1986, 774 s.

ŠTENPIEN, E. (2008) *Tripartitum*. Žilina: Eurokódex. ISBN 978-80-89363-24-7, 320 s.

TYLDESLEY, J. (2001) *Jak soudili faraóni*. Praha: Metafora. ISBN 80-86518-15-9, 171 s.

VLČEK, E. (2004) *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Právnická fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 80-210-3506-4, 66 s.

Recenzenti:

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc., Trnavská univerzita, Trnava,
e-mail: ivan.simovcek@truni.sk

prof. JUDr. Mgr. Jana Viktoriová, PhD., Akadémia Policajného zboru, Bratislava,
e-mail: jana.viktoryova@minv.sk

Určení výšky postavy ze záběrů bezpečnostních kamer

Stature's Height Calculation due to Images of CCTV

JIŘÍ JONÁK¹
JIŘÍ STRAUS²

Abstrakt

Článek seznamuje s možností zpracování obrázků z kamerového systému pro potřeby forenzní praxe. Díky tomuto výpočtu byl člověk, který byl chybně uznán vinným, osvobozen a prohlášen za nevinného. Predikce tělesné výšky byla provedena pomocí aplikace základních poznatků deskriptivní geometrie a početních úkonů matematiky. Přesnost výpočtu je závislá na kvalitě videozáznamu a přesnosti měření na místě činu. Použité metody jsou dostatečně přesné a mohou být návodem pro další využití ve forenzní biomechanice. Vyšetřovací pokus prokázal velmi spolehlivě, že použitá metoda výpočtu je dostatečně přesná, spolehlivá a prokazatelná, a tudíž musí být člověk, který byl v této kauze chybně uznán vinným, osvobozen a prohlášen za nevinného.

Klíčová slova

kriminalistika, forenzní biomechanika, bezpečnostní kamera, lineární perspektiva, vypočtená výška postavy

Abstract

The article introduces the possibility of processing images of CCTV for purposes of forensic practice. Thanks to this calculation, a person who was wrongly convicted was released and declared innocent. The prediction of body height was performed using the basic knowledge of descriptive geometry and numerical acts of mathematics. The accuracy of the calculation depends on the quality of the video and the accuracy of the measurement at the crime scene. The methods used are sufficiently precise and can be a guide for further use in forensic biomechanics. The investigative trial has shown very reliably that the method of calculation used is sufficiently accurate, reliable and demonstrable, and therefore a person who has been wrongly recognized as guilty in this case must be exempt and declared innocent.

Key words

Criminology, forensic biomechanics, security camera, linear perspective, calculated height of stature

1 doc. Ing. Jiří JONÁK, PhD., Policejní akademie ČR v Praze, e-mail: jonak@polac.cz.

2 prof. PhDr. Jiří STRAUS, DrSc., Vysoká škola finanční a správní, Praha, e-mail: jiri.straus@mail.vsfs.cz.

Úvod

V posledních letech se významně prosazuje jeden z aplikačních směrů forenzní biomechaniky, který se věnuje analýze pohybu osob (pachatele) podle videozáznamu. Často se stává, že osoba pachatele loupežného přepadení je zaznamenána na videozáznam. V takových případech je žádoucí získat z něj maximum využitelných informací.

V předloženém článku bychom čtenáře rádi seznámili s možností určení výšky postavy ze záběrů bezpečnostních kamer pomocí aplikace základních poznatků deskriptivní geometrie a početních úkonů matematiky.

V roce 2004 začátkem října došlo v obci Újezd nad Lesy k přepadení pobočky České spořitelny. Lupič si pod pohrůzkou použití zbraně vynutil vydání finanční hotovosti a z místa činu utekl. Velmi záhy po přepadení byl vytipován možný pachatel a poměrně rychle byl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzený se k činu nikdy nepřiznal a tvrdil, že je nevinný a na místě činu nikdy nebyl. Partnerka odsouzeného se s jeho uvězněním nesmířila a ke konci roku 2007 požádala o vypracování nového posudku s cílem stanovit výšku pachatele z videozáznamu (poskytnutého na datovém nosiči v rozlišení D1 PAL) z kamerového systému z doby přepadení pobočky ČS v Újezdu nad Lesy a porovnat ji se skutečnou výškou odsouzeného.

Pro stanovení výšky osoby, která přepadení provedla, bylo nutné nalézt vhodný okamžik, kdy je v záznamu vidět celá postava a je (nejlepší stav) v jednooporové fázi. To je fáze, kdy jedna noha jdoucí postavy je v kontaktu s podložkou a druhá noha provádí švih ze zadní pozice do přední a nalézá se vedle nohy oporové). To je ideální poloha, neboť těžiště těla je v horním maximu (zároveň s temenem hlavy) a výpočet výšky je nejpřesnější. Není zatížen nijak výrazným zkreslením výšky postavy dané pohybem těžiště ve vertikálním směru. Takový okamžik se podařilo nalézt v záznamu ve chvíli, kdy je pachatel vidět při odchodu z pobočky České spořitelny.

Určení výšky postavy ze záběrů bezpečnostní kamery

Pro určení velikosti pachatele trestného činu loupeže z dynamických obrazových záznamů pořízených 7. 10. 2004 v peněžním ústavu Česká spořitelna v Újezdu nad Lesy v Praze byl vybrán záznam z jedné z kamer. Jako nejvhodnější okamžik určení velikosti postavy pachatele trestného činu loupeže je záběr, kdy pachatel trestného činu loupeže odchází z peněžního ústavu a nachází se v blízkosti posuvných vchodových dveří. Postava při chůzi nachází v okamžiku stoje na pravé noze a levá noha provádí švih ze zadní polohy do přední a je v okamžiku míjení pravé nohy (**Obr. 1**).

Obr. 1: Záběr z loupežného přepadení, pachatel odchází z haly

Počteně-grafické řešení bylo provedeno prostřednictvím úběžníků U1 a U2 a následnou geometrickou konstrukcí. Při dalším zpracování obrázku bylo nutné vložit pomocné přímky, které zajistí promítnutí potřebných rozměrů (etalonu i kontrolních) objektů do roviny měření (aplikace lineární perspektivy) a umožní odečet hodnot souřadnic potřebných bodů z pravouhlého souřadného systému obrázku, jehož počátek byl pro jednoduchost zvolen v levém horním rohu obrázku.

Snímek se zakreslenými pomocnými přímkami a body určenými k odečtu hodnot potřebných souřadnic zájmových bodů je na **Obr. 2**.

Obr. 2: Analýza obrazu z loupežného přepadení, vyznačení zájmových bodů.

Jako etalon byla zvolena výška viditelné spodní hrany nadpraží vstupních posuvných dveří od podlahy. Pro kontrolu výpočtu (kontrolní rozměr) bylo vhodně zvoleno porovnání s výškou horní hrany vypínače (na sloupu vpravo od posuvných vchodových dveří) a reklamní tabule (za prostředním květináčem). Výšky uvedených objektů byly zjištěny měřeními na místě.

Z **Obr. 2** byly odečteny a následně vypočteny hodnoty uvedené v **Tab. 1**

U1, U2	úběžníky
Dv	viditelná spodní hrana nadpraží vstupních posuvných dveří – etalon (210,5 cm)
HI	vrchní obrys hlavy s nasazenou čepicí (výška postavy)
Vy'	horní hrana vypínače – kontrolní rozměr (141,00 cm)
Vy	horní hrana vypínače – průmět do roviny postavy
Re'	vrchní hrana středové tyče reklamy
Re	vrchní hrana středové tyče reklamy – průmět do roviny postavy
Po'	body na podlaze v místech měření
Po''	pomocné „promítací“ body na podlaze
Po	bod dotyku pachatele s podlahou

Tab. 1: Hodnoty souřadnic jednotlivých bodů z Obr. 2

Bod	X	Y
Dv	138,76	4,89
HI	138,76	5,98
Vy	138,76	5,82
Re	138,76	7,34
Po	138,76	12,35

Vypočtené vzdálenosti požadovaných bodů a výška pachatele jsou v **Tab. 2**

Tab. 2: Vypočtené vzdálenosti požadovaných bodů a výška pachatele

Vzdálenost bodů	Δ	Vypočtená hodnota Y [cm]	Naměřená hodnota [cm]	Odchylka nam.-vyp. [cm]
ΔY Dv-Po	7,46	210,5	210,5	Etalon
ΔY HI-Po	6,37	179,7	-	-
ΔY Vy-Po	5,01	141,4	141,0	-0,4
ΔY Re-Po	6,53	184,3	183,5	-0,8

Vypočtené hodnoty jsou při porovnání s hodnotami naměřenými o 0,4 až 0,8 cm větší než skutečné. Uvedené rozdíly mohou být způsobené nepřesnostmi v odečtu jednotlivých pixelů na obrázku. Je proto třeba připustit toleranci -0,8 cm (výpočet byl proveden pomocí SW, který je vlastnictvím autorů). Na základě předchozího výpočtu je možné konstatovat, že výška pachatele z Obr. 1 je 179,7 (-0,8 cm), což vyjadřuje interval 178,9 až 179,7 cm.

Uvedená výška postavy je včetně bot, nasazené čepice a mírného nahrbení postavy při chůzi. „Snížená výška“ postavy na obrázku v žádném případě nemůže přesáhnout výšku reklamní cedule, která je 183,5 cm. Po ověřovacích zkouškách, které proběhly ke konci listopadu 2005 se dvěma figuranty, jejichž cílem bylo zjištění vztahu mezi „vojenskou“ hodnotou výšky postavy (postava opřená patami, zády a hlavou o pevnou překážku – zed) a výškou postavy při specifickém pohybu chůze, ve které je lehce skloněná hlava a mírné nahrbení postavy, bylo zjištěno standardní snížení výšky postavy o cca 2,0 % až 2,5 %.³

V roce 2014 byla provedena nová série měření s 55 figuranty ve věkovém rozmezí 19 až 30 roků se stejným cílem a uvedený údaj byl upřesněn na hodnotu 1,5 % až 2,0 %. Nejčastěji se vyskytovala hodnota 1,5 %. Hodnota 2,5 % byla výjimečná. Vyhodnocení záběrů se provádělo stejnou metodou, jako u postavy z **Obr. 1** a vypočtená hodnota se porovnávala se skutečnou (naměřenou) „vojenskou“ hodnotou výšky postavy.

3 Uvedeno např. v: STRAUS – JONÁK, *Kriminalistická a technická analýza bipedální lokomoce*, Praha 2007, ISBN 978-80-7251-268-3.

Pokud by bylo uvažováno snížení výšky pachatele trestného činu loupeže na spodní hranici tolerance (1,5 %), pak je skutečná „vojenská tělesná výška“ 181,6 až 182,4 cm. (včetně bot a nasazené čepice). Pokud se odečte výška podrážky (u pánských bot sportovního typu cca 2,5 cm) a pokrývka hlavy (u pokrývky použité pachatelem cca 0,5 cm), vychází výška pachatele loupežného přepadení na 178,6 až 179,4 cm. Uvedený údaj v žádném případě nekoresponduje se skutečnou „vojenskou tělesnou výškou“ odsouzeného, která je 168,5 cm, je tedy o 10 až 11 cm menší než postava pachatele.

Vzhledem k tomu, že si soud objednal další posudky, kterými se snažil ospravedlnit své patrně ukvapené rozhodnutí, a tudíž poslání nevinného člověka do vězení (někteří znalci poukazovali na rozdílné výšky člověka ráno a večer a všemožně se snažili znevěrohodňovat předložený výpočet), bylo nařízeno nové měření a porovnání s několika figuranty a osobou odsouzeného, u kterých byla oznámena skutečná výška postavy až po předložení nového výpočtu.

Novému pokusnému měření bylo přítomno několik nestranných pozorovatelů, kteří na regulérnost měření dohlíželi.

Určení výšky postav ze záběrů bezpečnostní kamery při novém pokusném měření

Pro určení výšky postav z dynamického obrazového záznamu pořízeného 17. 6. 2011 v peněžním ústavu v Újezdu nad Lesy v Praze při pokusném měření byl zpracován nový videosoubor. Pokusu se zúčastnili tři figuranti a osoba odsouzená. Pro vlastní měření byl ze záznamu vybrán vždy okamžik, který přibližně odpovídá situaci, za které byl zpracováván původní výpočet. (osoby, u kterých byla počítána výška, se nacházely v bezprostřední blízkosti vstupních dveří stejně, jako tomu bylo u osoby pachatele na **Obr. 1**).

V původním výpočtu byla jako „etalonová“ výška brána viditelná spodní hrana nadpraží vstupních posuvných dveří od podlahy (210,5cm) a jako kontrolní rozměr výška horní hrany vypínače (na sloupu vpravo od posuvných vchodových dveří) a reklamní tabule.

Výšky uvedených objektů byly opět zjištěny měřením na místě (se stejnými hodnotami jako ve výpočtu původním). Při novém měření nebylo možné využít jako druhý kontrolní rozměr reklamní tabuli, neboť byla trvale zakryta květináčem s rostlinou a nikdo si toho nevšiml (**Obr. 3**). Z tohoto důvodu nebyl kontrolní rozměr výšky reklamní tabule zahrnut do nového výpočtu.

Obr. 3: Pokusné měření s odsouzeným.

Obr. 4: Zpracování záběru z pokusného měření s odsouzeným.

Z **Obr. 4** byly odečteny všechny potřebné souřadnice jednotlivých bodů a uloženy do příslušných tabulek (**Tab. 3 – Tab. 4**). Jako etalon byla zvolena opět výška viditelné spodní hrany nadpraží vstupních posuvných dveří od podlahy. (210,5 cm). Jako kontrolní rozměr byla použita výška horní hrany vypínače „V“ od podlahy vpravo od vstupních posuvných dveří. (141,0 cm).

Výpočet výšky postavy z Obr. 4

Tab. 3: Hodnoty souřadnic jednotlivých bodů z Obr. 4.

Bod	X	Y
Dv	7,02	2,66
Hl	7,02	4,47
V	7,02	5,93
Po	7,02	12,66

Vypočtené vzdálenosti požadovaných bodů z **Obr. 4** jsou v **Tab. 4**.

Tab. 4: Vypočtená skutečná výška postavy z Obr. 5.

Vzdálenost bodů	Δ	Vypočtená hodnota [cm]	Skutečná hodnota [cm]
Δ Dv-Po	10,00	-	210,5
Δ Hl-Po	8,19	172,40	
Δ V-Po	6,73	141,67	141,00

Na základě předchozího výpočtu je možné konstatovat, že vypočtená výška postavy z **Obr. 4** v bílém triku (odsouzený) je 172,40 cm (-0,67 cm). Uvedená výška postavy je včetně bot, nasazené čepice a mírného nahrbení postavy při chůzi. Pokud by bylo uvažováno snížení výšky postavy na spodní hranici tolerance (1,5 %), pak je skutečná „vojenská tělesná výška“ 171,73 až 172,4 cm (včetně bot a nasazené čepice).

Při odečtení výšky podrážky (u pánských bot sportovního typu cca 2,5 cm) a pokrývky hlavy (u použité pokrývky cca 0,5 cm), vychází výška postavy „bílé triko (odsouzený)“ (zaokrouhlená na celé milimetry) na 168,7 až 169,4 cm, což koresponduje s jeho skutečnou „vojenskou“ výškou 168,5 cm.

Porovnání vypočtených a skutečných hodnot výšky

Obr. 5: Pokusná osoba č. 1

Vypočtená výška při chůzi:	181,20 cm ^{-1,34 cm}
Vypočtená "voj. výška" s botami a s čepicí:	183,2 až 184,2 cm
Naměřená skutečná "voj. výška" s botami a čepicí:	184,0 cm
Vypočtená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	180,2 až 181,2 cm
Naměřená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	179,0 cm

Obr. 6: Pokusná osoba č. 2

Vypočtená výška při chůzi:	175,55 cm ^{-0,43 cm}
Vypočtená "voj. výška" s botami a s čepicí:	177,8 až 178,2 cm
Naměřená skutečná "voj. výška" s botami a čepicí:	177,5 cm
Vypočtená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	174,8 až 175,2 cm
Naměřená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	174,0 cm

Obr. 7: Pokusná osoba č. 3

Vypočtená výška při chůzi:	170,60 cm ^{-0,30cm}
Vypočtená "voj. výška" s botami a s čepicí:	172,9 až 173,2 cm
Naměřená skutečná "voj. výška" s botami a čepicí:	172,5 cm
Vypočtená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	169,9 až 170,2 cm
Naměřená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	170,0 cm

Obr. 8: Pokusná osoba č. 4 – odsouzený

Vypočtená výška při chůzi:	172,40 cm ^{-0,67cm}
Vypočtená "voj. výška" s botami a s čepicí:	171,7 až 172,4 cm
Naměřená skutečná "voj. výška" s botami a čepicí:	171,5 cm
Vypočtená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	168,7 až 169,4 cm
Naměřená "voj. výška" bez bot a bez čepice:	168,5 cm

Výška podrážky pánských bot sportovního typu byla měřena mnohokrát při řešení velkého množství jiných zadání a pro výpočet nebyla měřena záměrně. Použitím uvedené hodnoty (získané mnoha měřeními) se porovnáním se skutečnými výškami figurantů potvrdilo, že se jedná o hodnotu reálnou a použitelnou při mnoha jiných výpočtech a za daných podmínek naprosto dostačující.

Porovnání vypočtených a skutečných hodnot výšek figurantů a odsouzeného je uvedeno u popisků **Obr. 5** až **Obr. 8**. Stěžejní jsou údaje Vypočtená "voj. výška" bez bot a bez čepice a údaj Naměřená "voj. výška" bez bot a bez čepice. Z popisů obrázků je naprosto jasné i bez dlouhých komentářů, že vypočtené a naměřené hodnoty skutečné výšky postav se liší nepatrně a jsou pro rozhodnutí o vině či nevině dostatečné.

Závěr

Použitá metoda početně grafického stanovení tělesné výšky osoby z videozáznamu je velmi vhodná pro praktické využití. Přesnost výpočtu je závislá na kvalitě videozáznamu a přesnosti měření na místě činu. Použité metody jsou dostatečně přesné a mohou být návodem pro další využití ve forenzní biomechanice. Vyšetřovací pokus prokázal zcela jasně, že použitá metoda výpočtu je dostatečně přesná, spolehlivá a prokazatelná a tudíž musí být člověk, který byl v této kauze chybně uznán vinným, byl osvobozen a prohlášen za nevinného.

Obrázky použité v tomto textu jsou pouze informativní a rozměrově a rozlišením se neshodují s obrázky, na kterých bylo měření prováděno.

K předloženému článku není uváděna žádná literatura, protože postup výpočtu je originální metoda autorů, poznatky použité k její realizaci – lineární perspektiva a promítání objektů z jedné roviny do druhé – jsou učivem střední školy a vlastní výpočet (přímá úměra) učivem základní školy. Jedná se o poznatky natolik obecné a známé, že by to bylo nesmyslné.

Tabulky jsou vlastní a v současné době jsou produktem SW, který si autoři sami napsali a využívají jej k mnoha dalším výpočtům.

Recenzenti:

prof. Ing. Dušan Šimšík, PhD., Technická univerzita, Košice,
e-mail: dusan.simsik@tuke.sk

doc. JUDr. Stanislav Krížovský, Ph.D., MBA, LL.M., Vysoká škola bezpečnostného manažerstva, Košice,
e-mail: stanislav.krizovsky@vsbm.sk

*Právne možnosti odnímania majetku
pochádzajúceho z trestnej činnosti
v Slovenskej republike*
*Legal Possibilities of the Deprivation
of Property Gained from Criminal Activity
in the Slovak Republic*

JOZEF STIERANKA¹
MIRIAM CHAMULOVÁ²

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá právnymi možnosťami odnímania majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti v Slovenskej republike v dvoch rovinách, a to ako dočasné odnímanie majetku z trestnej činnosti – zaisťovanie majetku, a ako odnímanie trvalé – zhabanie, resp. konfiškácia majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti. Komplexne analyzuje konkrétne právne normy a právne inštitúty, ktoré umožňuje právny poriadok Slovenskej republiky využívať v štádiu trestného konania ako aj v štádiu mimo trestného konania. Kriticky hodnotí policajnú a súdnu prax v Slovenskej republike, ktorá využíva inštitúty dočasného a trvalého odnímania majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti len minimálne.

Kľúčové slová

odnímanie majetku z trestnej činnosti, zaisťovanie majetku, zhabanie majetku, konfiškácia majetku, zaisťovacie inštitúty

Abstract

The article deals with the legal possibilities of the deprivation of property gained from criminal activity in the Slovak Republic. It shows the legal possibilities from two aspects – as the temporary deprivation of property gained from criminal activity-seizure of property, and as the absolute deprivation of property – forfeiture or confiscation of the property gained from criminal activity. It analyses concrete legal rules and law institutes, which are enabled by the Slovak legal order to be used in a legal proceeding as well as exclusive of legal proceeding. It judges critically the police and judicial practice of the Slovak Republic, which uses the institutes of temporary and absolute deprivation of property only minimally.

Key words

deprivation of the property gained from criminal activity, seizure of property, forfeiture of property, confiscation of property, custodial institutions

1 prof. Ing. Jozef Stieranka, PhD., Akadémia Policajného zboru Bratislava, e-mail: jozef.stieranka@minv.sk.

2 Mgr. Miriam Chamulová, Prezídium PZ, Národná kriminálna agentúra, e-mail: miriam.chamulova@minv.sk.

Úvod

Zisk je dôvodom na páchanie prevažnej časti trestnej činnosti, najmä ekonomickej, finančnej, daňovej, majetkovej a korupcie. Zisk sa stal „hnacím motorom“ hlavne organizovanej kriminality a zároveň aj jej hlavným cieľom. Do popredia sa dostáva honba za ziskom, a to za akúkoľvek cenu, so snahou ho maximalizovať bez ohľadu na použité prostriedky. Pri vytváraní zisku z trestnej činnosti organizovanými skupinami oproti tradičným formám trestnej činnosti je možné pozorovať charakteristické znaky a to najmä:

- Obrovský rozsah zisku, ktorý je neporovnateľný s klasickými trestnými činmi.
- Nevyhnutnosť a potreba transformovať zisk z organizovanej trestnej činnosti (obchod s drogami, zbraňami, prostitúcie) do legálneho finančného systému. Investovať ho do výnosných hospodárskych oblastí, alebo ho inak kapitalizovať. Cieľom nie je zisk z trestnej činnosti okamžite spotrebovať, ale naopak, formou „preprania“ zabezpečiť jeho rast.
- Finančné operácie, ktorými sú „špinavé peniaze“ (zisky z trestnej činnosti) uvádzané do legálneho finančného systému sú vo väčšine prípadov málo nápadné a takmer sa neodlišujú od bežných bankových operácií. Hlavnými aktérmi týchto transakcií nie sú „typickí zločinci“, ale mnohokrát „vysoko inteligentní“ (slušní) občania, ktorí nosia „biele golieriky“.³

Zároveň je potrebné uviesť, že právna teória a prax je citlivá na používanie exaktného pojmového aparátu, preto je nevyhnutné zdôrazniť, že pojmy ako zisk z trestnej činnosti a príjem z trestnej činnosti sú podľa nášho názoru v trestnoprávnej legislatíve SR (trestný zákon a trestný poriadok) vymedzené nevhodne a nie príliš logicky, nakoľko podľa § 130 ods. 1 písm. e) Trestného zákona **príjem z trestnej činnosti, ako aj zisky, úroky a iné úžitky z týchto príjmov sú považované za vec.**

Pojem príjem z trestnej činnosti sa používa aj v iných zákonoch, napríklad v zákone č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a pred financovaním terorizmu. Avšak ani v tomto zákone nie je exaktne definovaný pojem príjem a v texte zákona sa ďalej používa pojem **majetok**, ktorý je vymedzený v § 9 písm. a) ako akékoľvek aktívum bez rozdielu na jeho povahu, a to najmä hnutelné veci, nehnuteľné veci, byty, nebytové priestory, cenné papiere, pohľadávky, práva k výsledkom duševnej tvorivej činnosti vrátane práv k priemyselným právam, ako aj právne dokumenty a listiny, ktoré preukazujú právny vzťah k majetku alebo podielu na ňom. Slovenský právny poriadok nepozná a nepoužíva ani termín **odčerpávanie resp. odnímanie** príjmov z trestnej činnosti, resp. odnímanie majetku z trestnej činnosti. V zahraničí sa tieto pojmy používajú a je možné ich chápať v dvoch základných rovinách, a to ako:

- **Dočasné odňatie** majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti – **zaistenie majetku, resp. „zmrazenie“**. Chápeme ním „dočasný zákaz presunu, premeny, nakladania alebo pohybu majetku, dočasné prevzatie takého majetku do úschovy alebo vykonávanie kontroly nad ním na základe príkazu vydaného súdom alebo iným príslušným orgánom“.⁴ Účelom zaistenia majetku je budúca realizácia sankcie – „konfiskácia“.

3 STIERANKA, J.: *Pranie špinavých peňazí*. Bratislava : EPOS, 2001, 315 s. ISBN 80-8057-410-3.

4 *Dohovor Organizácie Spojených národov proti korupcii z 31.10.2003*. [online]. [cit. 2016-06-08]. Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2006/434/20060701>.

- **Trvalé odňatie** majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti – „konfiškácia“, resp. „zhabanie“ majetku. Pojem „**konfiškácia**“ slovenská práva úprava nepozná. V zmysle Dohovoru Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávani, zaistení a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti a o financovaní terorizmu sa ňou rozumie „*trest alebo opatrenie nariadené súdom v konaní o trestnom čine alebo trestných činoch, ktorého výsledkom je právoplatné odňatie majetku*“. Dohovor Organizácie Spojených národov proti korupcii trvalé odňatie majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti označuje ako „zhabanie“ majetku a vymedzuje ho ako „*konečné odňatie majetku na základe príkazu súdu alebo iného príslušného orgánu*“.

1 Potreba odnímania majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti

V prípade, že majetok pochádzajúci z trestnej činnosti nebudeme odnímať (zaisťovať a konfiškovať) a ponecháme prostriedky zo zločinu v rukách páchatelov, dávame im priestor na financovanie advokátov, ovplyvňovanie svedkov, či znalcov, korumpovanie štátnych úradníkov a podobne. Zároveň hrozí reálne nebezpečie, že veľká časť majetku získaná trestnou činnosťou bude opäť investovaná do „kriminálnej ekonomiky“, čo môže vážne narušiť ekonomické prostredie štátu. Negatívny vplyv to nesporne má aj na právne vedomie občanov. Páchatelia trestnej činnosti, ako aj potenciálni páchatelia budú motivovaní podstupovať riziko páchania trestnej činnosti, nakoľko si budú vedomí, že po odpykaní trestu odňatia slobody im majetok získaný trestnou činnosťou zostane a môžu ho užívať, prípadne ho investovať.

Všeobecne je známe, že úspešne sa dá bojovať proti kriminalite, hlavne organizovanej, len vtedy, ak dokážeme páchatelom trestnej činnosti, a to platí najmä na zločinecké a organizované skupiny, siahnúť na ich majetok (zisk) vytvorený trestnou činnosťou. Preto by malo byť úsilie policajných orgánov a orgánov činných v trestnom konaní orientované okrem dokázania viny aj na vykonávanie opatrení na zaistenie majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti, či už v rámci trestného konania alebo mimo trestného konania. Prax v krajinách Európskej únie však taká nie je. Experti z Europolu odhadujú v Európskej únii zisky z trestnej činnosti v hodnote 160 mld. Eur. Z toho len 2,2 mld. Eur sú dočasne zaistené a len 1,1 mld. Eur skonfiškované.⁵

Podľa nášho názoru by sa mali v Slovenskej republike prijať viaceré zákonné inštitúty, ktoré by umožňovali oveľa viac využívať inštitúty dočasného zaistenia majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti už v štádiu samotného odhaľovania trestnej činnosti. Opatrenia prijímané zo strany policajných zložiek v Slovenskej republike, či už orgánov činných v trestnom konaní alebo operatívnych súčastí Policajného zboru, sa často sústreďujú len na odhalenie samotnej trestnej činnosti a osoby páchatela, resp. jej objasnenie a vyšetrovanie. Majetok pochádzajúci z trestnej činnosti zostáva vo väčšine prípadov bez povšimnutia a nezaisťuje sa. Túto prax v Slovenskej republike dokazujú aj štatistické ukazovatele ministerstva vnútra, podľa ktorých zaistená hodnota majetku v pomere

⁵ Pedro Seixas Felicio, Europol, prednáška na medzinárodnom odbornom seminári „Finančné vyšetrovanie, správa zaisteného a skonfiškovaného majetku“ konaného dňa 4.10.2016 v Bratislave.

k celkovo dokumentovanej výške škôd tvorila v roku 2015 len 2 percentá a v roku 2016 6 percent. Vývoj za dlhšie obdobie je uvedený v tabuľke:

Tabuľka: Úroveň zaistovania v pomere k celkovo dokumentovaným škodám na území SR v tis. €.

Spolu zaistené hodnoty	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Hodnota v tis. €	71 729	14 822	10 303	8 644	15 402	12 722	7 183	24 618
Celková dokumentovaná škoda v tis. €	496 373	734 904	558 331	701 421	536 704	489 166	396 449	382 409
Úroveň zaistovania v %	14	2	2	1	3	3	2	6

Zdroj: MV SR. Polícia. NAKA. FSJ. Informácie o činnosti a policajná štatistika v SR za obdobie rokov 2009–2016.

Zaistenie majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti ako dočasné odňatie majetku z časového a vecného hľadiska môžeme v Slovenskej republike vykonávať v rámci trestného konania, ale aj mimo trestného konania.

2 Zaistovacie inštitúty mimo trestného konania

Zaistiť vec mimo trestného konania je možné podľa iných právnych predpisov ako je Trestný poriadok. Tieto spôsoby zaistovania sú predbežnými opatreniami a nemajú charakter úkonu trestného konania. Preto nie je potrebné, aby sa postupovalo podľa Trestného poriadku.

Ide napríklad o využitie niektorých ustanovení:

- zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (§§ 21, 29a),
- zákona č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (§ 22),
- zákona č. 124/1992 Zb. o Vojenskej polícii v znení neskorších predpisov (§ 13a),
- zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a ochrane pred financovaním terorizmu v znení neskorších predpisov (§ 16).

V zmysle ustanovenia § 21, ods. 1, ods. 2 Zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore je policajt oprávnený **zaistiť** na vykonanie potrebných úkonov **vec**, ak má podozrenie, že táto súvisí so spáchaním trestného činu alebo priestupku a jej zaistenie je potrebné na zistenie skutkového stavu veci alebo na rozhodnutie orgánu činného v trestnom

konaní, alebo na rozhodnutie orgánu v konaní o priestupku alebo ak ide o vec, po ktorej pátra polícia iného štátu. Zaistenie vecí môže trvať najviac 90 dní. Ak sa vykonanými úkonmi potvrdí, že zaistená vec súvisí s trestným činom, policajť je povinný zaistenú vec neodkladne odovzdať príslušnému orgánu činnému v trestnom konaní.

V zmysle ustanovenia § 29a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore je policajť služby finančnej polície a služby kriminálnej polície pri odhaľovaní daňových únikov a nezákonných finančných operácií alebo legalizácie príjmov z trestnej činnosti s predpokladanou škodou nad 26 600,- € oprávnený žiadať vydanie vecí alebo ich zaistiť podľa § 21.

Colník disponuje oprávnením zaistiť vec na vykonanie potrebných úkonov, ak je dôvodné podozrenie, že vec, tovar alebo písomnosti súvisia s trestným činom spáchaným v súvislosti s porušením colných alebo daňových predpisov, alebo súvisia s trestným činom, a ak je to potrebné na zistenie skutkového stavu. V prípade, že osoba nevydá vec, tovar alebo písomnosť na výzvu dobrovoľne, colník disponuje oprávnením odňať vec. Ak je predmet zaistenia potrebný na vykonanie procesných úkonov, colník ho odovzdá colnému, alebo daňovému úradu, prípadne orgánu činnému v trestnom konaní.⁶

Za osobitný inštitút dočasného zaistenia majetku, u ktorého je podozrenie, že pochádza z trestnej činnosti alebo môže súvisieť s trestnou činnosťou legalizácie príjmov z trestnej činnosti alebo financovania terorizmu, je možné považovať ustanovenie § 16 zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a ochrane pred financovaním terorizmu – **zdržanie neobvyklej obchodnej operácie**. Jeho podstata spočíva v tom, že ak povinná osoba vyhodnotí obchodnú operáciu ako neobvyklú a jej vykonaním hrozí nebezpečenstvo zmarenia alebo podstatného sťaženia zaistenia príjmu z trestnej činnosti alebo prostriedkov určených na financovanie terorizmu, vyplýva jej povinnosť takúto neobvyklú obchodnú operáciu zdržať. Celková doba zdržania je z iniciatívy povinných osôb maximálne 120 hodín. Počas tejto lehoty zdržania pracovníci finančnej spravodajskej jednotky hlásenie o neobvyklej obchodnej operácii preveria, a ak zistia podozrenie zo spáchania trestného činu, poskytnú informáciu obohatenú o vlastné zistenia a analýzy orgánu činnému v trestnom konaní. Súčasne finančná spravodajská jednotka oznámi povinnej osobe, že vec bola odstúpená orgánu činnému v trestnom konaní a prikáže jej zdržať neobvyklú obchodnú operáciu o ďalších najviac 72 hodín.⁷ Orgán činný v trestnom konaní by mal v prípade zdržania neobvyklej obchodnej operácie do konca uplynutia lehoty o veci rozhodnúť, a ak je to potrebné, zaistiť vec dôležitú pre trestné konanie (§§ 89, 91, 95, 96 TP).

3 Zaistovacie inštitúty v rámci trestného konania

Súdy môžu postihovať príjmy a ďalší majetok pochádzajúci z trestnej činnosti v trestnom konaní len vtedy, ak vo chvíli vynesenia rozsudku fyzicky existuje a patrí osobe, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie („páchateľ“), alebo iným osobám. „Páchatelia“ sa snažia

6 Zákon č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov. § 22 ods. 1, 2, 3, 5.

7 Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti. § 16 ods. 2., § 26 ods. 2 písm. b).

pred súdmi vystupovať ako úplne nemajetní. Preto je potrebné predbežne, t. j. na začiatku prípravného konania, zaistiť príjmy, prípadne aj ďalší majetok vo vlastníctve páchatel'a. Zmyslom je zabrániť „páchatel'ovi“, aby s vecami, alebo inými majetkovými hodnotami pochádzajúcimi z trestnej činnosti, alebo ktorými bol objednávateľom odmenený za spáchanie trestného činu, alebo so sekundárnymi výnosmi akokoľvek nakladal. Ak sa nepreukáže, že konkrétna vec alebo iná majetková hodnota pochádza z trestného činu, súd zaistenie zruší. V existujúcej právnej úprave je niekoľko účelov, pre ktoré sa príjmy alebo majetok obvineného zaistujú. Orgán činný v trestnom konaní a súd majú možnosť zaistiť vec, teda dočasne obmedziť vlastníčkovi jeho dispozíciu nad vecou pre nasledujúce účely:

- Vrátenie veci poškodenému,
- uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody,
- výkon trestu (prepádnutia veci, majetku),
- výkon ochranného opatrenia (zhabania veci),
- medzinárodnej právnej pomoci.

Podmienkou pre zaistenie príjmu (majetku) v podobe veci je to, že sa jedná o vecný dôkaz a na ktorú sa môže vzťahovať uloženie trestu prepádnutia veci podľa § 60 Trestného zákona alebo uloženie ochranného opatrenia zhabania veci podľa § 83 TZ.⁸ Zaisťovacie inštitúty z teoretického hľadiska môžeme klasifikovať na tzv. všeobecné zaisťovacie inštitúty a osobitné zaisťovacie inštitúty.

Všeobecné zaisťovacie inštitúty v trestnom konaní sú:

- a) Povinnosť na vydanie veci (tzv. všeobecná edičná povinnosť, § 89 TP).
- b) Odňatie veci (§ 91 TP).
- c) Prevzatie zaistenej veci (§ 92 TP).
- d) Prehliadky (domová, iných priestorov a pozemkov, osobná – §§ 100, 101, 102 TP).

Ak v rámci trestného konania je konkrétnej fyzickej osobe vznesené obvinenie, je možné uplatniť po vznesení obvinenia zaisťovacie inštitúty:

- e) Zaistenie nároku poškodeného (§ 50 TP).
- f) Zaistenie výkonu trestu prepádnutia majetku (§ 425 TP).

Osobitné zaisťovacie inštitúty v trestnom konaní sú:

- a) Zaistenie peňažných prostriedkov (§ 95 TP).
- b) Zaistenie zaknihovaných cenných papierov (§ 96 TP).

pričom môžu byť použité aj pred začatím trestného stíhania ako neodkladné úkony. V takomto prípade ich aplikáciou začína trestné stíhanie.

⁸ IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. s. 351–353.

3.1 Všeobecné zaistovacie inštitúty v trestnom konaní

a) Povinnosť na vydanie veci (tzv. všeobecná edičná povinnosť, § 89 TP)

Trestný poriadok ustanovuje povinnosť každému, kto má pri sebe vec dôležitú pre trestné konanie, predložiť ju v trestnom konaní na vyzvanie policajtovi alebo prokurátorovi. Výzva môže byť dvojakého druhu a to výzva „predložiť“ vec a výzva „vydať“ vec. Výzva na predloženie veci sa používa v prípade, ak je potrebné vec len obhliadnuť, stotožniť alebo použiť pri vykonaní iného úkonu trestného konania a nie je potrebné ju zaistiť. Po splnení účelu sa vec ihneď vráti tomu, kto ju vydal. Držiteľ je povinný na vyzvanie vec vydať. Vztahuje sa na akúkoľvek vec a na kohokoľvek, kto má u seba vec dôležitú pre trestné konanie (nie je podstatné, či je držiteľ alebo majiteľ). Stačí, že osoba má vec vo svojej moci. Ak doposiaľ nebolo začaté trestné konanie a osoba vec na základe výzvy vydá, faktické prevzatie veci bude neodkladným zaistovacím úkonom, ktorým sa začína trestné stíhanie. Výzva sa obvykle nepoužíva samostatne, ale ako súčasť iného procesného úkonu (napr. výsluch, predvolanie, domová prehliadka), pričom sa jedná o osobitnú formu rozhodnutia, nemusí mať písomnú formu a robí sa formou „opatrenia“ (§ 10 ods. 19). V takom prípade ju treba uviesť v zápisnici o vykonaní procesného úkonu, alebo v predvolaní.

Súčasťou výzvy je vždy upozornenie na následky nevyhovenia. Ako nevyhovenie výzve sa môže posúdiť aj prípad, keď osoba síce nevyhlási, že odmieta uvedenú vec predložiť, ale koná tak, aby túto povinnosť nemusela splniť. Vec môže byť vyzvanej osobe odňatá (§ 91 TP), pričom následkom nevyhovenia výzve môže byť disciplinárne konanie, potrestanie (§ 70 TP), alebo poriadková pokuta. Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva uvádza, že pokutu nemožno uložiť podozrivému alebo obvinenému, ktorý odmietol vec dobrovoľne vydať, lebo ide o zásah do jeho práva mlčať a neobviňovať seba samého.⁹

b) Odňatie veci (§ 91 TP)

Jedná sa o dôraznejší inštitút, ktorý sa uplatní v prípade, keď vyzvaná osoba dobrovoľne nevydá vec. Ide o formu „donútenia“, ktorá sa uplatní, ak osoba výzvu neuposlúchne. K odňatiu veci môže dôjsť po splnení týchto podmienok:

- Ide o vec dôležitú pre trestné konanie, alebo je to nevyhnutné na objasnenie, skutočností dôležitých pre trestné konanie (§ 91 ods. 1 TP).
- Ten, kto má vec pri sebe bol vyzvaný na jej vydanie (§ 89 ods. 1 TP).
- Vyzvaná osoba vec nevydala (§ 91 ods. 1).
- Nejde o listinu alebo inú vec, ktorej obsah sa týka okolností o ktorej platí zákaz výsluchu (§ 89 ods. 2 TP), okrem prípadu, keď došlo k oslobodeniu od povinnosti zachovať vec v tajnosti alebo k oslobodeniu od povinnosti mlčanlivosti.
- Vec sa nenachádza v obydli vyzvanej osoby (napr. v dome, byte).
- Bol vydaný príkaz na odňatie veci (§ 91 ods. 1 TP).

⁹ ČENTĚŠ, J. a kol., 2012. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. s. 257.

Príkaz môže vydať predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor a policajt. Na základe príkazu prakticky vykonáva odňatie veci spravidla policajt. Policajt potrebuje predchádzajúci súhlas prokurátora, a to vo forme opatrenia, spravidla písomného. V prípade, že vec nepripúšťa odklad (napr. hrozí strata, zničenie, poškodenie veci alebo manipulácia s vecou, ktorá môže viesť k nedosiahnuteľnosti veci, a záujem trestného konania vyžaduje, aby vec bola bezodkladne odňatá) a predchádzajúci súhlas nemožno dosiahnuť (napr. ani telefonicky), môže policajt vydať príkaz aj bez súhlasu prokurátora, pričom do zápisnice uvedie dôvody, pre ktoré nebolo možné dosiahnuť súhlas. Prokurátor, ktorého musí o tomto úkone ihneď informovať, má oprávnenie preveriť zákonnosť a opodstatnenosť príkazu a v prípade pochybení ho zrušiť [§ 230 ods. 2 písm. e) TP]. Z dôvodu, že ide o závažný zásah do vlastníckeho práva, príkaz na odňatie veci je vhodné vydať písomne, aj keď to Trestný poriadok nevyžaduje (§ 181 ods. 2). Na vykonanie odňatia veci sa podľa možností priberie nezúčastnená osoba (§ 30 ods. 1, ods. 2), ktorá je garantom korektnosti postupu najmä vtedy, keď sa prekonáva odpor povinnej osoby. Nezúčastnenou osobou je človek, ktorý nemá žiadnu spojitosť s prebiehajúcim trestným konaním.

O zaistení, vydaní alebo odňatí veci policajt spíše zápisnicu, v ktorej uvedie presný opis vecí tak, aby bolo možné vec identifikovať a aby nemohlo dôjsť k zámene s uvedením miesta, kde sa nachádzali alebo našli. V prípade, ak osoba vydala vec dobrovoľne, uvedie sa do zápisnice jej vyjadrenie. Ihneď po vykonaní a v prípade prekážky najneskôr do 24 hod. po vykonaní úkonu policajt odovzdá rovnopis zápisnice, alebo písomné potvrdenie s presným opisom veci osobe u ktorej bol úkon vykonaný, pričom jeho povinnou súčasťou je odtlačok úradnej pečiatky a podpisy oprávnených osôb.

c) Prevzatie zaistenej veci (§ 92 TP)

Trestný poriadok umožňuje „sprocesniť“ vec, ktorá bola zaistená podľa osobitných zákonov (napr. §§ 21, 29a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, § 22 zákona č. 652/2004 o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov). Ak treba zaistenú vec podľa osobitných predpisov zaistiť na účely trestného konania, prevezme ju prokurátor alebo policajt rozhodnutím. Rozhodnutím o prevzatí zaistenej veci sa vec stáva dôkazom. Osoba, ktorej vec bola zaistená podľa osobitného predpisu sa o prevzatí veci vyzoomie. Podľa okolností prípadu je potrebné okrem zápisnice vyhotoviť aj fotodokumentáciu.¹⁰

d) Prehliadky (domová, iných priestorov a pozemkov, osobná – §§ 100, 101, 102 TP)

V zmysle ustanovenia § 99 TP možno vykonať domovú prehliadku, prehliadku iných priestorov neslúžiacich na bývanie, vrátane verejne neprístupných pozemkov a osobnú

¹⁰ IVOR, J. a kol., 2010. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. s. 353–361.

prehliadku, ak je dôvodné podozrenie, že sa tam nachádzajú veci dôležité pre trestné konanie, alebo ich má osoba pri sebe. Tieto úkony, okrem osobnej prehliadky, možno realizovať aj v prípadoch, ak je potrebné vykonať zaistenie hnutelných vecí na uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody

Medzi všeobecné zaistovacie inštitúty po vznesení obvinenia v súčasnej platnej právnej úprave patrí zaistenie nároku poškodeného a zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku.

e) Zaistenie nároku poškodeného (§ 50 TP)

Trestný poriadok umožňuje v prípade poškodeného jeho nárok na náhradu škody zaistiť na majetku (napr. dom, byt, chata, auto, peňažné prostriedky na účtoch, hotovosť, vybavenie domácností, šperky, umelecké predmety, starožitnosti a pod.), alebo na majetkových právach obvineného. Poškodeného treba o zaistení jeho nároku vždy upovedomiť. Majetkom obvineného nie sú veci, ktoré spreneveril alebo odcudzil. Zaistiť možno len taký nárok poškodeného, ktorý možno uplatniť v trestnom (adhéznom) konaní. Zaistiť možno len majetok alebo majetkové práva obvineného a to do pravdepodobnej výšky škody spôsobenej trestným činom.

Zaistiť nárok poškodeného je možné ak:

- V trestnej veci, ktorej sa zaistenie týka, bolo vydané uznesenie o vznesení obvinenia.
- Existuje dôvodná obava, že uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody bude marené alebo sťažované (napr. obvinený odpredáva svoj majetok, daruje ho príbuzným alebo vykonáva iné úkony, ktoré môžu mať v konečnom dôsledku za následok sťaženie uspokojenia poškodeného na náhradu škody). Túto podmienku nespĺňa bez ďalšieho len samotné podozrenie zo spáchania závažnej, vopred dôsledne premyslenej trestnej činnosti obvineným.

Zaistiť v trestnom konaní nemožno:

- Nárok, ktorý nemožno uplatniť v trestnom konaní (napr. o nároku bolo rozhodnuté v občianskom súdnom konaní, v inom konaní, alebo ide o veci, ktoré obvinený odcudzil, spreneveril alebo inak získal trestným činom).
- Veci, ktoré nemožno podľa občianskoprávných predpisov postihnúť výkonom súdneho rozhodnutia (Exekučný poriadok).
- Pohľadávky obvineného na výplatu odmeny z pracovného pomeru alebo obdobného pomeru – pohľadávky na výplatu výživného a na výplatu dávok z nemocenského poistenia a dávok sociálneho zabezpečenia.

V prípravnom konaní o zaistení nároku poškodeného rozhoduje prokurátor uznesením spravidla na návrh poškodeného. Bez návrhu poškodeného prokurátor rozhoduje o zaistení, ak si to vyžaduje ochrana záujmov poškodeného, najmä ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania a poškodený nemôže takýto návrh podať zo subjektívnych alebo objektívnych dôvodov. V konaní pred súdom o zaistení rozhoduje súd. Uznesenie o zaistení nároku poškodeného okrem všeobecných náležitostí (§ 176 TP) obsahuje

špecifikáciu časti majetku určenú na zaistenie a obvinenému alebo právnickej osobe sa zakáže s ňou nakladať.

f) Zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku (§ 425 TP)

Ak je obvinený stíhaný pre trestný čin, za ktorý vzhľadom na povahu a závažnosť činu a na pomery obvineného treba očakávať uloženie trestu prepadnutia majetku a je obava, že výkon tohto trestu bude zmarený alebo sťažený, môže súd a v prípravnom konaní prokurátor majetok obvineného zaistiť. Súd zaistí majetok obvineného vždy, ak uložil trest prepadnutia majetku rozsudkom, ktorý zatiaľ nenadobudol právoplatnosť. Pri zaistení majetku obvineného sa v časti rozhodovania o návrhu a zrušení zaistenia postupuje primerane podľa ustanovení o zaistení nároku poškodeného.

3.2 Osobitné zaistovacie inštitúty v rámci trestného konania

g) Zaistenie peňažných prostriedkov (§ 95 TP)

V trestnom konaní môže vzniknúť dôvod na zaistenie peňažných prostriedkov, ktoré sa nachádzajú na účte v banke, v pobočke zahraničnej banky, alebo aj u inej fyzickej alebo právnickej osoby (napr. v trezore banky, v pokladni organizácie). Tento inštitút sa využíva namiesto klasického inštitútu odňatia veci (§ 91). Podstatný rozdiel medzi nimi spočíva v tom, že pri odňatí peňažných prostriedkov (napr. pri niektorej z prehliadok, okrem osobnej) sa peňažné prostriedky držiteľovi fakticky odnímu (sú vecou) a preberú sa do úschovy orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu. Pri inštitúte zaistenia peňažných prostriedkov sa peňažné prostriedky ponechávajú u držiteľa, avšak nemožno s nimi disponovať. Ďalší rozdiel medzi týmito dvoma zaistovacími inštitútmi je v rozsahu ich účelu. Kým účelom zaistenia peňažných prostriedkov je nielen potreba získať vec dôležitú pre trestné konanie, ale aj potreba zabezpečiť nárok poškodeného, účelom odňatia veci nie je nikdy zabezpečenie nároku poškodeného.

Trestný poriadok vyžaduje pri zaistení peňažných prostriedkov splnenie nasledujúcich podmienok:

1. Existencia skutočností nasvedčujúcich, že peňažné prostriedky sú
 - určené na spáchanie úmyselného trestného činu (doposiaľ boli len zhromaždené, nie použité), alebo
 - boli na spáchanie takého skutku použité, (ak ich použitím, alebo prostredníctvom nich došlo k naplneniu znakov niektorej zo SPTČ, prípadne umožnili, či ulahčili spáchanie trestného činu), alebo
 - sú výnosom z trestnej činnosti (prostriedky získané trestným činom, najmä z majetkovej a ekonomickej trestnej činnosti, úplatky a pod.), alebo
2. je potrebné zaistiť zabezpečenie nároku poškodeného na náhradu škody a bol vydaný písomný príkaz.

So zaistenými prostriedkami možno nakladať len po predchádzajúcom písomnom príkaze predsedu senátu a v prípravnom konaní prokurátora. To však neznamená, že prokurátor, alebo predseda senátu by boli osobami s dispozičným oprávnením (nemôžu dávať banke pokyny k prevodom peňažných prostriedkov). Nakladať s účtom môže výlučne majiteľ, alebo osoba s dispozičným oprávnením. Pokiaľ trvá zaistenie, sú neúčinné všetky právne úkony a uplatnenia nárokov voči zaisteným peňažným prostriedkom. Zákon priznáva zaisteniu prioritu. Bráni sa tým možnému zneužitiu zaistenia peňažných prostriedkov. Môže ísť o snahu na základe fiktívnej pohľadávky odčerpať časť zo zaistených peňažných prostriedkov na účte prostredníctvom výkonu súdneho rozhodnutia. Týka sa to najmä vydaného exekučného príkazu na prikázanie peňažných prostriedkov z bankového účtu.

Zo zaistenia sú vylúčené tie peňažné prostriedky, ktoré sú potrebné na uspokojovanie životných potrieb obvineného, alebo osoby, ktorej boli zaistené, vrátane osôb, ktoré sú na ňu svojou výchovou a výživou odkázané. Zaistenie peňažných prostriedkov sa totiž netýka vždy len účtu obvineného alebo podozrivej osoby, ale kohokoľvek bez ohľadu na jeho pomer k trestnej veci. Rozhodujúca je povaha peňažných prostriedkov a vzťah k trestnej činnosti. Ani právny titul ich nadobudnutia nie je dôležitý. Ak podľa výsledku dokazovania v trestnom konaní je nepochybné, že zaistené peňažné prostriedky nepatria majiteľovi účtu, na ktorom sú zaistené a na ďalšie konanie nie sú potrebné, vrátia sa v súlade s § 95a Trestného poriadku ich vlastníčkovi, ak si vlastník v trestnom konaní uplatnil nárok na ich vrátenie. O vrátení zaistených peňažných prostriedkov ich vlastníčkovi rozhodne uznesením sudca pre prípravné konanie na návrh prokurátora.

h) Zaistenie zaknihovaných cenných papierov (§ 96 TP)

Prostredníctvom tohto inštitútu sa pre účel trestného konania zaisťujú zaknihované cenné papiere, určené alebo použité na spáchanie trestného činu, alebo ak sú výnosom z trestnej činnosti. Umožňuje sa ním, aby sa majiteľovi cenných papierov na potrebný čas pozastavilo právo s nimi disponovať. V takom prípade sa majiteľovi cenné papiere fakticky neodnímu, ale na neurčitý čas sa mu pozastaví realizácia jeho vlastníckych práv k cenným papierom. Z trestnoprávneho hľadiska je cenný papier bez ohľadu na jeho podobu považovaný za vec. Zaknihované cenné papiere možno zaistiť v rovnakých prípadoch, ako možno zaistiť peňažné prostriedky. Oprávnenými osobami na vydanie príkazu na registráciu pozastavenia práva nakladať s cennými papiermi¹¹ sú predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor. Ak vec neznesie odklad, môže pred začatím trestného stíhania vydať príkaz prokurátor. Jeho príkaz musí do 48 hodín potvrdiť sudca pre prípravné konanie, inak stráca platnosť. Príkaz musí okrem všeobecných náležitostí obsahovať obligatórny výrok o pozastavení práva nakladať s konkrétne určenými cennými papiermi podľa tzv. ISIN (identifikačný kód emisie cenných papierov) a musí byť odôvodnený skutočnosťami, ktoré jeho vydanie vyvolali. Písomný príkaz sa doručuje tomu, kto registruje zaknihované cenné papiere a až po jeho vykonaní aj majiteľovi cenných papierov. Majiteľ má právo žiadať o zrušenie zaistenia. Svoju žiadosť musí vždy odôvodniť. Ak by podal žiadosť bez

¹¹ *Vykonanie príslušného zápisu v evidencii centrálného depozitára a ak sú údaje o zaknihovanom cennom papieri a jeho majiteľovi evidované na účte majiteľa vedenom členom, aj v evidencii u tohto člena.*

odôvodnenia, oprávnený orgán ho vyzve na doplnenie odôvodnenia, inak o žiadosti nebude konať.

4 Trvalé odňatie majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti (zhabanie, konfiškácia) v rámci trestného konania

Trvalé odňatie majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti v Slovenskej republike je možné len na základe rozhodnutia súdu. Slovenský Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov zachováva dualizmus sankcií, ktorými sú **tresty a ochranné opatrenia**. Sankcie predstavujú právny následok za spáchaný trestný čin, alebo čin inak trestný.

Pojem trest definuje § 31 ods. 2 TZ ako „*ujmu na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchatelovi len súd podľa Trestného zákona za spáchaný trestný čin*“. Vo vzťahu k sledovanej problematike pozná systém dva druhy trestov, ktoré nemožno uložiť popri sebe [§ 34, ods. 7, písm. d)] a to trest prepadnutia majetku (§§ 58, 59 TZ) a trest prepadnutia veci (§ 60 TZ).

Pojem ochranné opatrenie § 31 ods. 3 TZ definuje ako „*ujmu na osobnej slobode alebo majetku odsúdeného alebo inej osoby, ktorú môže uložiť len súd podľa Trestného zákona v záujme ochrany spoločnosti pred trestnými činmi alebo činmi inak trestnými*“. Možno ho uložiť samostatne, t. j. bez trestu, popri treste a tiež namiesto trestu, ak zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom účinnejšie ako trest, alebo je to nevyhnutné na zabezpečenie ochrany spoločnosti pred páchaním nových trestných činov (§ 33 ods. 1, 3 TZ). Na rozdiel od trestov ho možno uložiť aj zúčastnenej osobe (§ 45 ods. 1 TP). Nemá za následok morálne odsúdenie páchatela a neukladá sa na základe úmernosti k spáchanému trestnému činu. Trestný zákon v súčasnosti umožňuje uložiť ochranné opatrenie zhabanie veci (§ 83 TZ).

Prijatím zákona č. 224/2010 Z. z., ktorým sa zmenil a doplnil Trestný zákon, bolo v období od 1.9.2010 do 1.7.2016 možné uložiť aj iné druhy ochranných opatrení majúcich jednorazový charakter. Týmto zákonom sa do Trestného zákona zaviedli nové trestnoprávne sankcie v podobe ochranných opatrení voči právnickým osobám (zhabanie peňažnej čiastky, zhabanie majetku). Ich ukládanie nebolo podmienené väzbou na trestné stíhanie fyzických osôb, ale splnením zákonných podmienok (§§ 83a a 83b TZ). Prijatím týchto zmien tak Slovenská republika materiálne naplnila požiadavku vyvodiť v trestnom konaní voči právnickej osobe sankcie trestného charakteru a súčasne uznať trestnú zodpovednosť právnických osôb za trestné činy fyzických osôb konajúcich v jej mene, aj keď ju formálno-právne nevyjadřila. Zákomom č. 224/2010 Z. z. došlo okrem iného aj k rozšíreniu procesných práv zúčastnenej osoby, t. j. osoby, ktorej majetok je postihovaný ochranným opatrením zhabanie veci. Vychádzajúc z dôvodovej správy predloženej k zákonu č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb, počas

účinnosti ustanovení §§ 83a), 83b) neprišlo k ich aplikácii a v trestnom konaní nebola prostredníctvom tejto právnej úpravy postihnutá žiadna právnická osoba.

Prijatím zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb s účinnosťou od 1.7.2016 sa upustilo od konceptu postihovania právnických osôb prostredníctvom ukladania ochranných opatrení zhabania peňažnej čiastky podľa § 83a Trestného zákona a zhabania majetku podľa § 83b Trestného zákona a zrušila sa právna úprava ukladania týchto ochranných opatrení naprieč Trestným poriadkom. Od 1.7.2016 môže (fakultatívne) súd v zmysle ustanovenia § 10 citovaného zákona postihovať právnické osoby za spáchanie niektorého z trestných činov v ňom vymedzených, okrem iných sankcií aj sankciami majetkovými, a to:

- trest prepadnutia majetku,
- trest prepadnutia vecí,
- peňažný trest.

5 Trvalé odňatie majetku z nelegálnych zdrojov mimo trestného konania.

V Slovenskej republike je možné trvalo odňať majetok, ktorý pochádza z nelegálnych zdrojov, aj mimo trestného konania. Tento „špecifický“ spôsob odnímania majetku je upravený lex specialis právnou úpravou – zákonom č. 101/2010 Z. z. o preukazovaní pôvodu majetku v znení neskorších predpisov, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2011. Filozofia tohto zákona je postavená na predpoklade, že každý vie dôveryhodne preukázať pôvod prírastkov svojho majetku. Ak to tak nie je, štát má právo iniciovať konanie na civilnom súde a žiadať od žalovanej osoby, aby vyvrátila dôvodné pochybnosti o nepoctivom pôvode svojho majetku. Povinnosť bezodkladne oznámiť skutočnosť, že majetok osoby bol nadobudnutý z nelegálnych príjmov, je týmto zákonom uložená orgánom verejnej moci. Zákon dáva možnosť oznámiť takéto skutočnosti aj fyzickým a právnickým osobám, pričom vylučuje anonymné oznámenia. Písomné oznámenia získané v súlade s týmto zákonom následne preveruje služba finančnej polície Policajného zboru, pričom preskúmava príjmy, hodnotu majetku a spôsob nadobudnutia majetku osoby, proti ktorej bolo podané písomné oznámenie. Ak finančná polícia po preverení zistí, že hodnota majetku osoby je najmenej o 1500-násobok minimálnej mzdy vyššia ako jej preukázateľné príjmy, je povinná podať príslušnému prokurátorovi podnet na podanie návrhu na začatie konania o vyslovenie toho, že majetok bol najmenej o 1500-násobok minimálnej mzdy vyšší ako preukázateľné príjmy. Prokurátor takto podaný podnet preskúma a ak považuje za potrebné, môže finančnú políciu požiadať o jeho doplnenie alebo ďalšie preskúmanie. Následne požiada osobu označenú v podnete o podanie vysvetlenia alebo predloženie dôkazov o tom, akým spôsobom nadobudla majetok uvedený v podnete. Táto osoba je povinná do 30 dní odo dňa doručenia žiadosti prokurátora tejto žiadosti vyhovieť a predložiť listiny, resp. označiť iné dôkazy potvrdzujúce spôsob nadobudnutia majetku. Ak by prokurátor v odôvodnených prípadoch podal súdu návrh na začatie konania o vyslovení nadobudnutia majetku z nelegálnych príjmov, obráteným dôkazným bremenom by odporca preukazoval na súde opak, v dôsledku čoho, v prípade úspešnosti dokazovania odporcom, by súd tento návrh prokurátora zamietol. V tomto prípade štát nesie zodpovednosť za prípadnú škodu, ktorá vznikla na majetku žalovanej osoby

v dôsledku postupu podľa predmetného zákona. V opačnom prípade by súd rozhodol o vyslovení nadobudnutia majetku z nelegálnych príjmov a jeho prepadnutí v prospech štátu.

Bibliografické odkazy

ČENTĚŠ, Jozef a kol. (2012) *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. ISBN 978-80-89122-76-9.

Dohovor Organizácie Spojených národov proti korupcii z 31.10.2003.

Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhľadávani, zaistení a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti a o financovaní terorizmu (tzv. Varšavský dohovor) zo dňa 16. 5. 2005.

IVOR, Jaroslav a kol. (2010) *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION. ISBN 978-80-8078-309-9.

STIERANKA, Jozef (2010) Súčasný stav a možnosti Odhaľovania výnosov z neznámych zdrojov v Slovenskej republike. In: Zborník štúdií „Výnosy z trestnej činnosti, jejich odhalování, identifikace a možnosti jejich odčerpání.“ Praha: Policejní akademie ČR. ISBN 978-80-86960-66-1.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Recenzenti:

PhDr. Ivan Budka, Ph.D., Policejní akademie ČR, e-mail: ibudka@gmail.com

Ing. Vratislav Dvořák, Ph.D., Policejní akademie ČR, e-mail: dvorak@polac.cz

Závazná stanoviska a jejich přezkum po nejnovějších změnách stavebního zákona¹

Binding Opinions and their Review after Newest Changes in Building Law

ALENA KLIKOVÁ²
PETR PRŮCHA³

Abstrakt

Příspěvek pojednává o problematice tzv. závazných stanovisek dotčených orgánů státní správy, se zvláštním zaměřením na změny jejich procesního režimu, které pro oblast jejich nejčastějšího využití přinesla novelizace stavebního zákona s účinností od 1. 1. 2018. Změny se týkají zejména režimu jejich přezkoumání v odvolacím řízení a v tzv. přezkumném řízení. Příspěvek na tyto nově zaváděné odlišnosti režimu závazných stanovisek ve stavebním zákoně od jejich obecné úpravy ve správním řádu nejen poukazuje, ale současně se z pohledu jeho autorů také vyjadřuje ke vhodnosti zvolených řešení.

Klíčová slova

Dotčený správní orgán, závazné stanovisko, správní rozhodnutí, odvolací řízení, přezkumné řízení, obnova řízení

Abstract

The contribution discusses the issue of so-called binding opinions of affected authorities of the state administration, with a particular focus on changes to their procedural regime, which has been brought for the area of their most frequent use by the amendment to the building act, with effect from January 1, 2018. Changes relate in particular to the mode of their examination in appeal proceedings and in the so-called review procedure. The contribution of these newly introduced differences of the mode of binding of the opinions in construction law from their general adjustment in the administrative order not only points, but at the same time, from the perspective of its authors, also comments the suitability of the chosen solutions.

Key words

The administrative authority, a binding opinion, the administrative decision, appeal procedure, review procedure, retrial

1 *Tento příspěvek byl vypracován v rámci projektu Grantové agentury České republiky č. GA13-30730S „Prostředky ochrany subjektivních práv ve veřejné správě, jejich systém a efektivnost“.*

2 *JUDr. Alena Kliková, Ph.D., Katedra správní vědy a správního práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno; e-mail: alena.klikova@law.muni.cz*

3 *prof. JUDr. Petr Průcha, CSc., Katedra správní vědy a správního práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Nejvyšší správní soud; e-mail: petr.prucha@law.muni.cz*

Úvod

Předmětem tohoto příspěvku je problematika tzv. závazných stanovisek dotčených orgánů státní správy jako podkladových aktů při vydávání správních rozhodnutí, příp. pro potřeby jiných správních úkonů, a to se zvláštním zřetelem k jejich právnímu režimu ve smyslu nejaktuálnější novelizace stavebního zákona.

Procesní režim závazných stanovisek byl v našich podmínkách, jako obecný, poprvé upraven správním řádem s účinností od 1. ledna 2006 s tím, že jejich využití přichází v úvahu na nejrůznějších úsecích výkonu veřejné správy. Svým způsobem nejvýznamnější je potom jejich využití v režimu stavebního zákona, který dosud vycházel toliko z úpravy jejich obecného procesního režimu. Avšak nyní novelizací provedenou zákonem č. 225/2017 Sb., s účinností od 1. 1. 2018, přinesl pro svoje potřeby u závazných stanovisek některé významné změny, které vedou přinejmenším k zamyšlení.

Uvedenou novelizací dochází u závazných stanovisek vydávaných pro postupy dle stavebního zákona, vedle posílení postavení dotčených orgánů při kontrole dodržování podmínek, které dané orgány v příslušných závazných stanoviscích vymezily, zejména k odlišné úpravě některých otázek možností a podmínek jejich přezkumu. Příspěvek si tak klade za cíl jednak poukázat na tyto nově zaváděné odlišnosti režimu závazných stanovisek ve stavebním zákoně od jejich úpravy obecné, a dále se také současně chce z pohledu jeho autorů vyjádřit ke vhodnosti zvolených řešení. To především z toho důvodu, že zaváděné změny nejsou jen změnami v činnosti veřejné správy jako takové, ale že se současně tyto změny rovněž významně promítají i do sféry možností dotčených osob efektivně chránit svá veřejná subjektivní práva. A to jak prostředky ochrany, jimiž disponuje úprava obsažená ve správním řádu,⁴ tak potom návazně i prostředky ochrany, které ve vztahu k příp. nezákonným závazným stanoviskům přichází v úvahu ve správním soudnictví.

1 Poslání závazných stanovisek a jejich procesní režim

Výkon veřejné správy je realizován řadou tzv. forem činnosti veřejné správy,⁵ mezi nimiž nejvýznamnější, a také nejčastější, postavení zaujímají akty aplikace práva v podobě správních rozhodnutí. Proces přípravy a vydání správních rozhodnutí, stejně jako i proces u jiných úkonů a forem činnosti veřejné správy, je přitom zpravidla spojen s potřebou nejrůznějších podkladových aktů, které jsou často vydávány dalšími odlišnými, tzv. dotčenými, správními orgány.

To je případ i tzv. závazných stanovisek, která jsou specifickou formou podkladových aktů pro rozhodování ve veřejné správě. Jejich ucelenější, a to i když jen rámcová, procesní

4 Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

5 blíže viz PRŮCHA, P.: *Správní právo, obecná část*, 8. vydání, nakl. Doplněk a nakl. A. Čeněk, Brno - Plzeň 2012, str. 264 a násl., dále HENDRYCH, D. a kol.: *Správní právo, obecná část*, 7. vydání, C. H. BECK Praha 2009, str. 191 a násl.

úprava je poprvé obsažena až v současném správním řádu, a to právě jako úprava aktů vydávaných dotčenými orgány státní správy. Zvláštní právní předpisy potom zpravidla stanoví účely, k nimž mají být závazná stanoviska vydávána, a současně také i příslušnost jmenovitých dotčených správních orgánů k jejich vydávání.

Dotčené správní orgány vystupují v zákonech stanovených případech ve správním řízení, popř. i u jiných postupů veřejné správy, jako správní orgány, kterým v daných věcech sice nepřísluší meritorně rozhodovat, ale které výkonem své působnosti a pravomoci poskytují rozhodujícím správním orgánům nezastupitelnou veřejnosprávní součinnost. Jejich posláním je zabezpečovat prostřednictvím svých podkladových aktů, obvykle právě jako závazných stanovisek, či příp. vyjádření k projednávaným věcem, ochranu vždy příslušných veřejných zájmů.

Typickým případem výraznějšího zastoupení dotčených správních orgánů ve jmenovitých správních řízeních a dalších procesních postupech jsou řízení a jiné postupy v režimu zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), v nichž přichází v úvahu vystupovat nejrůznějšími dotčenými správními orgány, zajišťujícím ochranu veřejných zájmů v různorodých oblastech, jako zejména při tvorbě a ochraně životního prostředí, ochraně přírody a krajiny, ochraně ložisek nerostných surovin, ochraně veřejného zdraví, požární ochraně, ale dále také např. v odpadovém hospodářství, památkové péči apod.

Stavební zákon v daných souvislostech výslovně ve svém § 4 uvádí, že orgány územního plánování a stavební úřady postupují ve vzájemné součinnosti s dotčenými orgány chránícími veřejné zájmy podle zvláštních právních předpisů nebo tohoto zákona, přičemž dotčené orgány vydávají závazná stanoviska pro rozhodnutí a pro jiné úkony stavebního úřadu nebo úkony autorizovaného inspektora, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak. Pokud jde, či šlo, o procesní režim těchto závazných stanovisek, stavební zákon až do shora zmíněné novelizace provedené zákonem č. 225/2017 Sb., jeho žádná specifika neupravoval, a proto bylo třeba jednotně vycházet z obecné úpravy jejich procesního režimu ve správním řádu.

Ve správním řádu je úprava závazných stanovisek primárně spojována s jeho § 149, který však striktně vzato spíše než závazná stanoviska samotná upravuje režim rozhodnutí podmíněného závazným stanoviskem. Nicméně současně platí, že z tohoto ustanovení lze alespoň v základním dovodit přinejmenším povahu závazných stanovisek a některé otázky jejich správního přezkumu.

Uváděné ustanovení správního řádu především zprostředkovaně pojednává o „podmiňujících závazných stanoviscích“, která nejsou „samostatnými rozhodnutími“. Z dikce, že jde o akty, které nejsou „samostatnými rozhodnutími“, se zřejmě nesporně podává pouze to, že jde o akty, které nejsou způsobilé obstát samy o sobě, tedy, jejichž účel a poslání spočívá v tom, že slouží jako podklad, a to v daných souvislostech jako „podmiňující“ podklad pro vždy typově určité návazné rozhodnutí.⁶

⁶ Typicky příkladem jsou závazná stanoviska jako podklad pro o územní rozhodnutí, stavební povolení, apod.

Samotný výraz „není samostatným rozhodnutím“ patrně nevyklučuje, aby mezi tyto podmiňující akty byly zahrnovány jak akty, které nebyly vydány jako *rozhodnutí*, tak akty, které sice byly vydány (s ohledem na jejich režim stanovený ve zvláštních zákonech) jako *rozhodnutí*, ale *nikoliv* jako rozhodnutí, která by mohla obstát sama o sobě. Tak tomu ostatně v době vydání a také i nabytí účinnosti stávajícího správního řádu v některých případech bylo (např. závazná stanoviska podle § 14 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči,⁷ „souhlas“ podle § 44 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody, apod.).

Nicméně postupně byly zvláštní právní předpisy v tomto směru novelizovány, nej-souhrnněji zákonem č. 186/2006 Sb., a dnešní právní stav je v podstatě takový, že závazným stanoviskem ve smyslu § 149 jsou toliko akty, které ve formálním slova smyslu rozhodnutími nejsou. Tj. nejsou nejen samostatná, ale nejsou ani rozhodnutími.⁸ Tomu potom koresponduje i skutečnost, že tato závazná stanoviska jsou svou povahou i formou úkony podle části čtvrté správního řádu (§§ 154 – 158), pro něž se hovorově užívá výraz „nonrozhodnutí“.

Jiná situace je však tam, kde daná závazná stanoviska slouží jako podklad např. pro vydání územního souhlasu či při ohlášení stavby, kdy příp. formu rozhodnutí mítí mohou, nicméně protože však v takových případech nejsou podkladem pro „rozhodnutí“ vydávaná ve správním řízení, nejsou také (právě v těchto případech) ani podřaditelná pod režim § 149 správního řádu.

Proto je tak v praxi procesně vždy třeba rozlišovat, kdy se na vydání závazného stanoviska jako podmiňujícího podkladového aktu bude vztahovat *část druhá, popř. i třetí*, správního řádu (to tam, kde bude takový akt vydáván jako rozhodnutí), a kdy se na vydání podmiňujícího aktu bude vztahovat *část čtvrtá* správního řádu (to tam, kde takový akt nebude vydáván jako rozhodnutí).

Ve spojení s dosud uvedeným je rovněž nezbytné podtrhnout i specifický režim přezkoumání závazných stanovisek.

Pokud bude závazné stanovisko jako podmiňující akt samostatným správním rozhodnutím, potom bude pro jeho přezkoumání platit obecná úprava režimu opravných prostředků spojovaných s rozhodnutími, tzn., že proti němu bude především přicházet v úvahu podání samostatného odvolání.. Jestliže však půjde o závazné stanovisko, které bude bezvýtku podřaditelné § 149 správního řádu, potom naopak platí, že takovéto závazné stanovisko samostatně napadnout odvoláním nelze, a přezkoumat je v odvolacím řízení v režimu správního řádu je možné jen v rámci odvolacího řízení vedeného o odvolání podaném proti rozhodnutí podmíněnému, resp. finalizačnímu.⁹

7 To ostatně platí i nadále pro případy, že je závazné stanovisko vydáváno orgánem státní památkové péče ve věci, o které není příslušný rozhodovat stavební úřad podle zvláštního právního předpisu.

8 srov. závěr Poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu č. 31, ze dne 10. 4. 2006, popř. i rozsudek rozšířeného senátu NSS ze dne 23. 8. 2011, čj. 2 As 75/2009-113.

9 Současně se nabízí poznamenat, že tento princip přezkoumání závazného stanoviska až společně s podmíněným rozhodnutím aktuálně podle judikatury platí obdobně i ve správním soudnictví (srov. rozsudek rozšířeného senátu NSS ze dne 23. 8. 2011, čj. 2 As 75/2009-113), i když daná judikatura se k tomuto právnímu názoru propracovávala poměrně obtížně.

Zákonná úprava (§ 149 odst. 4) přitom výslovně počítá s tím, že směřuje-li takové odvolání i proti obsahu podmiňujícího závazného stanoviska, odvolací správní orgán si vyžádá jeho potvrzení nebo změnu od správního orgánu nadřízeného správnímu orgánu příslušnému k vydání závazného stanoviska. Tomuto správnímu orgánu zasílá odvolání spolu s vyjádřením správního orgánu prvního stupně a s vyjádřením účastníků. Potvrzení či změna závazného stanoviska je potom závazným stanoviskem pro návazné rozhodnutí odvolacího správního orgánu. To potvrzuje i judikatura.¹⁰

Naproti tomu jako samostatné, tedy jako „samo o sobě“, lze závazné stanovisko potom zrušit nebo změnit v přezkumném řízení v případě jeho nezákonnosti, k čemuž je příslušný nadřízený správní orgán správního orgánu, který závazné stanovisko vydal (§ 149 odst. 5). Přezkumné řízení je přitom zpravidla iniciováno dotčeným účastníkem řízení. Mimo to však právní úprava také počítá s tím, že podnět k přezkumnému řízení stran závazného stanoviska může také dát kterýkoliv správní orgán, který při své úřední činnosti zjistí, že jiný správní orgán vydal nezákonné závazné stanovisko.

Pro tento přezkum přitom platí, že probíhá v podstatě v jeho obecném režimu (§ 94 až 99), s tím, že k přezkoumání je vždy příslušný nadřízený správní orgán. To je zajímavé zejména ve spojení se skutečností, že samotné závazné stanovisko je aktem podléhajícím režimu části čtvrté správního řádu, a ta pro přezkumné řízení obsahuje zvláštní úpravu v § 156 odst. 2. Z uvedeného je tak třeba dovodit, že byť je závazné stanovisko ve smyslu režimu § 149 aktem podléhajícím úpravě části čtvrté správního řádu (§ 154 až 158), ustanovení § 156 odst. 2 se v jeho případě, vzhledem k dikci v § 149 odst. 5, nepoužije. Je však třeba poznamenat, že odlišný názor je zaujat v závěru poradního sboru ministerstva vnitra ke správnímu řádu č. 122 ze dne 23. 3. 2013, byť dřívější „závěry“ téhož poradního sboru vycházejí z pozice přesně opačné.¹¹

K režimům možného přezkoumávání závazných stanovisek podle úpravy obsažené ve správním řádu je nutno ještě také poznamenat, že správní řád dále výslovně počítá rovněž s tím, že změna či zrušení závazného stanoviska může být důvodem obnovy řízení ve vztahu k podmíněnému, resp. finalizačnímu, rozhodnutí. Význam tohoto výslovného pravidla potom spočívá především v tom, že vzhledem ke skutečnosti, že závazné

10 Úkon, kterým nadřízený orgán dotčeného orgánu postupem podle § 149 odst. 4 správního řádu z roku 2004 v rámci odvolacího řízení potvrdí nebo změní závazné stanovisko dotčeného orgánu, je z hlediska obsahu i formy opět závazným stanoviskem. Podle rozsudku NSS ze dne 19. 2. 2015, čj. 4 As 241/2014-30.

11 Přezkumné řízení, které se vede o závazném stanovisku, nelze považovat za správní řízení podle části druhé a třetí správního řádu, ale za postup podle části čtvrté správního řádu s tím, že ustanovení o přezkumném řízení se aplikují přiměřeně. (Závěr č. 122 ze dne 22. 3. 2013 – <http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravnimu-radu.aspx>).

Naproti tomu dříve: V případě existence nezákonného závazného stanoviska je úprava přezkumného řízení podle § 149 odst. 5 správního řádu speciální ve vztahu k § 156 správního řádu. Na přezkum závazného stanoviska se tudíž nebude aplikovat § 156 odst. 2 správního řádu, nýbrž § 94 až 99 správního řádu. (Závěr č. 71 ze dne 15. 12. 2008 – <http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravnimu-radu.aspx>).

stanoviska není „rozhodnutím“, by při jeho zrušení principiálně obdobný obecný režim důvodů obnovy řízení (§ 101) využit být nemohl.

Tato úprava procesního režimu závazných stanovisek ve správním řádu byla nepatrně změněna, resp. doplněna, toliko jednou, a to právě shora deklarovanou novelizací stavebního zákona¹², s účinností od 1. 1. 2018, neb touto novelizací byl částečně novelizován i správní řád. Jmenovitě tak byl do § 149 doplněn jako odst. 2 text: *Závazné stanovisko obsahuje závaznou část a odůvodnění. V závazné části dotčený orgán uvede řešení otázky, která je předmětem závazného stanoviska, ustanovení zákona, které zmocňuje k jeho vydání a další ustanovení právních předpisů, na kterých je obsah závazné části založen. V odůvodnění uvede důvody, o které se opírá obsah závazné části závazného stanoviska, podklady pro jeho vydání a úvahy, kterými se řídil při jejich hodnocení a při výkladu právních předpisů, na kterých je obsah závazné části založen.*, a ostatní odstavce § 149 byly posunuty a přečíslovány.

K této změně procesního režimu závazných stanovisek lze poznamenat, že ve své podstatě byla jen potvrzením praxe, a také soudní judikatury, kde se ve vztahu k vydávání závazných stanovisek stalo *via facti* pravidlem, že musí mít také jisté obsahové a formální náležitosti.¹³ To potom zejména proto, že jedním ze základních požadavků kladených na správní akty, včetně závazných stanovisek, je jejich přezkoumatelnost, a ta v prvé řadě nepřichází v úvahu tehdy a tam, kde daný akt trpí nedostatkem důvodů (rozuměno nedostatkem „odůvodnění“).

Daleko významnější změny ve vztahu k závazným stanoviskům, jak bylo již shora poznamenáno, však tato novelizace, primárně pojatá jako novelizace stavebního zákona, přinesla u závazných stanovisek vydávaných právě pro potřeby a postupy dle stavebního zákona (a tedy toliko pro ně), a to zejména (vedle ještě některých dalších dílčích změn a doplnění) v režimu jejich přezkoumávání.

2 Přezkoumávání závazných stanovisek vydávaných pro potřeby a postupy dle stavebního zákona

Novelizací stavebního zákona provedenou zákonem č. 225/2017 Sb. došlo v režimu přezkumu závazných stanovisek, která jsou vydávána právě pro potřeby a postupy dle stavebního zákona, k poměrně významným změnám, resp. odchylkám od shora přibližně obecné úpravy obsažené ve správním řádu.

Shora připomínané ustanovení § 4 stavebního zákona, které akcentuje vzájemnou součinnost orgánů územního plánování a stavebních úřadů s dotčenými orgány chránícími

¹² Zákon č. 225/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

¹³ Při vydávání závazného stanoviska podle § 149 správního řádu z roku 2004, jehož obsah je závazný pro výrokovou část rozhodnutí správního orgánu, je třeba na základě § 154 správního řádu přiměřeně použít ustanovení o obsahu, formě a náležitostech rozhodnutí (§ 67 a § 68 správního řádu z roku 2004). Podle rozsudku NSS ze dne 22. 10. 2009, čj. 9 As 21/2009-150.

veřejné zájmy podle zvláštních právních předpisů a vydávajícími za tímto účelem závazná stanoviska pro rozhodnutí a pro jiné úkony stavebního úřadu, bylo ve vztahu k přezkumu závazných stanovisek doplněno o odstavce 9 až 11. Tato ustanovení v podstatě pro závazná stanoviska vydávaná pro potřeby a postupy dle stavebního zákona značně modifikovala obecnou úpravu jejich přezkumu, když nastavila jeho výrazně specifický režim, a to jak ve spojení s odvolacím řízením u rozhodnutí podmíněných závazným stanoviskem, tak potom dále také u tzv. přezkumného řízení ve vztahu k závazným stanoviskům.

Již zběžný pohled na danou úpravu působí dojmem, že zakotvila určité limity či omezení přezkumu závazných stanovisek oproti dosavadní úpravě obecné, a je otázkou, zda je takovéto omezení v souladu s obecnými principy dobré správy a zda je současně dostatečně způsobilé pro efektivní ochranu veřejných subjektivních práv dotčených osob. Proto také dále na přijaté změny poukážeme poněkud blíže.

Odstavec 9 citovaného ustanovení specificky upravuje režim odvolacího řízení u rozhodnutí podmíněného závazným stanoviskem. Toto ustanovení bylo schváleno v následujícím znění: „(9) Nezákonně závazné stanovisko dotčeného orgánu, vydané pro účely řízení podle tohoto zákona, lze zrušit nebo změnit správním orgánem nadřízeným dotčenému orgánu pouze v rámci odvolacího řízení proti rozhodnutí, které bylo závazným stanoviskem podmíněno, postupem podle § 149 odst. 4 správního řádu. Na postup nadřízeného správního orgánu se přiměřeně použijí ustanovení o přezkumném řízení podle § 94 a násl. správního řádu, včetně lhůt podle § 96, s tím, že lhůta jednoho roku se počítá ode dne vydání závazného stanoviska dotčeného orgánu.“

Touto změnou dochází v první řadě k přesunu přezkumu závazného stanoviska výhradně do odvolacího řízení vedené ve vztahu k rozhodnutí, které bylo podmíněno napadaným závazným stanoviskem. Podle našeho názoru tím, že daná úprava omezuje možnost zrušení nebo změny nezákonně závazného stanoviska *pouze* na odvolací řízení proti rozhodnutí, které bylo závazným stanoviskem podmíněno, současně také došlo k vyloučení samostatného přezkumu závazného stanoviska jako nezákonného dle ustanovení § 149 odst. 5 (nově odst. 6) správního řádu. To, jak se zdá, vcelku jednoznačně vyplývá již z jazykového výkladu daného zákonného ustanovení. Současně lze zřejmě také předpokládat, že důvodem k této změně byla snaha zákonodárce přispět ke zrychlení procesů podle stavebního zákona.

Je ovšem otázkou jestli vůbec lze takovýto příp. záměr danou změnou právní úpravy dosáhnout. Dosud bylo i v režimu závazných stanovisek pro potřeby a postupy podle stavebního zákona možno případně závazné stanovisko při jeho namítané nezákonnosti přezkoumat samostatně, a to ještě před příp. odvolacím řízením ve vztahu k podmíněnému, tj. finalizačnímu, rozhodnutí. V praxi tak daná změna může způsobit, že pokud se vydané závazné stanovisko některého z dotčených orgánů bude jevit již na první pohled nezákonně, např. kdy dotčený orgán zjevně překročí své pravomoci dané mu zvláštními předpisy, nebude se stavebník moci bránit v přezkumném řízení ihned po vydání takového závazného stanoviska, ale až po vydání podmíněného rozhodnutí ve věci v rámci odvolacího řízení proti němu, a tím se průběh celé věci naopak protáhne.

Další otázkou, která se ve vztahu k tomuto novelizovanému ustanovení nabízí, je problém samotného režimu posouzení závazného stanoviska nadřízeným orgánem, a ve spojení s tím i problém lhůty pro toto posouzení.

Novelizovaná úprava odvolacího řízení ve vztahu k podmíněnému rozhodnutí zavádí jeho „hybridní“ procesní režim. Zatímco podle obecné úpravy i pro závazná stanoviska uplatňovaná v podmínkách stavebního zákona dosud platilo, že i na posouzení závazného stanoviska nadřízeným orgánem ve spojení s odvoláním proti podmíněnému rozhodnutí se uplatňovaly principy odvolacího řízení, nyní novelizovaná úprava naopak ukládá nadřízenému orgánu posuzovat dotčené závazné stanovisko podle pravidel předepisovaných ve správním řádu pro přezkumné řízení. Prakticky vzato se tak nově nebude vedle souladu závazného stanoviska s právními předpisy posuzovat také jeho věcná správnost (za zákonných podmínek), což platí pro odvolací řízení, ale bude se nadále posuzovat již jen jeho soulad s právními předpisy. To přirozeně přezkoumání a nápravu vadného závazného stanoviska nežádoucím způsobem omezí, neb možnost řádné nápravy příp. věcně nesprávného závazného stanoviska zcela vyloučí. Tím se nepřímou omezí i možnost nápravy příp. věcně nesprávného podmíněného rozhodnutí, byť by za zákonem stanovených podmínek u něho samotného k takové nápravě dojít mohlo. Avšak pokud původ věcné nesprávnosti bude spočívat v závazném stanovisku, potom se za daného stavu do posouzení věcné nesprávnosti podmíněného rozhodnutí tato věcná nesprávnost (tj. věcná nesprávnost závazného stanoviska) ani nebude moci promítnout.

Pokud jde o samotnou lhůtu „jednoho roku“, ta se v režimu uváděného § 96 odst. 1 správního řádu vztahuje k zahájení přezkumného řízení, které se zahajuje usnesením, a to je možné vydat nejpozději do 1 roku od právní moci rozhodnutí ve věci. V případě rušení nebo změny závazného stanoviska v rámci odvolacího řízení se však usnesení o zahájení přezkumného řízení nevydává a přezkum lze považovat za zahájený patrně tím, že odvolací orgán, po obdržení odvolání se spisem správního orgánu I. stupně, postoupí odvolání nadřízenému orgánu (ve vztahu k dotčenému orgánu, jenž dané závazné stanovisko vydal), který závazné stanovisko ve smyslu § 97 správního řádu zruší nebo změní, příp. zruší a vrátí dotčenému orgánu. Pokud by však daný nadřízený orgán zjistil, že závazným stanoviskem právní předpis porušen nebyl, potom jeho přezkum „zastaví“. Zatímco počátek předmětné jednorozhodnutí lhůty je dán jednoznačně vydáním vždy předmětného závazného stanoviska, problematickou je otázka, k jakému okamžiku se má vázat konec této lhůty. Při dané dikci zákona se tak zřejmě nabízí nejen výklad, v jehož smyslu je konec jednorozhodnutí lhůty spojován s okamžikem, kdy si odvolací orgán od správního orgánu nadřízeného správnímu orgánu příslušnému k vydání závazného stanoviska vyžádá jeho posouzení, ale stejně tak nelze vyloučit ani výklad, kdy by mohl být konec předmětné jednorozhodnutí lhůty spojován již s okamžikem podání odvolání. Nicméně tak či onak danou novelizací dochází ke značnému zúžení prostoru pro přezkoumání nezákonných závazných stanovisek, neboť ne vždy bude podmíněné rozhodnutí (typicky územní rozhodnutí, stavební povolení) vydáno do jednoho roku od vydání všech vyžadovaných závazných stanovisek. To proto, že závazná stanoviska se pro řízení ve vztahu k návazným rozhodnutím vydávají logicky zpravidla předem, a často také podmiňovaná rozhodnutí fakticky časově výrazně „předbíhají“. Snad určitým pozitivním rysem tohoto řešení je, že vytváří jistý časový tlak na to, aby od vydání závazného stanoviska bylo podmíněné rozhodnutí vydáno co nejdříve, a to nejpozději do jednoho roku, s čímž současně souvisí

i to, že takové závazné stanovisko bude k datu vydání finalizačního rozhodnutí stále ještě aktuální. Nicméně v případě územních či stavebních řízení (kdy existuje celá řada i protichůdných zájmů účastníků) může být takovýto časový tlak i sporný.

Další nově zakotvený odstavec 10 citovaného ustanovení upravuje možnost přezkumu závazného stanoviska nadřízeného orgánu. Toto u stanovení bylo chváleno ve znění: *(10) Nezákonné závazné stanovisko nadřízeného správního orgánu lze zrušit nebo změnit v přezkumném řízení, k němuž je příslušný nadřízený správní orgán správního orgánu, který vydal závazné stanovisko. Na postup nadřízeného správního orgánu se přiměřeně použijí ustanovení o přezkumném řízení podle § 94 a násl. správního řádu, včetně lhůt podle § 96, s tím, že lhůta jednoho roku se počítá ode dne vydání závazného stanoviska správního orgánu nadřízeného dotčenému orgánu.*

Toto zákonné ustanovení zavádí pro případy závazných stanovisek vydávaných pro potřeby a postupy podle stavebního zákona, na rozdíl od obecné úpravy obsažené ve správním řádu, výslovnou možnost přezkumného řízení ve vztahu k závazným stanoviskům¹⁴ tzv. „druhým“ v řadě, tzn., k závazným stanoviskům, která jsou výsledkem posouzení „prvostupňových“ závazných stanovisek příslušným nadřízeným orgánem v odvolacím řízení.¹⁵

Již výše bylo zmíněno, že novelizované znění § 4 odst. 9 stavebního zákona vylučuje užití § 149 odst. 5 (nově odst. 6) správního řádu, tj. že závazné stanovisko vydávané pro potřeby a postupy podle stavebního zákona nelze samostatně přezkoumat v přezkumném řízení. Proto také musí platit, že v režimu § 4 odst. 10 stavebního zákona nelze v „třetí“ řadě uvažovat o přezkoumání závazných stanovisek, které by příp. byly na druhém stupni výsledkem přezkumného řízení, a nutně tak přichází v úvahu jen přezkum závazných stanovisek, jež byly vydány toliko v odvolacím řízení. Tomu ostatně koresponduje i dikce § 94 odst. 2 věty druhé, správního řádu, v jejímž smyslu nelze přezkoumávat rozhodnutí vydaná v přezkumném řízení.

Přiměřené použití § 94 a násl. správního řádu, včetně lhůt podle § 96 na toto přezkumné řízení jako takové, s nímž nynější ustanovení také výslovně počítá, se přitom podle našeho názoru jeví daleko přílehavější než v případě úpravy v předchozím odstavci tohoto zákonného ustanovení, kde se jednalo primárně o odvolací řízení. Nicméně na straně druhé jistou otázkou, která zůstává nezodpovězena, je, co zákonodárce tímto „obkročným“

14 Tady se nabízí poznamenat, že právní úprava se nechala inspirovat judikaturou, podle níž výsledkem přezkoumání závazného stanoviska není rozhodnutí, ale opět toliko „závazné stanovisko“. Úkon, kterým nadřízený orgán dotčeného orgánu postupem podle § 149 odst. 4 správního řádu z roku 2004 v rámci odvolacího řízení potvrdí nebo změní závazné stanovisko dotčeného orgánu, je z hlediska obsahu i formy opět závazným stanoviskem. Podle rozsudku NSS ze dne 19. 2. 2015, čj. 4 As 241/2014-30.

Rozhodnutí vydané podle § 149 odst. 5 správního řádu má z hlediska soudní přezkoumatelnosti ve smyslu § 65 soudního řádu správního taktéž povahu závazného stanoviska. Podle rozsudku NSS ze dne 8. 7. 2015, čj. 10 As 97/2014-127.

15 Pro režim závazných stanovisek ve smyslu obecné úpravy ve správním řádu takovýto samostatný přezkum zřejmě dovodit nelze, neboť závazná stanoviska nejsou „rozhodnutím“, u kterých by takový přezkum zpravidla možný byl.

přezkumným řízením závazného stanoviska až z „druhého“ řady sledoval, když přezkumné řízení ve vztahu k „provostupovému“ závaznému stanovisku předtím vyloučil. Opět se zdá, že ani toto řešení příliš nezapadá do příp. konceptu přispět novelizací stavebního zákona ke zrychlení procesů podle jeho úpravy.

Současně je ale třeba poznamenat, že o jisté urychlení nápravy u takového závazného stanoviska „druhého“ v řadě by zřejmě mohlo jít tehdy, a také patrně jen tehdy, kdy by po proběhnuvším odvolacím řízení ve vztahu k podmíněnému rozhodnutí měl být zvažován podle obecné úpravy obsažené ve správním řádu podnět k jeho přezkoumání v přezkumném řízení tam, kde by výlučnou námitkou nezákonnosti byla nezákonnost v pořadí „druhého“ závazného stanoviska. V takové situaci by bylo ve vztahu k nápravě rychlejší samostatné přezkoumání závazného stanoviska. Naproti tomu tam, kde by přicházely i v úvahu i jiné námitky nezákonnosti podmíněného rozhodnutí, by zřejmě muselo být postupováno obdobně jako v rámci odvolacího řízení a zákonnost souběžně rozporovaného závazného stanoviska by byla posuzována zprostředkovaně.

S ohledem na výše citovanou judikaturu ve vztahu k povaze přezkumného aktu při přezkoumání závazného stanoviska, a také na její reflexi § 4 odst. 10 stavebního zákona, je potom rovněž nutno obdobně dovodit, že i „rozhodnutí“, které bude výsledkem přezkoumání v pořadí „druhého“ závazného stanoviska, je z hlediska obsahu i formy opět závazným stanoviskem.

Za nejspecifičtější a možná i jednu z nejproblematictějších změn můžeme považovat nově zakotvené ustanovení odstavce 11 § 4 stavebního zákona, který zní: „(11) Zrušení nebo změna závazného stanoviska správního orgánu nadřízeného dotčenému orgánu v případě, že rozhodnutí, které bylo podmíněno závazným stanoviskem dotčeného orgánu, o jehož zrušení nebo změně nadřízený správní orgán rozhodl, a které současně založilo jeho adresátům právo podle tohoto zákona a již nabylo právní moci, není důvodem obnovy řízení.“

Již výše bylo uvedeno, že obecná úprava přezkumu závazných stanovisek obsažená ve správním řádu výslovně počítá rovněž s tím, že zrušení či změna závazného stanoviska může být důvodem obnovy řízení ve vztahu k podmíněnému, resp. finalizačnímu, rozhodnutí. Jde o úpravu v § 149 odst. 6 (nově odst. 7), s tím, že z povahy věci je zřejmé, že takovým zrušením či změnou závazného stanoviska lze rozumět jen jeho zrušení či změnu jako nezákonného v přezkumném řízení podle § 149 odst. 5 (nově odst. 6). To proto, že takto upravená obnova řízení ve vztahu k podmíněnému rozhodnutí je možná jen při změně či zrušení závazného stanoviska tam, kde podmíněné rozhodnutí již nabylo právní moci.

S ohledem na dikci novelizovaného znění § 4 odst. 9 stavebního zákona však je, jak bylo již shora vyloženo, postup podle § 149 odst. 5 (nově odst. 6) správního řádu u závazných stanovisek, která jsou vydávána právě pro potřeby a postupy dle stavebního zákona, vyloučen. Tzn., že obnova řízení ve vztahu k podmíněnému, resp. finalizačnímu, rozhodnutí při zrušení či změně závazného stanoviska takto v úvahu nepřichází.

Nabízelo by se tedy očekávat, že stavební zákon v předmětné novelizaci nastaví možnost obnovy řízení ve vztahu k podmíněnému rozhodnutí ve spojení s příp. rušenými či měněnými nezákonnými stanovisky jinak. Nicméně právě citované ustanovení odstavce

11 § 4, které k obnově řízení ve vztahu k podmíněnému rozhodnutí (byť jinou cestou) míří, obnovu řízení vylučuje. Činí tak sice jen pro případy, kdy bylo podmíněným rozhodnutím, které bylo příp. dotčeno zrušeným či změněným závazným stanoviskem, založeno jeho adresátům právo, nicméně ve skutečnosti vzhledem k představitelné povaze rozhodnutí podle stavebního zákona toto dopadá na všechna v úvahu přicházející rozhodnutí.

Na vyloučení možnosti obnovy řízení ve vztahu k finalizačním rozhodnutím ve smyslu dané úpravy nic nemění ani skutečnost, že úprava tuto výlukou spojuje se zrušením či změnou závazného stanoviska až „druhého“ v řadě, neb i toto závazné stanovisko má či mělo, byť zprostředkovaně, svůj předmět do podmíněného, resp. finalizačního, rozhodnutí.

Pokud byl zákonodárce veden myšlenkou, či záměrem, že touto výlukou obnovy řízení budou chráněna založená práva jmenovitých adresátů, pak je otázkou, proč je tomu tak jen v režimech podle stavebního zákona a nikoliv obecně, a zda se tím tedy současně tato úprava nedostává do přímého rozporu s úpravou obsaženou právě v § 149 odst. 6 (nově odst. 7) správního řádu. I tam totiž většinou platí, že příp. zrušená či změněná závazná stanoviska podmiňují finalizační rozhodnutí, jimiž se jejich adresátům zakládají práva.

Bez významu podle našeho názoru přitom není ani to, že vyloučení možnosti obnovy řízení v uvedených případech může omezovat i ochranu veřejného zájmu, jež by měla jít takříkajíc ruku v ruce s ochranou subjektivních veřejných práv. Ochrana veřejných zájmů je stěžejním cílem činnosti dotčených orgánů při vydávání závazných stanovisek. Pokud by došlo k takovému pochybení dotčeného orgánu, které by zakládalo nezákonnost podkladového závazného stanoviska, avšak nebyla by možnost změny správního rozhodnutí, jež bylo vydáno na základě takového nezákonného závazného stanoviska, nepochybně by to nežádoucí zásah do ochrany veřejných zájmů představovalo.

Závěr

V návaznosti na výše popsaná východiska úpravy závazných stanovisek dotčených správních orgánů lze souhrnně konstatovat, že přijaté změny stavebního zákona ve vztahu k režimům jejich přezkoumání, představované zákonem č. 225/2017 Sb., jsou velmi významné. Byla-li cílem předmětné novelizace stavebního zákona obecně deklarovaná snaha o zrychlení a zjednodušení postupů, je nutno uvést, že ve spojení s nastaveným režimem přezkumu závazných stanovisek v podmínkách stavebního zákona k tomuto převážně docházet nebude, a navíc u těchto ustanovení vzniká pochybnost o vhodnosti zvolených řešení. Jako problematická se přitom daná úprava jeví nejenom z pohledu ochrany veřejných subjektivních práv dotčených osob, ale stejně tak dílem i z pohledu ochrany veřejných zájmů chráněných zvláštními právními předpisy.

Spornost těchto ustanovení¹⁶ dokládá i ústavní stížnost skupiny senátorů, kteří vedle omezení přezkumu závazných stanovisek napadli i některá další ustanovení předmětné

¹⁶ Spornost těchto ustanovení je kritizována i jinými autory. Viz např. Vedral, J.: *K přezkumu závazných stanovisek podle novely stavebního zákona*, in *Stavební právo*, bulletin, č. 3/2017.

novelizace. Posouzení předmětné právní úpravy Ústavním soudem je tak s ohledem na shora uvedené předmětem značného očekávání.¹⁷ Smyslem tohoto příspěvku bylo především na dané problémy poukázat, zaujmout k nim určitý postoj, a dále též podnítit k nim i příp. odbornou diskusi.

Seznam bibliografických odkazů

HENDRYCH, D. a kol.: *Správní právo, obecná část*, 7. vydání, C. H. BECK Praha 2009.

PRŮCHA, P.: *Správní právo, obecná část*, 8. vydání, nakl. Doplněk a nakl. A. Čeněk, Brno - Plzeň 2012.

Rozsudek NSS ze dne 22. 10. 2009, čj. 9 As 21/2009-150, <http://www.nssoud.cz>.

Rozsudek rozšířeného senátu NSS ze dne 23. 8. 2011, čj. 2 As 75/2009-113, <http://www.nssoud.cz>.

Rozsudek NSS ze dne 19. 2. 2015, čj. 4 As 241/2014-30, <http://www.nssoud.cz>.

Rozsudek NSS ze dne 8. 7. 2015, čj. 10 As 97/2014-127, <http://www.nssoud.cz>.

VEDRAL, J.: K přezkumu závazných stanovisek podle novely stavebního zákona, in *Stavební právo*, bulletin, č. 3/2017.

Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 225/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

Závěr Poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu č. 31, ze dne 10. 4. 2006 <http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravnimu-radu.aspx>.

Závěr Poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu č. 71, ze dne 15. 12. 2008 <http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravnimu-radu.aspx>.

Závěr Poradního sboru ministra vnitra ke správnímu řádu č. 122, ze dne 22. 3. 2013 <http://www.mvcr.cz/clanek/zavery-poradniho-sboru-ministra-vnitra-ke-spravnimu-radu.aspx>.

Recenzenti:

JUDr. Ing. Josef Staša, CSc., Univerzita Karlova, Praha, Právnická fakulta,
e-mail: stasa@prf.cuni.cz

Ing. Radka Kantová, Vysoké učení technické, Brno, *e-mail: kantova.r@fce.vutbr.cz*

¹⁷ Věc je u Ústavního soudu vedena pod sp.zn. Pl. ÚS 22/17.

Koncepcia postavenia poškodeného a obeť trestného činu v Slovenskej republike¹

Concept of the Injured Party and Victim of the Crime in the Slovak Republic

SERGEJ ROMŽA²

Abstrakt

Koncepcia postavenia poškodeného a obeť trestného činu na národnej úrovni je integrálnou súčasťou a zároveň naplnením stratégie trestnej politiky, v oblasti ochrany obetí trestných činov a poškodených. Zároveň predmetná koncepcia musí reflektovať na záväzky, ktoré pre národnú úpravu vyplývajú z medzinárodných dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná. Jednoducho z medzinárodných dokumentov vyplývajú pre národnú normatívnu úpravu, minimálne štandardy ochrany práv obetí trestných činov a poškodených. Kodifikovaná normatívna úprava je základným predpokladom, pre naplnenie štandardov vyplývajúcich z medzinárodných dokumentov a zároveň pre ideovú konzistentnosť jednotlivých inštitútov, prostredníctvom ktorých dochádza k reálnemu poskytnutiu, ochrany obetiam trestných činov a poškodeným, pred dôsledkami spojenými so sekundárnou, či opakovanou viktimizáciou.

Klíčové slová

dôverník, konfrontácia, obeť, odškodnenie obetí trestných činov, oznamovateľ, poškodený, premlčanie trestného stíhania, psychológ, restoratívna justícia, splnomocnenec poškodeného, svedok, viktimizácia, zásada ochrany poškodených

Abstract

The concept of the injured party and the victim of a crime at national level is an integral part of, and at the same time fulfills, a criminal policy of the state, in the field of protection of victims of crime and injured parties. At the same time, the concept in question must reflect the commitments that the national regulation derives from the international documents to which the Slovak Republic is bound. Simply from international documents, national normative regulations, minimum standards for the protection of the rights of victims of crimes and injured parties arise. Codified normative regulation is a prerequisite for meeting standards based on international documents and also for ideological consistency of individual institutes, by which there is a real provision, protection of victims of crime and injured party from the impact associated with secondary or repeat victimization.

Key words

victim; injured party; victimization; witness; notifier; the principle of the protection of victims; confidant; the representative of the injured party; psychologist; confrontation; compensation of victims of crime; restorative justice; the limitation of criminal prosecution

1 Táto práca bola podporovaná agentúrou na podporu výskumu a vývoja, na základe Zmluvy č. APVV-16-0362.

2 doc. JUDr. Sergej Romža, PhD., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Katedra trestného práva; e-mail: sergej.romza@upjs.sk.

Úvod

Koncepcia postavenia poškodeného a obeť trestného činu bola v Slovenskej republike nanovo kreovaná prijatím zákona č. 274/2017 Z.z., o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len ako „ZO OTČ“). Predmetný zákon reflektuje Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na roky 2016 – 2020 v časti Trestná politika a väznenstvo, ako aj Plán legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na rok 2017.

Žiada sa poznamenať, že prijatie samostatného zákona o ochrane obetí trestných činov predstavuje akt kodifikácie normatívnej úpravy doposiaľ obsiahnutej vo viacerých samostatných normatívnych prameňoch. V dôsledku uvedeného, kodifikovaná úprava statusu obetí trestných činov predstavuje ideovo konzistentnú a komplexnú ochranu pre obeť trestných činov. Predmetný zákon nepochybne posilňuje status obetí trestných činov, keď nanovo koncipuje viaceré tak procesné, ako aj mimoprocesné práva, jednoducho zvyšuje štandard poskytovanej starostlivosti. Prijatie zákona o ochrane obetí trestných činov je len logickým a prirodzeným vyústením politického akademického a legislatívneho záujmu v období posledných tridsiatich rokov, a to v súvislosti s uvedením si potreby uplatňovania prvkov restoratívnej justície v trestnom práve³. Záujem o obeť trestného činu a poškodeného nemožno však vnímať zjednodušene, len cez prizmu restoratívnej justície. Naopak v historickom kontexte možno sledovať transformáciu trestnoprávneho vzťahu z pohľadu jeho subjektov. Dnes sa všeobecne uznáva, že subjektom tohto vzťahu je na strane jednej štát a na strane druhej páchatel⁴. Nebolo tomu tak vždy. V minulosti to bol poškodený (obeť), ktorý stál na mieste štátu⁵. Postupne však štát celkom preberá úlohu, ktorá pôvodne prislúchala poškodenému. Záujmy obeť sa podrobujú záujmom štátu a štát prestáva o obeť javiť záujem, s výnimkou prípadu, keď osoba obeť poslúžila ako prameň dôkazu⁶.

V každom prípade, de lege lata, novoprijatý zákon o ochrane obetí trestných činov deklaruje ambíciu garantovať obetiam trestných činov ich dôstojný status (úlohu) v priebehu trestného konania a v konečnom dôsledku aj ambíciu poskytnúť im adekvátnu pomoc, pokiaľ túto pomoc potrebujú. V neposlednom rade, ambíciou predmetného zákona je poskytnúť obetiam, resp. poškodeným dostatok relevantných informácií o ich právach a o ich prípade. Prezentovanú ambíciu možno reálne naplniť len vyváženou kombináciou procesných a mimoprocesných práv obetí.

3 DANKOVÁ, K. *Obeť trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontexte*. In: JELÍNEK, J., GŘIVNA, T. a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: LEGES, 2012, s. 108.

4 NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné. I. obecná část 6 přepracované vydání*; Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 345.

5 STORCH, F. *Řízení trestní rakouské. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 41.

6 GŘIVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolínium, 2005, s. 27.

1 Ústavnoprávne a medzinárodné východiská (štandardy) úpravy ochrany obetí trestných činov

Ochrana obetí trestných činov predstavuje jednu z hlavných priorít Európskej únie. Prostredníctvom Charty základných práv Európskej únie sú štáty vyzývané, aby aktívne ochraňovali obeť trestných činov. Ochrana obetí v jednotlivých členských štátoch Európskej únie je rôzna. Kým v niektorých štátoch je na vyššej úrovni (napr. Nemecko) v iných zaostáva⁷.

Na základe záverov Rady v Tampere bol v roku 2000 predložený návrh Rámcového rozhodnutia o postavení obetí v trestnom konaní. Na základe tohto návrhu bolo v roku 2001 prijaté Rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní⁸. Predmetné Rámcové rozhodnutie v čl. I definovalo obeť ako fyzickú osobu, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzického a psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty, a to priamo spôsobenú konaním alebo nekonaním, ktoré je porušením trestného práva členských štátov. Vzhľadom na to, že sa vyskytli problémy s definíciou obeť v zmysle predmetného Rámcového rozhodnutia, Súdny dvor na prejudiciálnu otázku, či sa má vzťahovať v trestnom konaní vo všeobecnosti na akúkoľvek osobu postihnutú trestným činom, dal odpoveď, že pojem „obeť“ nezahŕňa právnické osoby⁹. Predmetné Rámcové rozhodnutie zároveň v čl. 2, stanovilo pre jednotlivé členské štáty povinnosť zabezpečiť, aby obeť mali reálne a primerané postavenie v ich trestnoprávnom systéme. Z obsahu predmetného Rámcového rozhodnutia zároveň vyplýva pre jednotlivé členské štáty, zabezpečiť ich ochranu pred sekundárnou viktimizáciou¹⁰.

Najzásadnejším právnym predpisom, ktorý upravuje záruky Európskej únie v oblasti ochrany obetí trestných činov, je smernica 2012/29/EÚ, o obetiach trestných činov. Účelom tejto smernice je zaisťiť, aby obetiam trestných činov boli poskytnuté informácie, podpora a ochrana a im bolo umožnené zúčastniť sa na trestnom konaní. Smernica vyžaduje, aby s obeťami trestných činov bolo zaobchádzané s rešpektom, citlivo individuálne, profesionálne a bez diskriminácie. V prípade, ak je obeťou trestného činu dieťa, hlavný ohľad má byť braný na najlepší záujem dieťaťa¹¹.

Predmetná Smernica, v porovnaní s Rozhodnutím Rady EÚ 2001/220/SVV, precizuje pojem obeť trestného činu, keď za obeť je považovaná:

- nielen fyzická osoba, ktorej bola v dôsledku spáchaného trestného činu spôsobená ujma, vrátane fyzickej, mentálnej, či emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody,
- ale rovnako tak aj rodinný príslušník osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.

7 KLIMEK, L. *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 149.

8 *Rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní*. Ú. v., L. 82/1, 22.3.2001.

9 IVOR, J., KLIMEK, L., ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, s. 475.

10 TOMÁŠEK, M. *Europeizace trestního práva*. Praha: LINDE, 2008, s. 359.

11 c.d. v poznámke č. 6, s. 150.

Podľa predmetnej Smernice je osoba považovaná za obeť bez ohľadu na skutočnosť, či bol páchateľ zistený, zaistený, stíhaný alebo odsúdený, ako aj bez ohľadu na rodinný vzťah medzi nimi. Predmetná Smernica zaručuje obeti nasledovné právo:

- právo byť vypočutý,
- právo na ochranu počas vyšetrovania trestného činu,
- právo na zamedzenie kontaktu medzi obeťou a páchateľom,
- právo na právnu pomoc,
- právo na prístup k službám na podporu obetí,
- právo na informácie o svojom prípade,
- právo na tlmočenie a preklad,
- právo na náhradu škody,
- právo na náhradu výdavkov, ktoré obeti vznikli v dôsledku aktívnej účasti na trestnom konaní.

2 Niekoľko poznámok k filozofii a štruktúre zákona

Zákonodarca deklarované ciele pri ochrane obetí a poškodených vteliť aj do samotnej štruktúry – systematicky predmetného zákona na ochranu obetí trestných činov, keď tento člení na 5 nasledovných častí, medzi ktorými existuje ideová – vecná konzistentnosť:

1. časť, marginálne označená ako „*všeobecné ustanovenia*“, pod ktorú zákonodarca subsumoval predovšetkým predmet úpravy (§ 1), ale predovšetkým rozsiahly pojmový aparát, ktorý je súčasťou obsahu predmetného zákona, pričom v tejto súvislosti prezentuje legálne definície týchto pojmov, a to z dôvodu právnej istoty (porov. § 2 ZO OTČ). Nemožno v tejto súvislosti opomenúť, že integračnou súčasťou tejto časti ZO OTČ, je explicitná enumerácia základných zásad, na ktorých je ochrana a podpora obetí, konštrukčne vystavaná (porov. § 3 ZO OTČ).

2. časť, marginálne označená ako „*práva obetí*“, v ktorej zákonodarca prezentuje pomerne rozsiahly katalóg jednotlivých práv, ktoré priznáva obetiam trestných činov, pričom priznané práva nielen obsahovo profiluje, ale rovnako tak obsahovo vymedzuje podmienky ich nárokovateľnosti, a zároveň nepriamo identifikuje aj jednotlivé dotknuté pojmové subjekty, teda subjekty, ktoré sú kompetentné a povinné prezentovať a reálne zabezpečiť – poskytnúť obetiam zákonom priznané práva.

3. časť, marginálne označená ako „*odškodňovanie obetí trestných činov*“, komplexne preberá – implementuje do obsahu tohto zákona, koncepciu odškodňovania obetí trestných činov do prijatia ZO OTČ, obsiahnutú v osobitnom zákone č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi. Predmetná časť ZO OTČ len demonštruje snahu zákonodarcu prijatím ZO OTČ, kodifikovať – komplexne upraviť problematiku ochrany obetí trestných činov, resp. poškodených, do jedného zákona.

4. časť, marginálne označená, ako „podpora subjektov poskytujúcich pomoc obetiam“, demonštruje snahu zákonodarcu vytvoriť formálne podmienky, na reálne zabezpečenie práv priznaných obetiam trestných činov, keď adresne kreuje inštitucionálnu štruktúru a podmienky jej fungovania.

5. časť, marginálne označená, ako „spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia“, obsahuje derogačnú klauzulu, prostredníctvom ktorej zákonodarca realizuje priamo novelizáciu trestnoprávných kódexov, a to tak Trestného zákona, ako aj Trestného poriadku.

Prezentovanú systematiku, ktorú zákonodarca zvolil pri normatívnom kreovaní ZO OTČ, ilustratívne dokumentuje celkovú koncepciu ochrany práv obetí trestných činov. Jednoducho koncepcia ochrany obetí trestných činov, reprezentovaná predmetným ZO OTČ, predstavuje kombináciu – kompilát procesných a mimoprocených prostriedkov, postupov a opatrení, s významným presahom vlastného ZO OTČ.

Pod mimoprocenými opatreniami zameranými na ochranu obetí trestných činov treba rozumieť predovšetkým súbor obetí kriminologických a viktimologických opatrení, ktoré sú podporené opatreniami organizačno-technického charakteru. Filozoficky je predmetný ZO OTČ vystavený na súbore základných zásad, normatívne vyjadrených v ust. § 2 ZO OTČ, ktoré sa sekundárne premietli do obsahu celého radu inštitútov upravených v predmetnom zákone. Predmetné základné zásady predstavujú významné interpretačné a aplikačné pravidlá práve v situáciách, kedy explicitná normatívna úprava nie je jednoznačná, teda do úvahy prichádzajú viaceré reálne interpretácie jej obsahu. V takomto prípade je namieste uplatniť výklad, ktorý je pre obeť, resp. poškodeného najpriaznivejší, čo v konečnom dôsledku aj nepriamo vyplýva z dikcie ust. § 3 ods. 1 ZO OTČ, kde zákonodarca, zakotvil vyvrátiteľnú právnu domnienku, že „každá osoba, ktorá tvrdí, že sa stala obeťou trestného činu, sa považuje za obeť, pokiaľ sa nepreukáže opak“, t.j. zistia sa skutočnosti, ktoré status obete spochybnia a vyvrátia. Avšak do tohto momentu je potrebné takúto osobu považovať za obeť a poskytnúť jej možnosť na uplatnenie práv, ktoré jej tento zákon priznáva. Ak vznikne len pochybnosť o statuse obete, je potrebné sa prikloniť k záveru, že táto osoba je obeťou trestného činu¹².

3 Viktimologické aspekty ochrany obetí trestných činov

Pozitívne sa žiada zhodnotiť predovšetkým snahu zákonodarcu definične vymedziť kľúčový pojmový aparát predmetného ZO OTČ. Osobitne uvedené platí, pokiaľ ide o vymedzenie

¹² Dôvodná správa k § 3 ods. 1 č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov.

pojmu obeť¹³, obzvlášť zraniteľnú obeť¹⁴, ale rovnako tak definičné vymedzenie pojmu druhotná¹⁵ a opakovaná viktimizácia¹⁶.

V kontexte avizovaného pojmového aparátu sa žiada osobitnú pozornosť venovať k pojmu „obzvlášť zraniteľnej obeť“. Cit. zákon pojem „obzvlášť zraniteľnej obeť“ objasňuje prostredníctvom rôznych signifikantných znakov, ktoré sú naviazané na vek osoby (či už ide o dieťa – osoba mladšia ako 18 rokov, alebo ide o osobu staršiu ako 75 rokov), na zdravotný stav osoby, na určité kategórie trestných činov, či spôsob spáchania trestného činu z dôvodu príslušnosti obeť k určitej marginalizovanej skupine. V konečnom dôsledku ide aj o signifikantné znaky, ktoré sú naviazané na obeť trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie. Aby sme boli adresný, ide o kritérium, ktoré zákonodarca vtelil do ust. § 2 ods. 1 písm. c) bod 6 cit. zákona.

Zákonodarca v súvislosti s identifikáciou „obeť, iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie“, poskytuje v cit. ust. určitý manuál kompetentným orgánom prostredníctvom *signifikantných referenčných znakov*. Medzi referenčné znaky patrí:

- individuálne posúdenie obeť a jej osobných vlastností,
- vzťah obeť k páchatelovi alebo jej závislosť od páchatela,
- ako aj druh, povaha a okolnosti spáchaného trestného činu.

Sme toho názoru, že jednotlivé referenčné kritériá, určené na identifikáciu obeť, u ktorej hrozí riziko opakovanej viktimizácie sú príliš štruktúrované a abstraktné, čo vo svojich dôsledkoch zakladá reálne riziko širokej subjektívnej úvahy kompetentných orgánov.

13 Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov: „obeťou je fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škody, morálna alebo iná škody alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody“.

14 Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. c) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov „**obzvlášť zraniteľnou obeťou** je 1. dieťa. Dieťaťom sa rozumie osoba, mladšia ako osemnásť rokov a ak nie je vek osoby známy a existuje dôvod domnievať sa, že je dieťaťom, považuje sa za dieťa, až kým sa nepreukáže opak; 2. osoba staršia ako 75 rokov; 3. osoba so zdravotným postihnutím; 4. obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi; trestného činu týrania blízkej osoby a zverenej osoby, trestného činu spáchaného organizovanou skupinou, niektorého z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti, niektorého z trestných činov terorizmu alebo trestného činu domáceho násillia; 5. obeť trestného činu spáchaného násillim alebo hrozbou násillia z dôvodu jej pohlavia, sexuálnej orientácie, národnosti, rasovej alebo etnickej príslušnosti, náboženského vyznania alebo viery; 6. obeť iného trestného činu, ktorá je vystavená vyššiemu riziku opakovanej viktimizácie zistené na základe individuálneho posúdenia obeť a jej osobných vlastností, vzťahu k páchatelovi alebo závislosti od páchatela, druhu alebo povahy a okolnosti spáchaného trestného činu“.

15 Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. f) zákona č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov „**druhotnou viktimizáciou** je ujma, ktorá obeť vznikla v dôsledku konania alebo nekonania orgánu verejnej moci, subjektu poskytujúceho pomoc obeť, poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, znalca, tlmočníka, obhajcu alebo oznamovacích prostriedkov“.

16 Podľa ust. § 2 ods. 1 písm. g) zákona č. 274/2017/Z.z. o obetiach trestných činov „**opakovanou viktimizáciou** je ujma, ktorá obeť vznikla v dôsledku pokračujúceho konania páchatela, ktoré spočíva v pôsobení na obeť vyhrážaním, zastrašovaním, nátlakom, zneužívaním moci nad obeťou, pomstnením sa alebo inou formou s cieľom pôsobiť na fyzickú integritu obeť alebo psychickú integritu obeť“.

Avizované riziko je o to závažnejšie, že na priznaný status „obzvlášť zraniteľnej obeť“ sú naviazané procesné práva, ktoré tejto obeť priznáva Trestný poriadok, nevyhnutným dôsledkom čoho je kolízia – konkurencia medzi procesnými právami obeť a právom obvineného na obhajobu.

V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že obmedzenie práva na obhajobu obvineného, ktoré je integrálnou súčasťou práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1, ods. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, je možné len v nevyhnutnom rozsahu a predvídateľným spôsobom. K uvedenému Európsky súd pre ľudské práva, ako aj Ústavné sudy konštantne judikujú, že „*vzhľadom k dôležitému postaveniu, aké zaujíma v demokratickej spoločnosti právo na riadny chod spravodlivosti, môže byť akékoľvek opatrenie obmedzujúce práva obhajoby prijaté len vtedy, ak je absolútne nevyhnuté. Ak postačuje za daných okolností menšie obmedzenie, je potrebné ho použiť. Zásada spravodlivého konania totiž vyžaduje, aby bola nájdená rovnováha medzi záujmami poškodených a ďalších osôb a obhajoby*¹⁷“.

Predmetný zákon priznáva obeť trestných činov, okrem iného, aj pomerne rozsiahly katalóg práv a medzi inými aj právo na ochranu pred druhotnou alebo opakovanou viktimizáciou, ktoré je normatívne ukotvené v § 8 ods. 1 – 4. V tejto súvislosti, ako pozitívum predmetného zákona je potrebné hodnotiť skutočnosť, že priznanému právu obeť koreluje povinnosť OČTK a súdov a iných subjektov poskytujúcich pomoc obeť, postupovať tak, aby ich činnosť nespôsobovala obeť druhotnú viktimizáciu, a za tým účelom sú povinné prijímať účinné opatrenia, ktoré majú zabrániť opakovanej viktimizácii.

Na tento účel (za účelom zabezpečenia prevencie pred opakovanou viktimizáciou), zákon o obeť trestných činov, v ust. § 8 ods. 2, ukladá povinnosť OČTK a súdom „*používať vhodne prispôsobené úradné miestnosti, ak to ich priestorové možnosti umožňujú*“.

V tejto súvislosti sme toho názoru, že prijatie účinných opatrení, ktoré majú reálne zabrániť riziku opakovanej viktimizácie obeť, nemožno podmieňovať (nemôže závisieť) existujúcimi technickými podmienkami povinných subjektov, nakoľko je vecou – povinnosťou – kompetentných OČTK a súdov prijať také technicko-organizačné opatrenia, ktoré by viedli k naplneniu priznaného práva obeť trestných činov. V opačnom prípade takéto ustanovenie nadobúda obsolentný charakter. Naopak sme toho názoru, že predmetný zákon, by mal byť adresnejší a explicitne ustanoviť aspoň základné organizačno-technické požiadavky – parametre, na takéto priestory, ktoré by garantovali možnosť reálneho naplnenia priznaného práva obeť. Prípadné organizačno-technické nedostatky – obmedzenia u povinných subjektov bolo možné riešiť z legislatívno-technického hľadiska derogačnou klauzulou, ktorá by takýmto subjektom poskytla krátke prechodné obdobie na prijatie adekvátnych organizačno-technických opatrení.

Sme toto názoru, že je elementárnou povinnosťou kompetentných OČTK a súdov eliminovať nežiaduci kontakt medzi páchatelmi trestných činov a ich obeťami, nielen

17 *Nález Ústavného súdu ČR, zo dňa 12.10.1994, sp. zn.: P2. ÚS 4/94; Rozsudok ESLP vo veci KOSTOVSKI, z roku 1989; A – 166; vo veci DELCOURT z roku 1970; A-11; vo veci DELTA z roku 1990; A – 1991 a vo veci SAIDI; z roku 1993, A – 261 – C.*

počas realizovaných procesných úkonov v úradných miestnostiach, ale aj bezprostredne pred realizáciou procesných úkonov, v priestoroch ktoré tvoria ich súčasť, či príslušenstvo.

4 Trestnoprávne aspekty ochrany obetí trestných činov

Predmetný ZO OTČ, prostredníctvom dikcie čl. II a III priamo novelizoval trestnoprávne kódexy, teda tak Trestný zákon (z. č. 300/2005 Z.z.), ako aj Trestný poriadok (z. č. 301/2005 Z.z.) aj keď nie v rovnakom rozsahu.

Hmotnoprávne aspekty ochrany obetí trestných činov

ZO OTČ, prostredníctvom dikcie čl. II bod 1, novelizoval ust. § 87 ods. 5 Tr. zák. Cieľom navrhovanej úpravy je predĺžiť dobu, v ktorej sa premlčuje trestné stíhanie vybraných trestných činov uvedených v § 87 ods. 5 z 3 rokov na 15 rokov, pričom zároveň dochádza k rozšíreniu katalógu týchto trestných činov aj na trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 200 Tr. zák. Objektom týchto trestných činov je často dieťa. Aplikáčna prax poukázala na skutočnosť, že obeť týchto trestných činov sa často odhodlajú k nahláseniu takýchto trestných činov až po uplynutí terajšej premlčacej doby. Preto veľa obetí zostáva bez akéhokoľvek zadosťučinenia a páchatelia zostávajú nepotrestaní a pokračujú v páchaní trestnej činnosti¹⁸.

Pozitívne sa žiada zhodnotiť predovšetkým snahu zákonodarcu pomerne presvedčivým spôsobom sa vysporiadať so vzťahom medzi viktimologickým pojmom obeť trestného činu a jej trestnoprocesným statusom, keď v ust. § 3 ods. 6 ZO OTČ, explicitne deklaruje, že „*obeť má v trestnom konaní postavenie oznamovateľa trestného činu, poškodeného alebo svedka a patria jej práva a povinnosti upravené v Trestnom poriadku súvisiace s uvedeným postavením*“.

Vymedzenie vzájomného vzťahu medzi obeťou trestného činu a poškodeným možno nepriamo dedukovať aj z dikcie ust. § 2 ods. 1 písm. b), keď stanovuje, že obeťou trestného činu môže byť výlučne fyzická osoba a zároveň deklaruje, že obeťou je aj ďalší okruh subjektov, ktoré sú vo vzťahu k osobe, ktorej bola spôsobená smrť príbuznými v priamom rade, resp. im svedčí iný zákonom predpokladaný osobný vzťah k osobe, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť.

Z uvedeného teda vyplýva, že pojem poškodený je vo vzťahu k pojmu obeť užší v tom smere, že nezahŕňa právnické osoby, a naopak širší v tom smere, že za obeť sa považujú aj niektorí pozostalí po obeti. Z uvedeného teda vyplýva, že neexistuje prísna hranica medzi pojmom poškodený a obeť. Ide o rôzne pohľady. Ak sa hovorí o poškodenom, má sa na mysli predovšetkým subjekt trestného konania, so všetkými procesnými právami, ktoré mu trestný poriadok priznáva za účelom dosiahnutia účelu trestného konania. Ak

¹⁸ Dôvodová správa k čl. II. bod 1 z. č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov.

sa hovorí o obeti, zdôrazňuje sa fakt, že v dôsledku trestného činu (činu inak trestného) vznikla fyzickej osobe ujma, a preto by trestným činom postihnutá osoba mala mať také práva, ktoré zaistia, že sa s ňou bude zaobchádzať s ohľadom na spôsobenú ujmu, zo strany štátu¹⁹.

V snahe posilniť status obete, resp. poškodeného v trestnom konaní, zákonodarca kodifikoval, v ust. § 2 ods. 21 Tr. por., novú zásadu ochrany práv poškodeného, keď stanovuje, že „orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých ho treba riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému. Treba zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vyspelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia osobitného zákona o právach obetí trestných činov, tým nie sú dotknuté“.

Voči citovanému zneniu predmetnej zásady ochrany poškodeného, možno namietat predovšetkým jej prílišnú štruktúrovanosť a opisný charakter. Z dôvodu absencie nevyhnutnej miery abstraktnosti, ktorá sa z legislatívno-technického hľadiska predpokladá a vyžaduje pri koncipovaní základných zásad trestného konania, jej interpretačná a aplikačná využiteľnosť je tým objektívne limitovaná. Zákonodarca motivovaný snahou vyriešiť aplikačné problémy súvisiace s právom psychológa ako odborníka na náhradu nevyhnutných výdavkov a ušlej mzdy, rozšíril okruh pomocných osôb, aj o psychológa, ktorého osobná účasť pri realizácii vymedzených procesných úkonov, zákonodarca obligatórne predpisuje (porov. § 30a Tr. por.).

Zákonodarca v snahe posilniť status poškodeného v trestnom konaní, rozšíril aj katalóg procesných práv poškodeného o práva, ktoré vecne súvisia s ohrozením poškodeného pred opakovanou viktimizáciou (porov. § 46 ods. 8, 9 Tr. por.). Osobitnú pozornosť si zasluhuje rozšírenie dôvodov výluky vykonania konfrontácie aj na osobu svedka mladšieho ako 18 rokov (§ 125 ods. 4 Tr. por.), ako aj na osobu svedka (bez ohľadu na jeho vek), na ktorom boli spáchané taxatívne vymedzené trestné činy, ak u takéhoto svedka hrozí nebezpečenstvo opakovanej alebo sekundárnej viktimizácie (§ 125 ods. 5 Tr. por.).

Nazdávame sa, že takéto možno až príliš rigorózne obmedzenie možnosti realizovať konfrontáciu s uvedenými osobami sa môže v konečnom dôsledku javiť ako kontraproduktívne. Osobitne v procesnej situácii, keď konfrontácia je jediným, či rozhodujúcim dôkazným prostriedkom objektívne spôsobilým objektivizovať určitú skutkovú okolnosť, pričom svedok, na ochranu ktorého slúži predmetné ustanovenie, s vykonaním konfrontácie súhlasí a námietky proti jej realizácii nemá ani psychológ. Kriticky možno zhodnotiť konštrukciu novelizovaného ust. § 135 ods. 3 Tr. por., keď zákonodarca možnosť ďalšieho výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov, ktorá je obzvlášť zraniteľnou obeťou, v prípravnom konaní podmieňuje súhlasom jej zákonný zástupca.

19 GŘIVNA, T. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, J., GŘIVNA, T. a kol. Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického hlediska. Praha: LEGES; 2012; s. 24 a násl.

Nazdávame sa, že naviazanie možnosti opätovného výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov na súhlas jej zákonného zástupcu, robí možnosť takéhoto výsluchu, nereálnou, nakoľko žiaden zákonný zástupca, v dôsledku existencie osobných – citových väzieb na takúto osobu, nie je objektívne spôsobilý vyhodnotiť mieru potenciálneho, či reálneho rizika – hrozby, sekundárnej viktimizácie, z dôvodu jej opätovného výsluchu. Sme toho názoru, že konštruktívnejším riešením popisovanej procesnej situácie, je naviazať možnosť opätovného výsluchu osoby mladšej ako 18 rokov v prípravnom konaní podľa ust. § 135 ods. 3 Tr por. na súhlas dozorového prokurátora, ako je tomu v prípade podľa ust. § 135 ods. 1, 2 Tr. por.

Záver

Predmetný zákon napriek mnohým nesporným pozitívam obsahuje viaceré parciálne, ale aj systémové nedostatky, ktoré je potrebné, de lege ferenda, odstrániť, a tým poskytnúť obetiam trestných činov a poškodeným vyššiu úroveň ochrany. Zároveň je potrebné zmapovať empirickým výskumom aj prípadné ďalšie (neavizované) interpretačné a aplikačné diskrepancie, pri aplikačnom uplatňovaní predmetného ZO OTČ.

Zoznam bibliografických odkazov

DANKOVÁ, K. Obet' trestného činu a jej postavenie v trestnom konaní v komparatívnom kontexte. In: JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: LEGES, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

Důvodná správa k § 3 ods. 1 č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov.

Důvodová správa k čl. II bod 1 z č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov.

GRÍVNA, T. Zákon o obětech trestných činů. In: JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického hlediska*. Praha: LEGES, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

GRÍVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolínium, 2005. ISBN 8024611074.

JELÍNEK, J., GRÍVNA, T. a kol. *Poškozený a oběť trestného činu z trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: LEGES, 2012. ISBN 978-80-87576-39-7.

Nález Ústavného súdu ČR, zo dňa 12.10.1994, sp. zn.: P2. ÚS 4/94.

NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné; I. obecná část*. 6 přepracované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010. ISBN 978-80-7357-509-01.

Rozsudok ESĽP vo veci KOSTOVSKI, z roku 1989; A – 166; vo veci DELCOURT z roku 1970; A-11; vo veci DELTA z roku 1990; A – 1991 a vo veci SAIDI; z roku 1993, A – 261 – C.

STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2011. ISBN 859-4-315-0746-8.

TOMÁŠEK, M. *Europeizace trestního práva*. Praha: LINDE, 2009. ISBN 978-80-7201-737-9.

Zákon č. 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov.

Recenzenti:

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD., Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola Bratislava,
e-mail: jozef.zahora@paneurouni.com

doc. JUDr. PhDr. mult. Libor Klimek, PhD., Výskumné kriminologické centrum Fakulty
práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava, *e-mail: libor.klimek@paneurouni.com*

Recenze *Fenomén terorismus: česká perspektiva¹*

EDUARD BRUNA²

V roce 2017 vyšla ve Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci kniha s názvem „Fenomén terorismus: česká perspektiva“, jejímž autorem je Mgr. et Mgr. Ondřej Filipec, Ph.D., odborný asistent katedry politologie a společenských věd Právnické fakulty Univerzity Palackého.

Jako vysokoškolský pedagog a praktikující obhájce se intenzivně zajímám o problematiku terorismu jako jedné z nejzávažnějších forem trestné činnosti. Vydání této knihy ve mně proto vzbudilo oprávněný a velký zájem. Vzhledem k odbornému zaměření jejího autora bylo možno očekávat komplexní (multidisciplinární) studii rozebírající z mnoha zajímavých aspektů fenomén terorismu, a to se zaměřením na terorismus z pohledu České republiky.

Publikace čítá celkem 223 stran vlastního textu, a to včetně krátkého úvodu a závěru, který předchází poslední části knihy věnované rozhovorům s osobnostmi z oborů zabývajících se z různých úhlů pohledu fenoménem terorismu.

Prvním překvapujícím zjištěním pro mě byla skutečnost, že jeden ze dvou recenzentů knihy (prof. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D.) byl zároveň jednou z osobností, jejíž rozhovor je v knize obsažen. Sám recenzent knihy má tedy v knize 12 stran vlastního textu (str. 175–186). Aby recenzent sám recenzoval knihu, na jejímž obsahu se podílel, podle mého názoru nebývá ani v akademických nakladatelstvích (jemně řečeno) zvykem, ať již je obsah recenzního posudku jakýkoliv.

V úvodu knihy autor představuje fenomén terorismu jako multidimenzionální jev, u nějž je nutné vnímat mnoho rozměrů (politický, ekonomický, psychologický, historický, právní i kulturní). V rámci úvodní kapitoly je podán určitý – bohužel jen statistický – přehled publikační činnosti o fenoménu terorismu v českém prostředí. Autor neprovádí žádné konkrétní hodnocení úrovně české společenskovědní literatury k této problematice, jen obecně konstatuje, že pouze dvě knihy a pět kapitol od českých autorů vyšlo ve třech prestižních zahraničních nakladatelstvích. Přestože autor vychází z mnohých závěrů českých odborníků a přejímá je, celkově hodnotí „českou scénu“ v podstatě pouze tím způsobem, že je dobře, že v České republice existuje určitá komunita odborníků zabývajících se fenoménem terorismu.

První kapitola je zaměřena především na různé definice terorismu a zároveň v ní jsou – vcelku nesystematicky – zařazeny popisy některých skutkových podstat trestných činů

1 Ondřej Filipec: *Fenomén terorismus: česká perspektiva*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2017, 256 str., ISBN 9788024450407.

2 doc. JUDr. Eduard Bruna, Ph.D., děkan Fakulty právních a správních studií, Vysoká škola finanční a správní, e-mail: eduard.bruna@vsfs.cz

souvisejících s terorismem. Kapitola druhá se zabývá problematikou motivace k terorismu a v návaznosti na to různými druhy terorismu. Následující (třetí) kapitola nazvaná „Dějiny terorismu“ rozčleňuje vývoj tohoto fenoménu v čase a uvádí (ostatně jako prakticky všechny další kapitoly) řadu zajímavých případů terorismu, zde zejména ve vztahu k používaným prostředkům. Čtvrtá kapitola pojednává o případech terorismu v souvislosti s Českou republikou. Kapitola pátá pak rozebírá některé organizační a strukturální otázky terorismu s tím, že se věnuje i problematice financování terorismu (kap. 5.2). Šestá kapitola se věnuje některým aspektům psychologie terorismu, a to jak z pohledu teroristů, tak z pohledu obětí terorismu. Poslední číslovaná kapitola se nazývá „Boj proti terorismu“ a zmiňují se v ní jak právní, tak mimoprávní dokumenty týkající se tohoto tématu. Poté následuje závěr, který však postrádá analytické nebo alespoň syntetické shrnutí dosud prezentovaných poznatků.

Ačkoli úprava terorismu v právních předpisech může mít značný význam pro jeho zkoumání, a to nejen s ohledem na definice zde obsažené (kognitivní význam), ale také s ohledem na funkce trestněprávní úpravy (funkce preventivní, represivní, ochranná či regulativní), autor se (již v první kapitole knihy) omezil na prostý popis právní úpravy, který navíc není příliš přesný a zdařilý. Především autor zřejmě vycházel z neaktuálního znění trestního zákoníku, když cituje vybraná (z pohledu terorismu zdaleka ne všechna relevantní) ustanovení trestního zákoníku ve znění před tzv. protiteroristickou novelou provedenou zákonem č. 455/2016 Sb., a to i přesto, že kniha byla vydána v roce 2017.

Sám autor má sice povědomí o této novele (viz str. 24), avšak její popis v knize je velmi omezený, neboť nejen že pomíjí novelizaci některých již existujících ustanovení trestního zákoníku, které autor na předchozích stranách chybně cituje (tj. nikoli ve znění účinném od 1. února 2017), ale i ve stručném popisu novely zcela ignoruje nové skutkové podstaty trestných činů účasti na teroristické skupině podle § 312a trestního zákoníku (včetně nových případů zvláštní účinné lítosti ve smyslu § 312b trestního zákoníku a beztrestnosti agenta ve smyslu § 312c trestního zákoníku) a vyhrožování teroristickým trestným činem podle § 312f trestního zákoníku.

Nutno říci, že takováto práce s prameny se pak projevuje i v ostatních kapitolách, v nichž autor bez náležitého kritického přístupu pouze pozitivně popisuje například obsah dokumentu Bezpečnostní strategie České republiky (srov. zejm. text v kap. 7.1. na str. 115–116) nebo boj proti terorismu na úrovni regionální (kap. 7.2.) a globální (kap. 7.3.), aniž by si patrně uvědomoval, že výše zmíněná protiteroristická novela splácela dluh české legislativy vůči evropským a jiným mezinárodním závazkům. Což ostatně přiznává i důvodová zpráva k tomuto zákonu.

Podle mého názoru by z hlediska tématu práce byl přínosný i rozbor trestně procesních souvislostí protiteroristické novely, která jednak měla vliv na věcnou příslušnost soudů, jednak rozšířila výjimky ze zásady, že osoba dotčená odposlechem telekomunikačního provozu ve smyslu § 88 odst. 2 trestního řádu má být informována po skončeném odposlechu o provedeném zásahu do základních práv a svobod.

Autor dále podle mého názoru zcela opomíjí skutečnost, že trestněprávní úprava tvoří pouze část protiteroristické legislativy. Nikde jsem si nevšiml adekvátní zmínky

o legislativě z oblasti správního práva, která brojí proti financování terorismu a která je obvykle spojena s normami bojujícími s praním (špinavých) peněz (v České republice jde v současné době o zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu). Alespoň stručnou informaci o těchto mimotrestních normách bych očekával v kapitole věnující se ekonomii terorismu (kap. 5.2. – str. 95–103) a v kapitole pojednávající o boji proti terorismu v České republice (kap. 7.1. – str. 113–120). Adekvátní informací není zmínka o opatřeních proti financování terorismu na straně 114.

Vzhledem k působení autora na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci jsem doufal v daleko erudovanější přístup k právním otázkám terorismu. Již zmiňovaný stručný a nepřesný popis skutkových podstat příslušných trestných činů vychází z ne zcela aktuální učebnicové literatury (v době zpracování práce bylo již k dispozici 5. aktualizované vydání citované učebnice trestního práva hmotného), a nikoli přímo ze zákona, což považuji za rozpor se zásadou nutnosti vědce jít tzv. *ad fontes*.

Nemám však výtky pouze ohledně otázek právních. Z hlediska použité literatury mi zde totiž chybí zohlednění zásadních českých děl z poslední doby z oblasti kriminologie, zkoumání kyberkriminality a kriminalistiky, což jsou oblasti mající zásadní vliv na zkoumání otázek rozebíraných v recenzované publikaci.

Kniha zcela postrádá jakékoli cenné úvahy, které by čtenář očekával podle jejího názvu, a sice perspektivy vývoje terorismu z českého úhlu pohledu. Nemí ani určitou predikcí vývoje tohoto fenoménu (nebo například jeho vnímání) na území ČR (v české literatuře), ani nemůže sloužit jako pevné východisko zkoumání této problematiky „z české perspektivy“. Jako recenzentovi se mi velmi paradoxně nakonec jako nejčtenější jeví otištěné rozhovory s odborníky z různých vědních oborů, které tvoří více než třetinu obsahu knihy (rozhovory jsou v knize celkem na 82 stranách). Tyto rozhovory mají však cenu spíše publicistickou než vědeckou. Ojedinelé vlastní názory autora se mi jeví jako neodůvodněné, přičemž jejich vztah k pojednávané problematice je nejasný (například úvaha na straně 53 o tom, že vynález střelného prachu neměl v dějinách terorismu žádný význam – nutno však dle autora odhlédnout od základní funkce střelného prachu jako náplně do střelných zbraní). Autor se podle svých slov (viz str. 7) rozhodl vyřadit část knihy o způsobech provedení teroristických útoků z důvodu potenciálního zneužití, což je možná na škodu, neboť kniha v současné podobě nemá v podstatě smysluplný potenciál využití.

Největším nedostatkem publikace je fakt, že pomíjí právě českou perspektivu fenoménu terorismu. Za nepřijatelné považuji například zjišťování počtu teroristických incidentů v České republice ze zahraničních zdrojů (*Global Terrorism Database*), které ještě navíc – což si autor uvědomuje pouze částečně – obsahuje evidentně trestná jednání, které pod terorismus v jeho pravém slova smyslu zařadit nelze (srov. příklady na str. 81 – rasově motivované útoky a útoky na jiné menšiny). Podle mého názoru jsou tak zpochybněny statistické údaje týkající se zahraničí, které již bez jakéhokoli kritického komentáře autor uvádí v kapitole 3.3. o éře moderního terorismu (srov. str. 62–63).

Kniha je psána velmi jednoduchým jazykem, který zpočátku ve čtenáři vzbudí určitou naději, avšak již po několika stranách je jasné, že jde o velmi zhuštěný kompilát citací

z (velké části zahraniční) literatury o fenoménu terorismu, zejména jeho historii, různorodém chápání, vymezení a členění do jednotlivých forem. Jde o značný vodopád cizích myšlenek, které nejsou podány ani čtivou, ani zábavnou formou a které ani nejsou použity v kontextu, který by vytvářel alespoň předpoklady pro vědecké úvahy.

Bohužel se nemohu nezmínit o velmi rušivém elementu v knize, kterým jsou velmi časté překlepy, jichž jsou desítky. Toto poměrně velké množství překlepů se nevyhýbá dokonce ani nadpisům v knize (viz nadpis kap. 4.2). Samotná sugestivní obálka knihy – muž nesoucí na ramenou přenosný raketomet a silueta Hradčan v pozadí – nemůže nedostatky tohoto typu práce nahradit.

Celkový dojem z recenzované knihy není převážně pozitivní. Vzhledem k výše uvedeným výtkám nelze publikaci označit ani za vědecké dílo, ani za systematické zpracování dosavadních poznatků o fenoménu terorismu z české perspektivy, což je vzhledem k šíři zahraniční literatury, se kterou autor pracoval, škoda.

